

and Scott Patent Hardened Steel Plate

John Carter Brown.

Renouard tom. 1. p. 47 19

GASPARIS CONTARENI CARDINALIS, DE Magiſtratibus, & Republica VENETORVM.

JOHN CARTER BROWN

VENETIIS. CIƆ IƆ XXCIX.
Apud Aldum.

DE MAGISTRATIBVS, ET REPVBLICA VENETORVM.

Liber Primus.

SAEPENVMERO animaduerti complures aduenas, prudentes homines, nec bonarum artium ignaros, quum primum Venetias veniſſent, atq; amplitudinem eius vrbis cõtemplati eſſent, tanta eſſe admiratione & veluti ſtupore quodam perculſos vt nihil mirandum magis, aut illuſtrius ſe vnquam vidiſſe præſeferrent, ac totius oris ſignificatione oſtenderent. Non tamen omnes eiuſdem rei capiebat admiratio. nam quibuſdam mira quædam res, ac prorſus incredibilis eſſe videbatur, tam magnā mercium omnium copiam ex omnibus terrarum oris ac regionibus, perpetuo quodam ac conſtanti tenore, in hanc vnam ciuitatem inuehi, indeq; in longe diuerſiſſimas gentes terra mariq; deduci. At alios detinebat vrbis frequentia, & omnium propemodum gentium con-

uentus, veluti commune orbis emporium, vna Veneta ciuitas eſſet. Nonnulli mirabantur magnitudinem imperii, latamq́; & terra & mari ditionem: at pleriq; omnes politioris & acrioris ingenii homines, hanc nouam ſitus vrbis rationem adeò ad omnia opportunam, vt deorum immortalium potius, quam hominum opus atq; inuentum fuiſſe arbitrarentur, & ob hanc potiſſimum cauſam Venetam vrbem omnibus aliis præſtare, quæ aut hoc tempore vſquam gentiũ ſint, aut vnquam fuerint. Ac nimirum, ſi ſuperiora perſpexeris, etiam hac tempeſtate nonnullas vrbes inuenire facilè poteris, quas cum hac noſtra conferas; non paucas verò ſeculis retroactis, quæ & imperii magnitudine, & frequentia populi, rerumq́; omnium copia & magnificẽtia vrbi Venetæ longè pręſtitere. verùm poſt hominum memoriam, nulla vſquam gentium ciuitas extitit, quæ tam opportuno, tã tuto ſitu, atq; adeò ſuperante omnium fidem condita fuerit. Pleriq; in condenda vrbe ſatis ſe feciſſe arbitrati ſunt, ſi locum delegiſſent, ad quem difficilis & incommodus hoſtibus acceſſus eſſet ad eam inuadendam atque obſidendam. inde euenit; vt complures ciuitates conditę ſint, aut in editioribus & pręruptis, aſpero difficilique acceſſu, aut paluſtribus demiſſisq́; locis. diuerſa quadam ratione nonnulli nihil præferendum cenſuere commodo, oportunoque ſitui ad importanda explorandaq. omnia, ſine quibus ſufficere ciuitas ſibi nequeat, tum ad neceſſitatem, tum ad molliorem atque elegantiorem quendam vitæ cultum. Qui verò vtrique rei ſtuduerint, paucos admodum inuenias, pauciores verò qui id pręſtiterint, nullos autem quos ſciam, qui omni ex parte id fuerint aſſequuti. At Venetiarum ſitus diuino po

tius

tius quodam cõſilio, quam humana induſtria præter fidem eorum omnium, qui eam ciuitatem non videre, cum ab omni impetu terra marique tutiſſimus eſt, tum etiam aptiſſimus omniũ ad cuiusq. rei copiam, ſiue ex mari, ſiue ex continente ciuibus ſuggerendam, atq; ad commercia omnis generis mercium, cum omnibus penè nationibus habenda. Nam in receſſu penetraliq. Adriatici pelagi eſt ſita, vnde quà mare attinet ad continentem, magna ęſtuaria panduntur, miro artificio naturę munita. Nam xii. millibus paſſuum à cõtinente mare incipit eſſe vadoſum: intra vadoſa breuiaq. littus aſſurgit, veluti agger quidam. Hæc fluctibus impetuiq. marino obſiſtentia, vniuerſam eam ſtationem interiorem, longe lateq. fuſam adeò tutam reddunt, vt non tantum maris impetus, quum aſſurgit, valida tempeſtate actus, fractis fluctibus retrocedat, verumetiam neque nauibus aduentantibus liber aditus pateat. Quin potius opus eſt, niſi leues admodum fuerint, vt his in locis, vbi vadoſum mare eſſe incipit, in anchoris conſiſtant: nactæ deinde tranquillam tempeſtatem, à peritisq. gubernatoribus, ſeu potius vadorũ exploratoribus circumactæ, anguſta quadam & implicata via, quà ſcilicet altior eſt vnda, (hæc verò ſingulis ferè diebus ęſtu maris mutatur & variat) tandem ad vrbem perueniant. Littus illud, quod aſſurgit poſt vada, ſexaginta fermè millibus paſſuum extenditur, atque interiora æſtuaria concludit. Non ita tamen continuum eſt, vt non ſeptem locis diruptum mari aditum ad internam ſtationem præbeat. Diſtat autem à continente ſex millibus paſſuum. Hac ergo ratione Venetę vrbis æſtuaria hæc partim continente terra, partim littore ac vadis concluſa ſunt; in quibus mediis, ea

regione

regione quæ Riuoaltus dicta à maioribus, in huncvſque diem nomen ſeruauit. Condita vrbs fuit Veneta quo tempore Hunni duce Attila totam oram Venetam, inſignem Italiæ prouinciã, quæ hiſce æſtuariis finitima eſt, igne ac cędibus deuaſtabant. in qua calamitate Patauii, Aquileię, Opitergii, Concordiæ atque Altini, illuſtrium Venetiæ vrbium, ciues, qui & nobilitate, & diuitiis aliis præſtitere, primum ſe cum familiis recepere in nonnullas inſulas, ſeu potius tumulos, qui in æſtuariis hiſce paululum è mari eminebant: ibidemq́ue oppida extruxere, in quibus tanquam in tutiſſimo portu turbulentiſſimam illã Attilæ tempeſtatem effugerent. eodem autem tempore in littore, (de quo ſupra meminimus) nonnulla oppida condita fuere, eò conuenientibus eiuſdem oræ incolis, qui patrias item ſedes reliquerant, ab Hunnis direptas, ac dirutas: tutumq́ue locum quæſierant uxoribus, liberisq́; atque (ut ita dicam) diis penatibus. Poſtmodum Caroli Pipiniq́ue regum temporibus communi conſilio omnes in Riuoaltum conuenere, ueluti in locum omnium tutiſſimum, & maximè commodum. ita eò conuenientibus omnibus, quicunque uexationem & deuaſtationem eam Italiæ ab immani illa barbarorum illuuiæ illatam, effugere potuerunt, in eam magnitudinem, quam nunc cernimus, excreuerunt Venetiæ. Vrbis igitur Venetæ ſitum maximè tutum eſſe liquere omnibus poteſt, uel ex ipſa ratione eius urbis conſtituendæ, quum ſibi homines illam condiderint, qui eam Italiæ cladem atrociſſimam effugère: ibiq́ue incolumes cum familiis in tantis calamitatibus perſtitere. quin poſt ea tempora (quod nulli unquam ciuitati legimus contigiſſe) à prima urbis origine ad hæc uſque tem-

pora

pora per mille ferè ac centum annos integra ſemper ab hoſtili ui urbs Veneta perſeuerauit, quũ tamen opulentiſſima ditiſſimaq; auri argentiq. ac rerum omnium ciuitas ab extremis etiam orbis regionibus barbaros ad prædam potuerit inuitare. Quo fit, vt non male ſentire exiſtimem eos, qui vna hac ratione Venetias cæteris ciuitatibus præſtare cenſuere. Verùm aliud quiddam eſt in hac ciuitate, quod longe omnium præſtantiſſimũ cenſuerim ego: mecumq́; omnes, qui ciuitatem, non tantum mœnia ac domos eſſe putant, ſed ciuium conuentum, atque ordinem potiſſimum hoc ſibi nomen vindicare exiſtimant. ea eſt Reipublicæ ſcilicet ratio & forma, ex qua beata vita hominibus contingit. hoc ego reor eſſe eximium illud ac præclarum, quo Venetiæ maximè enitere, atque omnem antiquitatem ſuperare videantur. nam etſi compertum eſt, nonnullas Reſpublicas extitiſſe, quæ imperio, ditione, tum militiæ diſciplina ac bellorum gloria Reipublicæ netæ longè præſtiterint, nulla tamen fuit, quę inſtitutione ac legibus ad bene, beateq; viuendum idoneis, cũ hac noſtra conferri poſſit: quo effectum eſſe perſpicimus, vt neq; adeò diuturna vlla vnquam perſtiterit. Quam rem cum mecũ ipſe conſidero, magnopere mirari ſoleo maiorum noſtrorũ ſapientiam, induſtriam, excellentem animi virtutem, atq; adeò incredibilem erga patriam charitatem. Fuere Athenis, Lacedęmone, ac Romæ nonnulli ciues vitæ probitate, atque in rempublicam inſignes pietate viri: ſed adeò pauci, vt multitudine obruti non multum rei patriæ profuerint. At maiores noſtri, à quibus tam pręclaram Rempublicam accepimus, omnes ad vnũ conſenſere in ſtudio patriæ firmandæ, & amplificandæ, nulla

propè

Resp
Ven

propè priuati commodi & honoris habita ratione. Huiuſce rei coniecturam facere quiuis facilè poterit, minimè inquam ambitioſos fuiſſe Venetos homines, ſed patriæ commodo tantum ſtuduiſſe: quòd nulla, aut admodum pauca, antiquorum monumenta Venetiis extant, cum tamen domi forisque præclarè ſe geſſerint, optimeq; de Republica meriti fuerint: non ſepulchra, non equeſtres aut pedeſtres ſtatuæ, non roſtra nauium, aut vexilla ab hoſtibus direpta, ingentibus prœliis ſuperatis. Vnum ex innumeris gentilis mei Andreæ Contareni Ducis exemplum afferam. Genuenſi bello grauiſſimo, ac longè omnium periculoſiſſimo, cum Dux hic noſtræ Reipublicæ præeſſet, incredibili ſapientia, animiq; magnitudine ſingulari rem patriã ſeruauit, hoſteſque iam victores maxima clade illata profligauit, omnesq. ad vnũ, aut trucidauit, aut captiuos fecit. conſeruata patria, re aucta cõfirmataq. Republica diem extremum clauſit, ac teſtamento cauit, ne eius ſepulchro, quod ad hunc vſq; diẽ viſitur iuxta templum diuo Stephano dicatum, vlla Ducis inſignia, vllave gentis noſtræ affigerentur. ne nomen quidem ibi tam magni Ducis inſcriptum videas. qua eius modeſtia effectum eſt, vt viri celeberrimi illuſtriſſimiq. Principis monumentum plerique ignorent. certiſſimum hoc reor argumentum eſſe, non ambitionis ventoſæq. famæ maiores noſtros ſtudioſos fuiſſe, ſed patriæ tantum bono, communiq. vtilitati conſuluiſſe. hac ergo incredibili virtute animi, maiores noſtri hanc Rempublicam inſtituere, qualem poſt hominum memoriam nullam extitiſſe, ſi quis hanc noſtram cum celeberrimis antiquorum conferat, facilè animaduertat. quin aſſerere auſim, neq; monumentis inſignium philoſo-

loſophorũ, qui pro animi voto formas Reipublicæ effin-
xere, tam rectè formatam atque effictam vllam contineri.
Quamobrem putaui ego exteris hominibus rẽ minimè in
gratam, atque inutilem me facturum, ſi tam præclarè Re-
ipublicæ inſtitutionem literis mandarem. quum præſer-
tim nullum his temporibus videam ex quamplurimis do
ctiſſimis viris, qui multum ingenio, eruditione rerum om
nium, ac eloquentia valent, hanc rem literis illuſtrauiſſe.
Cui licet nihil luminis ex oratione noſtra afferri poſſe cer-
tò ſciam, per ſe tamen eſt adeò illuſtris, vt non tantum ſi-
bi, verumetiam orationi alioquin tenui multum ſplendo-
ris & dignitatis ſit allatura. Quamobrem cum de hac no-
ſtra Republica ſcribere inſtituerim, vt quilibet facilè di-
gnoſcere queat, rectè ne, an perperam ſe habeat, hinc mi-
hi potiſſimum exordium ſumendum reor. Hominem ſci- „
licet à natura ciuile animal effectum eſſe, ſolũ verò nedum „
rectè viuere, ſed nec viuere poſſe: id quod quotidiana ne- „
ceſſitas, ac victus veſtitusq. ratio plane oſtendit: ac ob eã „
cauſam, & à principio homines conueniſſe in hanc ciui- „
lem ſocietatem, ac deinde perſeueraſſe, vt bene beateq. vi „
uerent. hoc eſt, vt mutuo adiumento atque opera ſum- „
mum hominis bonum aſſequerentur, quoad fieri poteſt „
donec mortalem hanc vitam degimus. Quamobrem etiã
vniuerſa ratio ciuilis inſtitutionis eò pertinet, vt qua faci-
liori via id fieri queat, ciues faciat fœlicis vitæ compotes.
At fœlix beataq. vita vſu virtutis præcipuè cõtineri à ſum
mis philoſophis perhibetur, quod etiam probant certiſſi-
mis rationibus, & argumentis euidentiſſimis. Verùm v-
ſus virtutis & in muneribus bellicis elucet, & in functio-
nibus pacis. Atqui quamuis laus bellica, totaq. militaris

ratio tum neceſſaria ſit ciuitatibus pro conſeruanda liber tate, ac finibus tuendis, tum etiam dignitatis & ſplendoris plurimum habeat; nihilominus reſpuit communis hominum ſenſus officia bellica, (quibus cædes ac mortalium detrimenta in primis procurantur,) eſſe per ſe expetenda, atque ad ea cætera omnia ciuilia munera eſſe referenda. ac crudelis quidem ingenii, vel potius ab humanitate abhorrentis hominis eſſet, optare prœlia, cædes, incendia, hac duntaxat de cauſa, vt in re militari clarus ſit; adde etiã ſi libeat, vt ſummi Imperatoris laudem conſequatur. Quare omnes philoſophi inſignioris notæ in hanc ſententiam conſenſere, bellum propter pacem expetendum eſſe, omnemq. functionem virtutis militaris atque vniuerſam laudem bellicam ad pacis officia eſſe referendam. Quamobrẽ is reipublicæ inſtitutor, qui laude dignus haberi, & vt dici ſolet, omne punctum tuliſſe videri vult, eam moderationem adhibeat, ac eum ordinem tueatur, ut ad uirtutem accommodata tota reipublicę inſtitutio videatur: atque ad pacis ſunctiones magis quàm ad bellica munia ſpectare exiſtimetur, bellicis interim & militaribus non neglectis. Nam plerunque & finibus tuendis & propagandis, (dummodo id ſine iniuria fiat) neceſſaria eſt militaris uirtus. Cęterum iis, quę diximus, conſtitutis, illud ſtatim in controuerſiam reuocari ſolet, gubernationi ciuitatis rectiusne unus, an pauci pręſideant, an potius uniuerſa multitudo: qualem plerique effingunt ſtatum illius, quæ propriè reſpublica uocari debeat. mihi quidem egregie ſtatutum, ſapienterq. dictum uideri ſolet, hominum gubernationem perperam homini cuipiam demandari, ſed diuinius aliquid eſſe oportere, cui officium iſtud incum-

b at.

bat: quod cognoſci facilè poteſt ex pleriſque generibus animantium. gregem enim ouium ouis non regit, nec equorum aut boum armentum bos equusve aliquis moderatur, ſed animal quoddam longè magis eximium tuetur, ac regit brutas animantes: homo inquam, qui quantum brutis antecellat, eſt omnibus compertiſſimum. Itaque non diuerſa ratione hominem moderari, ac regere debet quippiam homine præſtantius & diuinius, ſi ex animi ſententia res ſucceſſura ſit. Sed cùm in mundanis rebus, quæ ſenſu percipiuntur, inueniri minime poſſit melius ac prȩſtantius homine, ac homo uarium quoddam ſit animal, & longè diuerſis partibus conſtet: inferioribus quippe animi uiribus cum belluis communionem habet, at ſupremis quodammodo deos immortales attingit: id rectè inter homines gubernatoris atque moderatoris locum tenere debet, quod eſt in homine diuinum. id uerò omnium conſenſu eſt mens, diuini tanquam ſplendoris radius quidam à natura inſitus hominum animis. Non ergo ſatis reipublicæ conſultum erit, ſi gubernatio homini committatur, quem brutæ illæ uires ſæpe perturbant, atque à recta ſemita reuocant rationis, ſed menti puræ ac motionum animi experti, id munus deferendum eſt. Quamobrem diuino quodam conſilio, cum alia ratione id fieri non poſſet, inuentis legibus hoc aſſequutum humanum genus uidetur, ut menti tantum ac rationi nullis perturbationibus obnoxiæ, hoc regendi hominum cœtus officium demandatum ſit. Quod ſanè deorum munus, neſcio an nullo inferius exiſtimari debeat, ſi quis accurate ſecum reputet legum commoda. Primo nanque in ſanciendis, plurimi ſapientes uiri conueniunt, qui

multarum rerum experientia docti, inuentis aliorum, exemplisque ueterum collatis, tandem poſt diuturnam conſultationem decernunt id, quod optimum uiſum fuerit: neque odio tunc, aut amicitia, aliave animi perturbatione à virtute deduci poſſunt, quum nullius priuati cauſa agatur in legibus conſtituendis, quod in forenſibus iudiciis ſemper accidere ſolet. Poſt verò leges ſancitas, ſi quis contra eas feciſſe deprehendatur, easq; pœnas dederit, quas leges iuſſerint, iure nullum habere odio poterit. Proindeque metuendum non erit, ne qua ſeditio aut ſimultas inter ciues contrahatur, maxima & periculoſiſſima rerum publicarum labes. Contrà plerunque cum hominum iudiciis non ui legum quiſpiam plectitur, diſcordiæ inimicitiæq; graues proueniunt. Nam fieri vix poteſt, vt non male affecti in eum ſimus, qui nobis detrimentum attulerit. quo circa haud ſcio, an hominum generi à natura omnium parente nihil hac legum inuentione maius conceſſum fuerit, quæ etiam iure diis immortalibus fuit ab antiquitate conſecrata. quin quod magis mirum videatur, Ariſtoteles philoſophorum facile Princeps in eo libello, quem De mundo ad Alexandrum Macedonum regem ſcripſit, nil aliud reperit, cui ſimilem Deum optimum faceret, præter antiquam legem, in ciuitate recte inſtituta: vt id propemodum tam magni philoſophi ſententia ſit Deus in hac rerũ vniuerſitate, quod antiqua lex in ciuili ſocietate. Ac in libris, in quibus de republica tractat, legem inquit eſſe mentem ſine appetitu: perinde ac ſi diceret mentem puram, lucidam, nullis affectuum morbis infectam, ex quibus effici illud, quod ſuperius diximus maxime opportunum atque optimum eſſe, quilibet

bet perſpiciat homo etiam tardioris ingenii, vt ſcilicet diuinius quippiam homine cœtus hominum moderetur ac regat. Quòd ſi huic gubernationis muneri præficiatur homo, quum rari admodum ſint & prudentia & probitate præditi, iique plerunque ob affectuum animi vim cum in iudicando errent, tum maximè à recta animi ſententia dimoueantur, non ſine turbatione magna, ingentique periculo res proceſſura eſt. quod etiam ſi fieri poſſet, vt hominem inueniremus, adeò ſapientem atque probum, atque adeò propoſiti tenacem, vt nulla animi perturbatione ab officio reuocaretur: vtique neque hac conditione optandus eſſet pro legum principatu hominis dominatus, qui mortali fragiliq; natura præditus, diutius eo munere fungi nequiret, quum leges æternitatem (vt ita dixerim) æquare poſſint. Ex his iã perſuaſum eſſe reor, ſummam imperii commendandam eſſe legibus, non homini: quàm pauciſſima verò, quando legibus comprehendi nõ poſſunt, hominis arbitrio permittenda. Verùm neceſſe eſt, vt cuſtos quiſpiam ac veluti vicarius & miniſter legibus conſtituatur, qui pro legis imperio rempublicam regat: &, quoniam neque legibus comprehendi poſſunt omnia, tum quæ in iudicium veniunt, tum quæ conſultanda ſunt, arbiter ſit huiuſmodi omnium. rurſusq; eadẽ controuerſia redit, quæ ex legum ſanctione ſoluta eſſe alicui videri potuiſſet: an ſcilicet vnus melius, an pauci, an potius multitudo tuendis legibus, & his diiudicandis, ad quæ ſatis eſſe leges non poſſunt, præferenda ſit. Ac, quãuis multorum ſententia regius dominatus aliis habeatur præſtantior, crediderim tamen ego, tametſi unius principatus, qui uere regiam dignitatem ac iure ſibi uindicaret,

ſi res

ſi res per ſe conſideretur, optimus omnium eſt, nihilominus propter ſæpius in deteriorem partem labile ingeniũ hom[illegible]is, ac vitæ breuitatem, optimum omnium ſtatum minimè eſſe ſub regio principatu, ſed multitudinis gubernationem ciuili ſocietati magis conuenire: idq; experientia rerum omnium magiſtra luculenter docet. Nam nullum regium principatum apud veteres extitiſſe unquam legimus, neque noſtra tempeſtate conſpeximus, qui non breui in tyrannidem lapſus ſit. Contrà plurimas reſpublicas multis ſeculis perduraſſe, ac pace & bello floruiſſe. Ac multitudo quidem omnis gubernationi per ſe inepta eſt, niſi in unum quodammodo coaleſcat: quandoquidẽ neque multitudo ulla eſſe queat, niſi vnitate aliqua contineatur. Qua de re ciuilis quoque ſocietas diſſipabitur, quæ unitate quadam conſtat, niſi quapiam ratione multitudo vnum efficiatur. Quo fit, vt præclariſſimi philoſophi, qui de reipublicæ inſtitutione accurate ſcripſerunt, temperandam rempublicam cenſeant ex optimatium & populari ſtatu, eo adhibito temperamento, vt incommoda uniuſcuiuſque gubernationis vitentur, commoda uerò comparentur. Quocirca rempublicam Lacedæmoniorum ſummopere laudant, in qua Reges, & Ephori, & Senatus effecerint miſtionem quãdam, ut bene dignoſci nequeat, ſub qua nam gubernationis ſpecie fuerit ea reſpublica collocanda. Id tamen reprehendunt, quòd dũtaxat ad belli munera inſtituta fuerit, nulla interim habita ratione officiorum pacis, atque otii, ex quo effectum eſſe, ut reſpublica illa multis & clariſſimis uirtutibus inſignis, ubi primum in otio eſſe cœpit, in deterius lapſa ſit, ac demum corruerit. quod etiam Romanis accidiſſe eadem

pro-

propè cauſa compertum eſt : nec id eſſe euenturum latuit præcipuos Romanos Senatores. ex quibus Naſica cenſuit Carthaginem, tametſi Romani nominis æmulam, uel potius inimicam ſempiternam, minimè diruendam eſſe : ut ſemper Romanus hoſtem haberet, cum quo agendum armis eſſet : ne inimico atque æmulo ſublato ea reſpublica inſtituta ad bellum, iuuentusque in armis educata in ſeſe arma conuerteret. Quod Naſicæ conſilium, quamuis à Senatu tunc repudiatum fuerit, contraque eius ſententiam decretum, rerum tamen ipſarum euentus prudentiſſimum fuiſſe oſtendit. nam euerſa Carthagine continuo ferè bella ciuilia exarſere, quibus tandem florentiſſima, ac potentiſſima omnium, quæ unquam fuerunt, reſpublica concidit, ac demum in Barbarorum prædam ceſſit opulentiſſima, ſeu potius rerum domina ciuitas. Sed ut aliquando ad inſtitutum opus ueniamus, maiores noſtros, qui Venetam rempublicam inſtituerunt, mira quadam ſapientia atque egregia probitate præditos fuiſſe apparet, qui nihil prætermiſerint, quod ad rectam reipublicæ inſtitutionem pertinere uideretur. Primum namque ad uſum muneraque uirtutis inſtituere omnem uitam, functionemque ſuorum ciuium, ſemperque eis fuere potiora ſtudia pacis quàm belli. Et in eam curam potiſſimũ incubuere, ne qua ratione concordia ciuilis ſolui poſſet, non neglectis interea officiis bellicis, his inquam quæ noſtræ ciuitati maxime conuenirent. nam is eſt urbis ſitus, ut ualde idoneus ſit maritimæ militiæ, terreſtri uerò parũ aptus. Neque enim huic urbi aliquo pacto accommodari queunt, aut equitum turmæ, aut peditum acies, ut ex his, quæ ſupra de urbis ſitu à nobis accurate deſcripto dixi-

mus,

mus, perſpicuè coniici poteſt. Eam uerò in hac repu. moderatiorem ac temperamentum adhibuere, eamq. miſtionem omnium ſtatuum, qui recti ſunt, ut hæc una Reſpub. & regium principatum & optimatium gubernationem, & ciuile item regimen referat: adeò ut omnium formas pari quodam libramento commiſcuiſſe uideantur; quod clarè ex operis proceſſu liquebit. Verum, ut tandem Reipublicæ Venetæ inſtitutionem aggrediamur, ſumma totius ciuitatis auctoritas, & ex cuius decretis & legibus, tũ Senatus, tum magiſtratus omnes ius poteſtatemq; habẽt, penes illud conſilium eſt, in quod nobiles omnes ciues cõueniunt, qui annum XXV. exceſſere, nam plerique alii qui nondum id ætatis habent, ubi tamen annum XX. peregerint, hoc ius ſortis beneficio adipiſcuntur: de cuius rei uniuerſa ratione inferius dicemus. Nunc à nobis illud primũ omnium ſtatuatur, probè à maioribus noſtris cautum fuiſſe, ne plebs admitteretur ad conuentum hunc ciuium, in quo eſt ſumma reipublicæ poteſtas. Deinde non minore prudẽtia factam fuiſſe ciuium hanc definitionem generis nobilitate potius quàm facultatum cenſu, quemadmodum fieri conſueuerat in priſcis rebuſpub. ac plerique veteres philoſophi præcipiunt eſſe faciendum. Ciuitas nanque ciuium ſocietas eſt: nec tamen omnes hi homines, quibus indiget ciuitas, aut qui intra mœnia urbis habitant, ſunt habendi pro ciuibus, neque iure in ciuium numero ſunt collocandi. Opificibus enim cuiuis ciuitati eſt opus, aliiſq; permultis qui mercede operam ſuam locant, ac priuatis demum ſeruis. at nullus horum ciuis uere dici poteſt. nam ciuis liber eſt homo: hi uero omnes ſeruitutem ſeruiunt, vel priuatam, vel publicam. Mer-

cena-

cenarii namque & opifices omnes veluti ſerui publici haberi debent. Etenim non diſſimili modo à natura conſtitutum fuiſſe animal putandum eſt, ac ciuitatem ab hominibus conſtitui oportere. In animante verò multæ ſunt partes, quæ animatæ non ſunt. illis tamẽ indiget animal, vt viuat: ſic in ciuium cœtu multis hominibus eſt opus, qui tamen minimè partes ciuitatis aut eſſe, aut haberi debeant, nec in ciuium numero collocari. Quamobrem ſapienter à maioribus noſtris cautum eſt, ne vniuerſus populus ſummam poteſtatem habeat in hac republica, quã longe optimam uoluerunt. Summa enim turbatio, popularesq; tumultus freqnenter concitantur in illis ciuitatibus, in quibus ſumma rerum eſt apud populum: quod etiã in quibuſdam rebuſpublicis obſeruatũ fuiſſe legimus & à nonnullis philoſophis præceptum. hoc tamen rectè ſe poſſe aſſequi arbitrati ſunt, ſi ius hoc adminiſtrãdæ reipublicæ definiretur cenſu atque copia rei familiaris. Verum in maximas difficultates, nec mediocria incommoda incidere. nam frequenter euenit, vt infimæ plebis homines comparent ſibi ingentes facultates: quippe qui plerunque ſordidis artibus, officiisq; minime liberalibus dãt operam augendæ rei, neque vnquam ſibi parcunt, quin potius genium fraudant, vt opes accumulent. Contrà ingenui ciues ac liberaliter educati pauperes fiunt, ſeu aduerſa fortuna, (vt frequenter accidit) ſeu quòd liberalibus ſtudiis addicti vniuerſam hanc augendæ rei familiaris operam negligunt. qua ratione fit vt ſordidi homines, qui nil aliud ſapiunt quàm lucrum, bonarum verò artium expertes ſunt, paulatim rempublicam capeſſant: ingenui verò ac liberaliter educati opibus ſenſim deficientibus à iure

ciuium decidant. Inde maximas ſeditiones oriri, ac rempublicam turbari neceſſe eſt. Ideo maiores noſtri ſapientiſſimi homines, ne ſua reſpublica quandoque in has calamitates incideret, hanc definitionem publici iuris, generis nobilitate longe melius fieri cenſuerunt, quàm magnitudine cenſus: ea tamen temperatione, ne tantùm ſupremæ nobilitatis viri hoc ius haberent, (illud enim paucorũ potentiæ fuiſſet, non reipublicæ) ſed etiam quicunq; alii ciues non ignobiles. Itaque omnes qui aut genere nobiles extitere, aut virtute inſignes, aut de republica bene meriti, principio hoc ius ciuitatis regẽdæ adepti ſunt. Quòd ſi poſt eum primum ciuium conuentum nobiles alii fuere qui tum opibus, tum ſtrenuis geſtis rempublicam auxerint, nimirum illis omnibus ius adminiſtrandæ reipublicæ conceſſum fuit, id quod & tẽporibus noſtris vidimus. nam nonnulli etiam aduenæ, eſterniq; homines in hũc numerum ciuium aſciti ſunt, vel ob eam cauſam, quòd nobiliſſimi, vel quòd officioſi erga rempublicam fuerint. eamque inſigni quopiam facinore honeſtarint. Vniuerſus ergo hic ciuium conuentus, ſeu (vt dicitur) magnum hoc conſilium, penes quod ſummum totius reipublicę ius eſt, & à quo etiam Senatus magiſtratuumq; omnium auctoritas pendet in hac republica vicem refert popularis ſtatus. Dux verò qui præfinitum imperandi tempus non habet, ſed dum vixerit, præſidet, regiam præſefert poteſtatem, præſertim cum regiam ſpeciem habeat, ac grauitatem dignitatemq; regis ſeruet. Reliqui verò ciues regia veneratione Ducem proſequuntur, omniaq; decreta & leges, tum etiam publicæ literæ, ſub Ducis nomine prodeunt. At Senatus, X viri, ſeniorumq; ſeu præconſultorum collegium,

legium, qui apud nos vulgò ſapientes appellantur, eorum inquam qui præconſulunt, ac de republica ad Senatum referunt, oſtendunt quandam optimatium ſpeciem. Quę cùm ſint præcipuæ reipublicæ huius partes, antequam ad inferiores magiſtratus deueniamus, de iis primo ſigillatim dicendum eſt. Initium verò ſumatur à maiori conſilio, à quo vniuerſa pendet reſpublica. Omnes ordinis patricii iuuenes, qui XX annum exegere, ad magiſtratum, qui vulgò Aduocatorius dicitur, accedunt, cui præcipuè legum tutela demandata eſt, coram quo conſtituti cum patre, aut matre, ſi pater deceſſerit, aut proximiore generis cognato, ſi vtroque parente orbati fuerint, adhibitis duobus teſtibus, honeſtis viris, ſed alienis à matre, probāt ſeſe natos ex eo, quem patrem profitentur, nō ſpurios: ſed mattimonio legibus ſtatuto & ex matre honeſta muliere. Teſtes verò in hæc verba iurant, ſibi id compertum eſſe ex omnium quos nouere atteſtatione, atque ex omnium aſſenſu. Deinde pater ſeu mater, vel conſanguineus genere proximus, ſi fuerit is iuuenis vtroque parente orbatus, iureiurando aſſerit adoleſcentem XX annos exceſſiſſe. Quæ quum rite à ſcriba magiſtratus illius in codicem fuerint relata, diem quartam menſis Decembris operiuntur: eademque die omnium horum adoleſcentum nomina, qui nondum ſortis beneficio ius ciuis adepti ſunt, nec vigeſimumquintum annum exceſſerunt, in vrnam coniiciuntur, & ad Principem deferuntur: ibique coram Conſiliariis ea vrna conſtituitur. Penes quam eſt & altera, in qua tot ſunt pilulæ ſeu globuli, quot nomina in priori fuerint, ſuis quæque notata ſyngraphis. Pilularum quinta pars aurea eſt, reliquæ omnes argenteę. Extrahit Prin-

ceps ex priori vrna nomen, mox & ex altera pilulam: quę ſi aurea fuerit, iuuenis is cuius nomen exierat, cõfeſtim publicæ poteſtatis ius habet, & in maius conſilium admittitur: ſin argentea, ſorte decidit, ac inſequentis anni ſortẽ operitur, niſi eo temporis ſpatio XXV annum exegerit. nam quicunque patricius ad id ætatis peruenerit, continuò ius habet ciuis, publicæq; poteſtatis eſt particeps, atque in hoc conſilium maius admittitur. Hac igitur ratione quinta pars candidatorum iuuenum quotannis recipitur ad ius ſuffragii ferendi cum aliis ciuibus. Quòd ſi accidat vt cuiuſpiam patricii pater atque auus, vel propterea quòd abſentes fuerint, vel ob aliam cauſam nunquam hoc iure ſuffragii ferendi ſint vſi, eorumque nomina nunquam fuerint relata in publicos codices, in quibus patriciorum omnium nomina ſunt deſcripta: ne qua fraus cõfici poſſet, neve quiſpiam degener furtim obrepat in hunc nobilitatis cœtum, noluerunt arbitrio tantum Aduocatorii magiſtratus eam rem conſtitui ac decerni: ſed lege cautum eſt, vt hi referentibus Aduocatoribus ad XL. viros agnationem patriciam probent, atque teſtibus & ſcripturis publicis: ſicque cauſa cognita diſcrepantibus quadraginta viris decernitur, an ad ordinem patricium admittendus ſit. Ne autem quiſpiam impune tentare huiuſmodi iudicium audeat, itidem decretum eſt, quicunque referre de nobilitate ſua voluerit, ad eos iudices, prìus ad magiſtratum afferat quingentos nummos aureos, qui in ærariũ referuntur, ſi ille deciderit à cauſa. Ea fuit maiorum noſtrorum diligentia, ne qua labe nobilium hic cœtus inficeretur. qua de cauſa etiam illi ciues, qui vigeſimumquintum annum exceſſerunt, non prius adipiſcuntur ius ſuffra

gii ferendi, quàm coram Aduocatoribus conſtituti iureiurando patris ſeu matris, aut proximioris cõſanguinei probauerint, ſe ad id ætatis deueniſſe: ac duobus item teſtibus, ſe ex eo patricio genitos quem patentem profitentur, non ſpurios nec matre pudenda. Poſtquam omnis ferè ratio à nobis expoſita eſt, qua ciuibus ad ius publicæ poteſtatis aditus fiat, illud animaduertendum exiſtimo, maiores noſtros ſenſiſſe plurimum ad amicitiam & vnionem ciuium conciliandam & conſeruandam conferre, ſi ſæpius in vnum conuenirent. quare tum legibus, tum veteri conſuetudine inoleuit mos ille, vt octauo ferè quolibet die, interdum etiam frequentius, Conſilium magnum cogeretur. Huius præcipuum munus eſt, vt omnes magiſtratus creet, tum eos qui in vrbe ius dicunt, & aliis reipublicæ muneribus funguntur, Senatum quoque & decẽviros, tum etiam prætores, præfectos, quæſtoresq. oppidorum atque urbium, quæ in ſocietatem Veneti imperii ſunt aſcitæ, necnon cuſtodes arcium, claſſis Imperatorẽ, Legatos, item claſſis triremium præſides, ac demum (vt vno complectar verbo) quoſcunque qui domi vel foris ius habeant publicæ poteſtatis. Leges item omnes, quæ ad conſtitutionem reipublicæ pertinent, huius conſilii auctoritate ſanciuntur quod præcipuè fieri conſueuit tempore interregni, cum ſcilicet mortuo Duce nondum alius ei ſuffectus ſit. ſed inferius de interregno. Nunc omnis comitiorum habendorum ratio à nobis exponetur. Circa Meridiem, quibuſq; ferè diebus feſtis conſilium hoc cogitur ſub amplo ſpatioſoque tecto, quod liceat appellare comitium. in eo decem ſunt ſedilia lõgiſſima, vtpote quæ longitudinẽ comitii penè æquent. ciues omnes, vt quiſq;

eò loci

eò loci peruenerit, feſſum eunt, vt cuique libuerit. nulli enim ſtatutus eſt locus in comitio, præterquam quibuſdã magiſtratibus, qui comitiis præſunt. ii verò ſunt Dux, Conſiliarii, & Quadraginta Virorum præſides tres, qui in elatiori ſuggeſtu ſedent, atq; ſoli ius habent referendi ad magnum Conſilium. Poſt hos in mediis ferè ſubſelliis, quæ paulò elatiora ſunt ad parietes comitii poſita, certis ſtatutiſque ſedibus, Aduocatores ſedent, treſque decem virum præſides, ac demum quàm longiſſime à ſuggeſtu Ducis ſunt ſubſellia Auditorum veterum, ac recentium, de quibus omnibus magiſtratibus à nobis infrà dicetur. cæteri verò ciues omnes (vt dicebam) promiſcuè pro animi arbitrio ſedent. ſtatuta deinde hora fores comitii clauduntur, feruntur q. claues ad ſuggeſtum Principis, & ad eius pedes locantur. tunc ſcriba primus, qui honos eſt nõ patriciorum, maximæ tamen dignitatis, aſſurgit, atq; elatiore loco conſtitutus voce magna pronunciat magiſtratus, quorum ſunt eo die habenda comitia. pronunciatis magiſtratibus, continuo ex eo loco confert ſe ad ſuggeſtũ in quo eſt Princeps, altaq. voce citat magiſtratus, præſides comitiorum quos ſupra memorauimus, vt ad Principem ſeu Conſiliarios, ſi Princeps abſuerit, accedant. iuſſi confeſtim accedunt, ibiq. iureiurando interpoſito pollicentur operam ſe daturos, vt leges comitiorum ſeruentur, pronunciaturosq. ciuem eum, qui contra decreta aliquid egerit, ac pœna legibus conſtituta punituros. His peractis ad ſua quiſque loca reuertitur, præter vnum ex Aduocatoribus, ac vnum ex præfectis decem virum, qui ad extremam partem atrii ſe conferunt aduerſam Principis ſuggeſtui, ibiq. deſtinatis ſedibus conſident. reliqui

vero

vero Aduocatores in dextro latere comitii, duo verò reliqui decem virum præſides ſiniſtro latere è regione Aduocatorum ſe item locant. Conſimili ratione Auditores veteres & recentes extremo loco comitii, quem dicimus lõgiſſimè diſtare à ſuggeſtu Principis, oppoſitis lateribus conſident, dextro inquam ac ſiniſtro: vt huiuſmodi magiſtratuum conſeſſu vniuerſo ciuium conſilio omni ex parte appoſiti cuſtodes eſſe videantur, ne quis impune quippiam agere poſſit, contra leges & comitiorum decreta. Magiſtratibus hunc in modum diſpoſitis tres vrnæ iuxta Principis ſuggeſtum ſtatuuntur, in quibus condũtur globuli aurei argenteiq. hocq. modo diſpoſitæ, vt in medio ſuggeſtu ſit vna, ex vtroque latere itidem vna, in quarum vtraque triginta tantum ſunt globuli aurei, innumeri verò argentei. in media verò vrna quadraginta tantum globuli conduntur, quorum triginta ſex aurei, argentei verò viginti quatuor: ſuntq. aurei omnes globuli, certis literarum notis inſcripti, quas ſingulis comitiis ſorte educunt, ne qua poſſet ſubeſſe fraus. Locatis vrnis tres Conſiliarii cæteris iuniores è ſuis ſedibus ſurgunt, ac ad extremam partem ſuggeſtus iuxta tres eas vrnas ſeſſum eunt, ea ratione vt ſingulis ſinguli conſiliarii aſſideant. his ita actis & diſpoſitis ſortes ducuntur, atque is ordo ciuium, cuius ſors exierit, conſurgit ex vtroque comitii latere. Per atrium enim quod longum eſt, decẽ ſunt ſedilium ordines diſpoſiti, in quibus pro cuiuſq; arbitrio conſidere ciues ſuprà diximus, vnaq. tantum ſors duobus ordinibut inſeruit, iis ſcilicet qui ex vtroque latere comitii ſibi reſpondent. is ergo ordo, cuius ſoas exierit, magna præconis voce citatur, & ex vtroque latere comitii, eo ordine quo ſorti libuerit,

rit, conſurgitur: ciuesq; eo quo ſederint ordine, ad eas ſe vrnas conferunt, quibus iuxta ſuggeſtum Principis conſtituti Conſiliarii aſſident: ac manu impoſita quiſque globulum vnum educit: qui ſi argenteus ſit, diuerſo itinere ad ſedile, vnde ſurrexerat, reuertitur. at qui aureum eduxerit, confeſtim Conſiliario, qui vrnæ illi præeſt, conſpiciendum tradit: ille diligenter notam agnoſcit. illa notæ inſcriptio ea ratione eſt inuenta, ne quiſquam efferre domo ſecum poſſet aureum, quem manu furtim impoſitum videretur ex vrna eduxiſſe, ſicq; per fraudem elector fieret. Is ergo cui ſors aurei obtigerit continuò ad mediam vrnã ſe confert, indeq; alium globulum extrahit. qui ſi argenteus fuerit, impos voti reuertitur ad eundem locum vnde diſceſſerit; ſin vero aureus fuerit, ſuggeſtum aſcendit, atque è regione Principis deſtinato loco ſeſſum it. ſecũdus qui eadem ſorte vſus fuerit, eodem etiam ſe recipit, ac itẽ tertius: ſicq. deinceps cæteri, quouſque nouem fuerint, qui primum electorum ordinem complent, atque ita eo in ordine diſponuntur, vt ſolius ętatis ratio habeatur, pręterea nullius rei. Hoc loco inſtitutum illud minime prætereundum eſt, illos qui ſortis beneficio electores ſunt facti, ſtatim alta voce à ſcriba pronunciari ſolere, adeò vt omnes audiant: neque amplius facultatem vllam eſſe cuipiam eius conſanguineo, aut affini arcta neceſſitudine cõiuncto tentandi ſortem, qua elector fieri queat: neq; etiã pluribus quàm duobus gentilibus aditus patet ad ordines electorum, quod ſumma prudentia maiores noſtri inſtituere, vt ſcilicet ad plures agnationes ac familias hoc munus eligendi perueniat, publicumq. hoc beneficium latius pateat inter ciues: ſatis enim haberi debet, ſi ex vna

familia

familia ſors duobus contingat, qua publicæ auctoritatis commotes efficiantur. Sed eò reuertatur, vnde noſtra diuertit oratio. primus hic ordo electorum ciuium e ueſtigio vt completus fuerit, è comitio egreditur, ſimulq; nouem illi ſe in certum conclaue recipiunt. Hic ſcriba vnus à ſecretis Reipublicæ adeſt: primum electoribus nunciat ea, quæ legibus præſcripta in magiſtratibus eligendis ſeruari debeant. leguntur item Senatuſconſulta, ac cæteræ leges quibus cauetur, ne pecunia corrupti electores, ſeu quapiam mala arte & fraude eligant, vel, vt rectius dixerim, nuncupent eos, qui competitores futuri ſunt, ac ſuffragiis conſilii proponendi, diſponuntur deinde nouem illi electores, pro cuiuſque ætate, ſeniores ſcilicet digniori loco, prioriq; ſede. nullum enim aliud diſcrimen, præterquam ætatis, inter ciues Veneti eſſe volunt, quod ſeditionis nullius aut ſimultatis vnquam id cauſa fuerit: neq; à ſummis philoſophis, Ariſtotele inquam in Politicis, & Xenophonte in Cyri Perſarum Regis inſtitutione, opere longè celeberrimo, eſt prætermiſſum. Electoribus eo ordine diſpoſitis, nouem item globuli in vrnam coniiciuntur, numeris in quoque notatis, ab vno ad nouenarium. In pagina verò paululum longiore inſcripti ſunt magiſtratus, quorum habentur comitia ſuo ordine. Maximus natu electorum, ex vrna ſortem educit. numerus ſorti inſcriptus inſpicitur, ac quotus fuerit numerus, in eo etiam magiſtratu, qui in pagina illo fuerit numero deſcriptus, pronunciandi quem voluerit ciuem ius habet. Idem continngit ſecundo, tertio, ac deinceps omnibus, vt ſcilicet ducta ſorte quiſque electorum proprii magiſtratus beneficio & arbitrio ſortis ſit pronunciator effectus. Poſtmodum is,

cui primi magiſtratus ſors obtigerit, eum ciuem pronunciat quem voluerit. Itur in ſuffragia à nouem electoribus. ſi ſex ſuffragia, vel plura tulerit electus ab eo electorum ordine, in eo magiſtratu renunciatur, ac eius nomen in pagina ea oblonga, in qua magiſtratus omnes, quorum habētur comitia, ſunt inſcripti, ab vno electorum ſubſcribitur notæ primi magiſtratus. quòd ſi pauciora quàm ſex ſuffragia tulerit, quod rariſſimè euenit, iterum alius ab eodem electore ptoponitur. atque eadem ratione res deinde peragitur, & ſic deinceps, quouſque aliquis proponatur, qui approbetur ſex electorum iudicio. Idem eligendi modus in ſecundo, tertio, omnibusque aliis ſeruatur, quoad ille electorum ordo in ſingulos magiſtratus ſingulos ciues elegerit. Interim verò dum hæc in conclaui aguntur, reliqui ciues ordinem ſortium in comitio cœptũ non intermittunt. ſed ad vrnas ſe conferunt, prout cuiq; ſedilium ordini ſors contingit: deinde gl obulos educũt, donec nouem alii ſortem vtramque auream ex vrna extraxerint. hi complent ſecundum electorum ordinem, qui habita (vt dictum eſt) ætatis ratione, & ipſi in conclaue deſtinatum ſeorſum ſecedunt: quo in loco adeſt & alius ſcriba à ſecretis, qui ratione nulla in re diſpari à priore, tum leges ac Senatuſconſulta quæ ſeruanda illis ſunt, recitat palàm, tum ſuo quemque loco collocat: paginamq; defert eiſdem magiſtratibus, eademq́ue ſerie, qua prior illa, quã in conclaui primi electorum ordinis delatam fuiſſe ſuprà diximus. Itidem ſortes ab electoribus educuntur, vt quiſque ſuam educit, à ſingulis pronunciantur ciues ſinguli in magiſtratibus, quorum comitia fiunt, prout cuiuſque electoris ſors tulerit. ac eodem fermè modo poſt hors tertii

nouem

nouem eadem ratione tertium ordinē complentes, in priuatum quoque conclaue ſecedunt, in quo eadem adamuſſim obſeruantur. Sic etiam quarti nouem in ſuum, atque hoc pacto explent numerum triginta ſex ciuium. totidem enim fuerant globuli aurei in vrna medio ſuggeſtu conſtituta. Quamobrem ex ſexaginta ciuibus, quibus ex primis vrnis ſexaginta pilulæ aureæ contigere, triginta ſex electores fiunt, in quatuor claſſes diſtributi: quatuor verò & viginti, qui ex media vrna globulos argenteos eduxerunt, ſpe fruſtrati ſeſſum redeunt. Non me latet, per quã arduum eſſe minuta hæc à veterum Romanorum vſu longe remota, literis illuſtrare, ſed potius inepti culpam mihi cenſeo ſubeundam, quàm parum diligentis. ideo minima quæque etiam accurate ſanè à nobis recenſebuntur, adeò vt nihil amplius etiam ab homine diligenti deſiderari queat. Nunc reuertamur, vnde digreſſa eſt oratio. Cũ ergo in quolibet magiſtratu, cuius eo die habentur comitia, à claſſibus quatuor electorum quatuor item ciues electi ſunt, à ſingulis inquam ſinguli: niſi fortè contingat vnum aliquem à duobus, aut tribus ordinibus electorum renunciari, quod interdum accidit, ſed plerunque cuiuſq; magiſtratus quatuor fiunt competitores: in nonnullis tamẽ paruæ dignitatis, ac inferioris notæ magiſtratibus duo tantum fiunt competitores: duæ nanque priores electorum claſſes ius habent eligendi, ac pronunciandi competitores, in illis minoribus magiſtratibus, cum poſteriores claſſes eo iure ſint priuatæ. poſtquam magiſtratuum omnium competitores electi fuerint, ea quam ſuprà expoſuimus ratione, confeſtim electores dimittuntur, neque ſuffragari ea die cuipiam poſſunt, nec etiam comitiis intereſ-

ſe. ac ſcriba magnus, qui (vt dixi) patricius honos non eſt, ſed tamen maximæ eſt exiſtimationis, ex ſuggeſtu magna voce pronunciat competitores primi magiſtratus: ac ſigill-tim recitat, quis, & à quo electorum ordine electus ſit, necnon quo electorum auctore, & in quo ordine vnuſquiſque competitorum nominatus fuerit. Quo mihi in loco illud nequaquam prætereundum exiſtimo, legibus ſancitum eſſe, vt elector ille, quo auctore quiſque competitorum pronunciatus ac electus ſit, veluti fideiuſſor eius habeatur: ac ſi contingat pronunciatum ciuem ſuperatis competitoribus voti compotem magiſtratum eum adipiſci, quem petebat, ac in eo magiſtratu pecuniæ publicæ quippiam auerterit, ac damnatus fuerit peculatus, nec ſoluendo ſit, is elector, quo auctore pronunciatus eſt, in ærarios referatur. igitur alta voce à magno ſcriba pronunciatis competitoribus primi magiſtratus, continuò pronunciati, ſi adfuerint, cum gentilibus quiſque ſuis, ac maxime neceſſariis cognatis è comitio egrediuntur, & in cõclaue deſtinatum ſe conferunt. ibiq; opperiuntur, donec illius magiſtratus habeantur comitia. His peractis idem magnus ſcriba omnes admonet, diuinis atque humanis legibus vnumquemque teneri, vt ei ſuffragetur, qui omnium optimus ac Reipublicæ vtiliſſimus fore videatur: deinde primum competitorem nominat, à primo ſcilicet electorum ordine electum, pro quo in ſuffragia eundum ſit. continuò iuuenes tot conſurgunt, vt vnicuiq; ſediliũ ordini bini inſeruiant. Hi vrnas quaſdam manibus geſtant, miro artificio inter ſe coagmentatas, exterior eſt viridis, interior alba, vnico fornice ſuperius tectæ: in quem cum manum inieceris, liceat tibi in vtrum volueris ſuffragium

gium demittere: cum tamen nullus, etiam qui adſit, ac diligenter inſpiciat, dignoſcere queat, in utram urnam ſuffragium ſiue calculum conieceris. nec fabis ſuffragantur, ſed pilulis quibuſdam linteis, ne qua ratione ex ſono, quē cadentes in urnam fabæ facturæ ſint, dignoſci poſſit, in utram urnam calculus ſit iactus. nam maiores noſtri maximè Reipublicæ conducere exiſtimauere, ſi libera iudicia fierent: iccircoque ſummam operam dedere, ut ſuffragia quàm occultiſſima eſſent. Iuuenes ergo illi cum ſuis quiſque urnis inuicem coagmentatis ad ſedile ſuum concedunt, ac cuique ciuium eo quo ſederunt ordine, urnas offerunt. quilibet uero ciuis palàm oſtenſo calculo manum in fornicem imponit, ac in utram uoluerit urnam, cum demittit: ſi ſuffragari uelit, in interiorem albam: ſi uero refragari, in exteriorem uiridem. ſimul in unoquoque ſedilium hac ratione atque eo quo diximus modo, in ſuffragia itur. Quo fit, ut breui admodum temporis ſpatio ab uniuerſo conuentu ciuium ſuffragatum ſit. tunc urnæ deferuntur ad ſuggeſtum Principis, ibique collecta ſuffragia effunduntur in duo uaſa patula, ea uidelicet quæ fuerunt in urnis albis, & quæ fauerint, in uas candidum. at quæ in uiridibus urnis collecta ſunt ſuffragia, quibus repellitur competitor ille ab eo magiſtratu, itidem in uiride uas coniiciuntur. Deinde ad Conſiliarios numeranda deferuntur, inter quos medius ſedet Princeps. candidi uaſis ſuffragia, competitori fauentia, ab eis Conſiliariis numerantur, qui dextro Principis latere aſſident. At collecta in uaſe uiridi, quæ ſcilicet refragantur, ab his qui ad læuam Principis ſederint, recognoſcuntur. ſcribæ publici Conſiliariis adſtant, ſtatimque perſcribunt nume-

rum

rum ſuffragiorum. Interea dum primi ſuffragia recenſentur, eadem ratione pro ſecundo in ſuffragia itur, qui à ſecunda electorum claſſe fuerit electus. deferuntur itidem ſuffragia ad Conſiliarios. numerant illi, ſcribæ autem numerum ſuffragiorum ſcriptis mandant. ſic pro tertio, ac demum pro quarto, ſi tot fuerint competitores, in ſuffragia itur. Numeratis ſuffragiis, is qui plurima tulerit, dummodo dimidia excedant, pronunciatur electus à magno ſcriba, quum peractis omnium magiſtratuum comitiis conſilium dimittendum eſt. Sin autem eius magiſtratus competitorum nullus plura ſuffragia quàm dimidia omnium tulerit, præteriti hi omnes habentur, differturque electio ad altera comitia. Poſt primi magiſtratus comitia peracta pronunciantur nomina electorum in ſecundo. diſcedunt in conclaue competitores cum gentilibus ac cognatis. At illi qui concluſi erant, primorum ſcilicet competitorum gentiles atque cognati, in comitium redeunt. Eadem ratione nulla in re diſpari à priori, eodem ordine itur in ſuffragia pro ſecundi huiuſce magiſtratus competitoribus. atque item numerantur à Conſiliariis. is electus habetur, qui ſuffragiis alios ſuperauit, dummodo plura dimidiis ſint. ſic pro tertio, item deinceps pro quarto, hoc demum in omnibus aliis magiſtratibus ſeruatur. Comitiis confectis, electorum nomina magna uoce pronunciantur à ſcriba magno, poſtea dimittitur conſilium: neque omnino ultra ſolis occaſum protrahi comitia queunt. Quòd ſi ea ſolis occaſus interceperit, ſtatim renunciatur, qui ad eam horam fuerint electi: eorum, qui reſtant, nulla ratio haberi poteſt. Itaque beneficio, quod eis cùm ſors, tum electorum claſſes attulerant, excluſi tem

pore,

pore, minime frui queunt. fuitque hoc ſumma ratione decretum. nam haud facile factu eſſet, ſi res in nocte̅ protraheretur, vt tam magna ciuium multitudo à magiſtratibus, qui comitiis pręfecti ſunt, in officio contineri poſſet, vt tenebris fauentibus non aliquid contra leges agerent. iccircò maiores noſtri ſapientiſſimi viri, qui eximia prudentia, & animi ſolertia omnia proſpexiſſe videntur, ſtatuere vltra ſolis occaſum comitia ne protrahi liceret, neve vllo pacto lucernam vllam in atrium illud inferri, dum comitia haberentur. Hæc eſt omnis comitiorum habendorum ratio. in qua minime eſt prætereundum, ita inter ciues diſtribui magiſtratus, vt tamen duo eiuſdem gentis, aut etiam conſanguinei maxime neceſſarii, in eodem magiſtratu eſſe non poſſint. Quemadmodum neque iiſdem comitiis duo gentiles, aut agnati, maxime neceſſarii, ſortis beneficio electores eſſe queu̅t, vt ſuprà oſtendimus. quod ſumma quidem ratione ſtatutum eſt, vt ſcilicet ius publicę poteſtatis ad plures pertineat, non autem ad paucos neceſſarios contrahatur. nam hi poteſtatem adepti moliri aliquid facilè poſſent, rempublicamq; turbare. plurimi pręterea, honorum facti expertes, rempublicam oderint, rebusque nouis ſtudeant, neceſſe eſt. Eam verò rempublicam quam pars ciuium, eaque magna non probat, diutius conſiſtere poſſe, non videtur eſſe valde ſperandum. magis autem reipublicæ proprium nihil prorſus eſt, quàm publicam poteſtatem ad plures pertinere: nam cum Reſpublica ex iis planè ciuibus conſtet, quos inter ſumma ſit æqualitas, vt in honoribus adipiſcendis diſpares ſint, minimè conuenit. Etenim paucorum ſtatu̅, quem Græci ὀλιγαρχίαν dicunt, facilè conſtituunt, qui ius publicum contrahunt

ad pau-

ad paucos neceſſarios. Quamobrem in republica Veneta ita magiſtratus inter ciues diſtribuuntur, vt quoad fieri poſſit, omnes familię agnationesq́; honorum, munerumq́ue Reipublicæ ſint participes: ea tamen ratione, vt non quiuis, ſed hi tãtùm viri, qui & probitate & prudentia excellunt, Rempublicam adminiſtrent, ac muneribus publicis fungantur. Prior illa inſtitutio populare quiddam ſapit: altera verò optimatium gubernatione. quare luce clarius intueri licet, omnes rectas gubernationes ciuitatum in hac vna Repub. eſſe commiſtas. nam quamuis hoc magnum conſilium ſpeciem quandam referat popularis ſtatus, nihilominus in eo perſpicitur commiſtam eſſe rationem optimatium gubernationis cum populari. nam ſorte eligi magiſtratus, populare eſt, in eo enim ſtatu ciuitatis iuſtum atque æquum æqualitate Arithmetica metiuntur: atque ita reputant. quum vnuſquiſque è populo vnus ſit ciuis, & liber, ac paribus paria debeantur, vnumquemque ex populo pari iure ac commodo frui debere in Republica: neque eſſe cauſam, cur alius minus alio magiſtratus conſequi poſſit. quum vero omnes ſimul nequeant imperare, ſed per vices, ęquum eſſe exiſtimant, vt res ſorti committatur, vtq́ue imperent ii, quibus illa fauerit. Contrà in paucorum potentia, quæ aberrat à Repub. optimatium vſu venit. quippe arbitrantur, cum imparibus imparia debeantur, diuitesq́; ſuperẽt alios ciues copia rei familiaris, eis quoque ſupremos honores deberi. in quo vtrique falluntur, longeq́; à vera ratione recedunt, licet veriſimili nitantur. nam quod inquiunt, paribus paria, aut imparibus imparia deberi, rectè ſtatuunt. In eo verò, quòd paritatem priores numero tantum, poſteriores imparitatem ſolum

lum

lum diuitiis metiuntur, proculdubio perperam iudicant. Etenim qui numero pares ſunt, aliqua in parte pares ſunt non omnino pares. Et qui diuitiis impares, non omnino impares cenſendi ſunt, ſed aliqua tãtùm ratione impares. Verùm cum ciuilis ſocietas ad bene viuendum ſit inſtituta, virtus ſola diſcrimen hoc efficit. his ergo qui virtute præſtant, tanquam imparibus ac potioribus, ſupremi etiã honores in republica debentur: æqualibus verò virtute ac ciuili induſtria æquales etiam honores. hic modus, hęc norma optimatium eſt. Sicuti ergo populare eſt, vti ſorte in electoribus conſtituendis: ita eſt optimatium, vt is qui virtute præſtare iudicio conſilii exiſtimatus fuerit, potior habeatur, ac reliqui repulſam ferant, qui indigniores habiti ſint. Qua ex re facilè perſpici reor, in hac comitiorum habendorum ratione commiſtam eſſe cum populari ſpecie optimatium formam: eo tamen temperamento, vt id quod eſt optimatium, ſuperet rationem popularem. nam ſors in electoribus tantùm conſtituendis dominatur: cuius poteſtatis nequam etiam homines reipublicæ abſque detrimento compotes eſſe queunt, parq́; ius habere cum optimis ciuibus. at in mandandis honoribus nil ſortis eſt, totum in electione & iudicio poſitum eſt. Quo in loco non omittendum illud inſtitutum cenſco, in comitiis magiſtratuum, qui exigunt viros præcipua quadam bonitate ac ſolertia prẹditos, quatuor ordinibus electorum, de quibus ſupra memini, ſenatum velut quintum ordinem explere. nam dum ordines illi in conclauibus ad hoc munus deſtinatis eos pronunciant, quos voluerint competitores, ſi fiant comitia cuiuſpiam horum, quos dixi, magiſtratuum, cogitur Senatus in minus atrium: ibiq́ue vnicuique Se-

natori licet eum, quem voluerit, in certis illis magiſtratibus nominare, pro quibus in ſuffragia itur. at is qui plura attulerit, pronunciatur electus Senatus ſcrutinio, fitque quintus competitor. quamobrem liquidò apparet, præſtantiorem eſſe in noſtra Republica formam optimatium, quàm ſtatus popularis. Cæterum huiuſcemodi comitiorum modus, ac ratio ſatis hactenus diligenter à nobis expoſita eſt. Accedamus ad eam Reipublicæ partem, veluti in fidibus ad conſtituendam διάπασῶν conſonantiam vox grauis proportione quadam acutæ reſpondet, ſic etiam ſpecie quadam regia parti populari reſpoudeat, ac demum in vnum concentum optimæ Reipublicæ, iniectis mediis magiſtratibus, coaleſcat.

Liber Secundus.

NVLLVS eſt, qui ignoret Principem in vrbe Veneta perſonam regis, ac ſpeciem regiæ gubernationis præſeferre. ideo non abſq; ratione, poſtquam is à nobis conuentus ciuium eſt deſcriptus, qui populi formam habeat, ſi non ſatis prò rei ipſius dignitate, pro tenuitate tamen noſtra non indiligenter: ſequitur vt explicare aggrediamur, qua ratione ducti maiores noſtri, optimi atque ſapientiſſimi homines, Principem vnum rei publicæ pręeſſe voluerunt, tum verò, quibus temporibus ac qualis fuerit huius Principis præficiendi origo. Neminem puto latere, id quod à nobis ſæpius hoc toto opere eſt repetendum, ciuitatem ciuilem quandam ſocietatem eſſe, quæ per ſe ſufficiat ad bene beateq; viuendum. Omnem verò ſocietatem vnitate quadam contineri, quis ambigat? contrà autem diſtractione ſolui. Quo effectum eſt, vt diſcordia ciuilique diſſidio, maximæ & opulentiſſimæ ciuitates breui corruerint, funditusque euerſæ ſint. vnitas verò commode contineri non poteſt, niſi ab vno, qui multitudini ciuium ac vniuerſis magiſtratibus, quibus certæ quædam functiones ſint demandatæ, præſit, atque multitudinem quodammodo diffluentem colligat,

atque in vnum conciliet. quod philoſophi ſummi ac præcipui naturæ indagatores, cum in vniuerſi conſtitutione, tum etiam in microcoſmo hoc, id eſt animali, animaduertere. Nam perſpexerunt in hac rerum vniuerſitate multos ac difformes motus, prout ſcilicet vniuſcuiuſque natura fert, ab vno cœleſti, ac diuturno contineri: omnes etiã cauſas ab vna prima omnium cauſa: demum in vno animali plurima ac longe diuerſa membra, quorum functiones variæ difformesq; ſint, vna tamen amica & vnico membro, corde ſcilicet, comprehendi, atque in vnitatem quandam colligi. pari propemodum ratione multitudo ciuiũ ni ita fuerit legibus inſtituta, vt vnum quempiam præſidẽ velit, cui bonum commune omniũ, ac vnionis ciuilis conſeruandæ cura præcipue incumbat, quò vniuſcuiuſque ciuis, tum priuati, tum magiſtratu fungentis. actiones, tanquam ad vltimum finem & præcipuum referri debent; nimirum diutius non poterit conſeruari, ſed in diuerſas partes diſtracta decidet. quod vt nullius ciuis culpa aut iniuria contingat, ex ſingulorum quidem ſedulitate circa proprium, priuatumq; munus accidere neceſſe erit, cum commune bonũ nulli præcipuè ſit demandatum. age rem ſpectemus in rei frumentariæ præfectis. hi potiſſimum in hãc curam incumbent, vt opera ſua magna frumenti copia èx omnibus partibus inuehatur in vrbem, ſitq; tritici annona vilis. At hoc fortaſſe publicis vectigalibus officiet. Naualis quoque rei pręſides, quod pulcherrimum habemus non diſſimili ratione maxime ſtudebunt, vt quamplurimas triremes ædificent, omnibusq. bellicis & nauticis inſtrumentis exornent egregiè, atque pecunias publicas vndique coactas in eum vſum expendant: ex qua forſitan ſe-

dulitate

dulitate reliqui redditus publicis, & reficiendis arcium & oppidorum mœnibus, & cuſtodibus regionum ſatis eſſe non poterunt. quamobrem ſolutis compagibus Reſpublica diſtracta dilabitur, non vitio, ſed ſtudio ciuium, dũ quiſque perquam egregiè munus ſuũ obire ſtudet. quòd ſi hiſce incommodis effici videtur, vt operæpretium ſit boni communis curam alicui præcipuè demãdare, cuius nullum ſit certum quoddam officium, ſed ſolum moderetur, & dirigat cuiuſque functionem ad commune bonum, & ad reipublicæ unionem: pluribus æquè hoc negotium cõmitti non reor expedire ciuitati. Etenim id, quod pariter plures curant, omnes pariter negligunt, vt inquit Ariſtoteles, neque ſi quid perperam agatur culpa, poteſt in vnũ quendam præ aliis conferri. vt interim omittam æmulationem ac ſimultates, quæ inter pares plerunq; eſſe ſolẽt. ſin verò vnus huic rei præficiatur, qui temporaneum hũc magiſtratum gerat, vtputa annuũ aut ſemeſtrem, non autem quoad vixerit: hic nimirum bene ſecum agi putabit, ſi tantiſper Reſpublica fęliciter agat, donec defunctus fuerit magiſtratu, ſecurus quid poſtmodum ſit euenturum, ac quo res caſura ſit. Quare contigit, vt male plerunque res cedat. Id quod certiſſimo experimento compertum eſſe poteſt, à pleriſque rebuſpublicis ſumpto, quæ hoc gubernationis genere noſtris temporibus vſæ ſunt. Ideo à noſtra ciuitate ſapientiſſime inſtitutum fuit, vt in hac republica conſtitueretur quædam ſpecies regiæ gubernationis, adeò legibus temperata, vt quouis incommodo ac periculo, quæ reipublicæ imminere poſſent, amoris, vtilitate verò & commodo, quod regia gubernatio habere ſolet, aſcito; nihil relictum eſſe videretur, quod eſſet deſideran-

randum, ac ſimul rempublicam liberrimam, & regem præ ſidem haberemus. Vnus ergo Princeps eligitur, qui etiã habet Ducis nomen. is quoad vixerit, reipublicæ præeſt: præcipue curam boni communis habet; quo maxime ciuitates contineri ſuperius à nobis efficaci ratione probatum eſſe reor. Huius nulla certa functio tamen eſt in vniuerſa Republica, cuius expers eſſe debeat. hic cum vnumquemque priuatum, tum etiam quoſcunque magiſtratus ita debet in officio continere, atque ea ratione moderari, vt veluti quadam harmonia omnia conſonent communi bono, atque ad vnionem ciuilem referantur: ne qua ſcilicet functio aut nimia ſedulitate magis quàm opus ſit intẽta, aut negligentia remiſſa vtilitati communi officiat. hoc igitur eſt Principis munus, vt tanquam in quadam reipublicæ ſpecula poſitus conſpicetur, quid vnuſquiſque rerũ agat, eorum pręſertim qui publica auctoritate ornati fuerint: ac ſi quem perſpiciat, qui officio ſuo deſit, accerſitũ coram vniuerſo collegio verbis primùm caſtiget, ac ſi res ita tulerit, adhibitis Aduocatoribus, ſeu X virum præfectis, mandet culpam eius dignoſci, ac de conſilii ſententia puniri. Ipſe quoque Dux ſi velit, tum Aduocatoris, tum præfecti decem virum auctoritate vti poteſt, atque de cuiuſque crimine, & de mulcta infligenda ad conſilium referre. Id quo more fieri ſoleat, infrà docebimus, quum de iudiciis criminum agemus. Eam enim Princeps obtinet poteſtatem, vt in quouis ciuium collegio ſeſe adiungere collegam poſſit magiſtratui præſidi, parq; cum aliis præfectis ius habeat: vt hac potiſſimum ratione omnibus conſulere queat. verùm poteſtas hæc adeò eſt legibus cõtracta, vt nihil ſolus poſſit, aliis magiſtratibus adiunctus

non

non amplius auctoritatis obtineat, quàm quiuis vnus eorum, qui eo magiſtratu funguntur. Quin etiam magiſtratuum ius adeò modicum eſt, vt nullus quamuis ſummus ſit, quidquam ſtatuere poſſit, quod alicuius momenti haberi debeat, niſi de conſilii ſententia. ſed de his ſuo loco luculenter dicetur. In quouis prætereà conſilio Princeps vnius tantùm ſuffragii tanquam vnus ex illis ius habet. in magno item conſilio in conuentu omnium ciuium dum comitia magiſtratuum fiunt, neque gentili, neque conſanguineo competitori ſuffragari poteſt, verùm eodem pariq́ue iure cum omnibus vtitur. Ex his igitur puto quemcunque facilè intellecturum, Venetorum Principi omnem ademptam eſſe facultatem Principatu abutendi, & pro tyranno ſe gerendi. Quæ res diuturna, vetuſtiſſimaq́ue conſuetudine, à primis originibus vrbis ad hęc vſque tempora perducta, adeò inoleuit, ac confirmata eſt, vt nihil minus vrbi Venetæ timendum ſit, quàm Principem rei publicæ libertati vllum vnquam negotium faceſſere poſſe. Verùm enimuero, cum maximos labores, atque ingentem ſollicitudinem animi ni aliqua tanquam merces adderetur, vniuerſi reiecturi eſſent, poteſtatis diſpendium Principi repenſum eſt, adhibitis honore, dignitate, ac ſpecie regia. Nam ornatus corporis regius eſt, purpurea enim veſte aut aurea ſemper vtitur. Capite geſtat velamen linteum pro regio Diademate: id ſupra geſtat capitium purpureum, limbo aureo ornatum, cuius pars, quæ occiput tegit, in cornu formam aſſurgit. ſedem in ſuggeſtu habet veluti regiam. omnes ciues tum priuati, tum magiſtratum gerentes, detecto capite, ac ſtantes, ſedentem Principem alloquuntur, honoris hac tempeſtate præcipuum ſignum.

gnum. Nulli Princeps aſſurgit. publicæ literæ omnes ſub nomine ipſius prodeunt, obſignanturque. Orator quiuis, prætor, præfectus, aut quilibet alius, qui ad Senatum ſcribere voluerit literas, ad Principem deſtinat: decretorum, legum, ac Senatuſconſultorum promulgationes nomine Principi fiunt. Nummi omnes tam aurei, quàm argentei cum nomine, atque imagine Principis excuduntur. Tandem vt paucis abſoluam, vbiq; regis ſpeciem intueri poſſis, poteſtatem nuſquam. ſapientiſſimè hoc quidem in Republica Veneta, vt cætera omnia, conſtitutum fuiſſe, nullus ſanè mentis inficiari auſit. Nam hac honoris mercede laborioſum alioquin Principis munus rependitur, quod ſolum virtutis præmium eſſe vulgus prædicat, & ſummi Philoſophi prodidere. Ex quibus Ariſtoteles in Ethicis inquit. Quum hi qui rectè & ſanctè magiſtratum gerunt, non ſuæ ſed aliorum vtilitati conſulant, nulla alia ratione æquum eis præmium tribui poſſe, præterquam vt honore alios antecellant. Præterea huiuſce Principis dignitas in primis facit, vt omnes ciues & caſtigationem eius maximè vereantur, & iniuncta munera maiori ſedulitate perficiant. Adiuncti ſunt Principi ſex Conſiliarii, ex ſenis tribubus, in quas diuiſa eſt vniuerſa ciuitas, delecti ex ſingulis ſcilicèt ſinguli. hi octimeſtrem magiſtratum gerunt, perpetuoque aſſident Principi. omnia cum Principe audiunt, nullæ literæ publicę exeunt, niſi ex ſententia quatuor Conſiliariorum, qui etiã nomina ſua literis aſcribunt, non his tamen quæ prodeũt, ſed illis quas ſcribæ reipublicæ primum ſcripſerunt, atq; poſt exempla edita ſeruant. in qua quidem re illud haud quaquam eſt prætereundum, haſce literas, quę non ex de-

creto

creto Conſilii, ſed iuſſu Principis & Conſiliariorum datæ ſunt ad quempiam, vt res parui momenti, modicę eſſe auctoritatis. ſanè illud ſępius nobis repetendum eſt, omne ius, omnemq́; poteſtatem conſiliis eſſe duntaxat attributam: nullum verò magiſtratum per ſe amplam poteſtatē obtinere. ſed de Conſiliariis infrà dicetur. nunc ad Principem, ſeu Ducem, quidem oratio redeat. Hac igitur ſpecie regia Principi adfixa, quoniam plerunque contigerat, vt priuatæ opes ſatis non eſſent ad tuendam eam dignitatem, atque ad eum locum honeſtandum, ex publico ærario conſtituta ſunt in ſingulos annos Duci, tria millia & quingenti aureorum nummum, ac ne fortaſſe quiſquam paulo auarior in rem familiarem, neglecta dignitate atque vtilitate publica, eam pecuniæ ſummam conuertat, iniuncta ſunt illi munera quædam, quæ ſuis impenſis obeat, ſuæq́; ipſius dignitati & vſui Reipublicæ conſulat. quæ ſi vt pecuniis parcat, negligat, hæredibus adeò ingens pecuniæ mulcta eſt impoſita, vt dū rei familiari augendæ Princeps ſtudere uelit, & hæredibus prodeſſe, magnam eius iacturam faciat, ſi ob auaritiam dignitati ſuæ deſit; hæreditariam quandam præterea ignominiam & dedecus poſteris relicturus. Complures ſtipatores alit, inermes tamē: ſericis veſtibus ſemper vtitur: domum habitat aulæis mirifice inſtructam: ſupellectilis argenteæ copiam habet, cęteraque id genus, quæ Principi viro conueniunt. Singulis annis quater prandium parat, ſexaginta & amplius ciuibus, laute atque opipare inſtructum. qua in re peruetuſtum Lacedæmoniorum morem atque Cretenſium (quorum reſpublicæ illuſtres fuere) moderatum tamen, maiores noſtri in hanc noſtram rempublicam tranſtulere. Nā

quia ſummopere conducebat ad beneuolentiam ciuium conciliandam, conuentus ciuiũ frequens, conuiuia quædam publica impenſis ærarii fieri voluerunt, tum Lacedæmonii, tum Cretenſes: ad quæ cum ciues conuenirent, & vnuſquiſque facilè quemuis dignoſcere poterat, & neceſſitudine quadam arctiori ex conſuetudine illa communi inuicem vinciebantur. verùm cum omnes promiſcue cõuenirent, neceſſe erat plerunque in conuiuiis illis turbas, ac tumultus excitari: quumq́; ii, quorum ea cura erat, pro ſe quiſq; ciues laute excipere vellet, pecuniæ publicæ magnam iacturam faciebant. Quapropter correctione quadam modoq́ue adhibito vetus illud inſtitutum etiam ad Venetos deductum eſt, omneq́; id negocium principi demandatum. Quater ergo ſingulis annis ciues à Principe adhibentur, lautis ſanè ſed non inuidioſis epulis. nec vnuſquiſque promiſcuè accedit, ſed hi tantùm quos princeps aſciuerit, præter Conſiliarios & Aduocatores, præfectos quadraginta virum, ac decem virum præſides, qui iure quodam eorum magiſtratuum ſemper conuiuiis principum interſunt. cæteri ciues omnes inuitati accedũt. Hac autem ratione quatuor hæc conuiuia diſtributa ſunt, vt ſeniores digniores q́; ciues inuitati, circa brumam die diuo Stephano protomartyri dicato ſummo mane conueniant in ædes publicas, habitationi Principum deſtinatas, ac ſolenni pompa domo Principem deducant in ędem diui Marci: ſimulq́ue ibi ſacris interſint, quibus peractis ad ædes ſuas Principem reducant, ibiq́; ſimul epulentur. Aprili etiam menſe die Marci Euangeliſtæ, cuius numen Veneti præcipuum habent, & quem patronum ſibi aſciuerunt, poſteaquam corporis eius reliquiæ ex Alexandria,

illuſtri

illuſtri vrbe Aegypti, Venetias delatæ ſunt, ciues ætate & dignitate minores inuitati à Principe, eodem more ac põpa celebratis ſacris, ad Principis prandium ſe conferunt. Aſcenſionis quoque die feſto, quo die nundinæ Venetiis fiunt, adhibentur à Principe hi, qui virilem ætatem attigerunt. Hi item ſummo mane deducunt domo Ducẽ, vnaq́ue cum eo nauem conſcendũt quàm ornatiſſimè ad hos vſus conſtructã, quam Veneti Bucentaurum vocant: poſtquam verò æſtuaria ſunt egreſſi, cum primum liberum apertumq́ue mare intueri licet, antiquorum Pontificũ beneficio, qui hanc rem publicam pro rebus quamplurimis fortiter & egregiè geſtis contra communes nomines Chriſtiani hoſtes, honeſtare voluerunt, Princeps iacto anulo aureo in mare, inquit totidem ferè verbis, ſe in ſignum veri perpetuiq́ue imperii eo anulo mare deſponſare. his adduntur ab vrbis præſule cærimoniæ quædam, quibus peractis deſcendunt in ædem diuo Nicolao dicatam, vetuſtam ſanè, & quæ in littore condita eſt, quod mare ab æſtuariis diſterminat. ibi ſacra myſteria celebrantur, quibus rite peractis, conſenſa rurſus naui, Venetias reuerſi, Principem domum reducũt, ſimulq; conuiuantur. Quarto epulæ pertinent ad iuuenes ciues, qui duodecimo Calendas Iulias die dicata Vito & Modeſto Martyribus, ſolenni pompa cum Principe ad eorum Templum accedũt, quod quidem Templum vltra riuum magnum, qui vrbẽ mediam diuidit, eſt ſitum, qui qhidem riuus ponte iungitur ſupra triremes ædificato. pro temporis ratione, ne immenſo ferè circuitu iter illud conficiendum ſit. Templũ igitur inuiſunt, ſacris interſunt, ac demum à Principe domum reducto lauto ſanè excipiuntur conuiuio. Atq; ad

has epulas frequenter adhibentur ſaltatores, mimi, cantatores egregii, qui conuiuas oblectent: intermiſcentur interdum ludi nonnulli, quibus mirifice ſpectatores tenentur. ſic igitur vetus illud inſtitutum in Venetam rempublicam conceſſit, moderatum tamen. nam hac ratione euiuſcunque ferè ordinis ciues, pares tamen cum paribus, ad epulas accerſuntur, ſicq. cum dignitati Principis, tum etiã maximè conciliandis inuicem ciuibus egregiè conſultum eſſe videtur. Cæterum, quoniam ciues patricii ſingulo quoque anno hiſce epulis honeſtari non queunt, ne vllus præteritus videatur, veteri inſtituto ac lege conſtitutũ eſt, vt hyeme vnicuique ciui, qui in maiori conſilio ſuffragandi ius habeat, à Principe mittantur quinque marinæ anates, veluti conuiuii quædam publici portio, quod etiam ad conciliandos ciues Duci non parum adiuuare cenſeri poteſt. hiſce impẽſis inſumitur magna pecuniæ pars, quę ex ærario Principi quotannis numeratur. Quo fit, vt etiã ſi propter auaritiam velit, nequeat tamen Dux vllis auaritiæ ſordibus fœdare dignitatem, atque amplitudinem loci quem tenet. Hoc loco quoniam ferè omnis poteſtas, atque auctoritas Principis eſt à nobis explicata, referre operæpretium eſt, quo initio quibusve temporibus Ducis huiuſce creandi Venetiis conſilium initum fuerit: ac demum, quænam ſit ratio comitiorum in Duce eligendo. A prima ſtatim vrbis origine cum nobiliſſimi quique Venetę prouincię ciues, Aquileia, Altino, Concordia, Opitergio, Parauio, ac pleriſque aliis vrbibus ampliſſimis atq; opulentiſſimis, Hunnorum impetu euerſis, qui rege Attila Duce maximam Italiæ cladem attulere, in ea ęſtuaria maris Adriatici cõueniſſent, in quibus poſtea Veneta vrbs

con-

condita eſt, ac in vicinioribus patriæ locis, quam liquerãt, vnuſquiſque ſedes ſuas poſuiſſent, ædificata fuere circiter duo & viginti oppida, partim in littore, eo, quod interiora æſtuaria claudit, partim in tumulis quibuſdam, qui ex æſtuariis eminebant. ac primis initiis cum ea oppida, neque per ſe ſatis munita eſſent, neque nauigiorum copia ali cui oppido tanta ſuppeteret, vt piratis ac prædonibus pro ſe quiſque obſiſtere poſſet, optimum fore cenſuere, ſi de omnibus in commune conſulerent, cum omnium eadem etiam fortuna eſſet: ac communi conſilio proſpicerent, cum annonæ, tritici, vini, frugumque omnium, quæ victui neceſſariæ ſunt, tum maximè propriorum larium ſecuritati: ne quam iniuriam ſeu detrimentum acciperent à piratis, quibus nondum ſatis oppidis munitis expoſiti erant. Quamobrem cum prius vnumquodque oppidũ præfectum ac præſidem ſibi ex ſuis ciuibus delegiſſet, quẽ Tribunum vocabant, conſtitutum eſt inter omnes, vt certis diebus Tribuni hi conuenirent, ac de re communi decernerent. Paulò poſt vſu compertum eſt, cum vlli nemini præter cæteros cura hæc incumberet, ac propterea multa incommoda paterentur, commodiſſimam & vtiliſſimã rem omnibus fore, ſi vni cuipiam communis boni procuratio demandaretur, quem omnes alii uti Principẽ agnoſcerent. Itaque decretum eſt omnium oppidorum conſenſu, vt Dux ſeu Princeps vnus eligeretur. huic principio conſtituta eſt ſedes in oppido Heraclea nuncupato. ſitum id erat in intimis æſtuariis, in inſula quadam iuxta Plauis fluminis oſtium, quæ noſtris temporibus alluuione fluuii continenti coniuncta eſt. Poſtmodum verò cum locus is non ſatis idoneus videretur: nam cum in receſſu eo eſſet,

ſæpe-

ſæpenumero priuſquam mali fama eò perueniſſet, piratæ iam intra æſtuaria penetrarant, ac vel imprudentes oppidanos oppreſſerant, vel nauigia diripuerant: iccircò ſtatuerunt ſatius fore, Principem relicta Heraclea Melamochum cōcedere, oppidum in medio littore ſitum, ex quo Dux facilè pręſentire poſſet, ſi quid inſidiarū à piratis ſtrueretur, ac paruo negotio adeſſe vbicunq; opus fuiſſet. Demum quo tempore Pipinus cladem & ſeruitutem initiis illis & quaſi elementis Venetæ vrbis minabatur, cum omnes Riuoaltum ex omnibus oppidis conceſſiſſent, Principis etiam ſedes eò loci tranſlata eſt; quo cunctis oppidanis conuenientibus in eam amplitudinē, quam cernimus Venetiæ excreuere. ſic igitur perpetuo quodam tenore à primis ſtatim vrbis originibus vnus Princeps reipublicæ Venetæ præfuit. primi illi aliquanto maioris auctoritatis fuere. poſtea verò vſu docente paulatim ſanctioribus inſtitutis, ac legibus poteſtas Principis ad hanc, quam cernimus, temperationem deducta eſt. Ratio verò eligendi Ducis, qui priori vita functo ſucceſſurus ſit, primum quidem ſimplex fuit, nam cum maiores noſtri ſingulari quadam bonitate præditi, atque ab ambitione penitus alieni eſſent, vnuſquiſque pro ſe eam ſolicitudinem recuſabat. quapropter acclamatione populi, is qui omniū optimus ac prudentiſſimus haberetur, Princeps renunciabatur. Poſt prima ea tempora aucta ciuitate & populo ampliore effecto, inutile fore reipublicæ viſum eſt, ſi temeritati atque auræ populari res tam magna committeretur. decretum itaque eſt, vt eligerentur vndecim viri omnium probatiſſimi, qui creandi Ducis poteſtatem haberent. deinde quum aliquantum ſimul cum imperio etiam ambitio excreuiſ-

creuiſſet, inſtituta ſunt noua quædam atque inuſitata comitia, ac perplexa quædam Ducis eligendi ratio inuenta. hanc nos, ne quid incœpto operi deſit, paucis exponemus. Defuncto Principe ac iuſtis piè, honorificeq́; perſolutis, Conſiliarii, qui interregni illius tempore ſe in ſedes publicas habitationi Principis deſtinatas cõtinuo poſt Principis obitum receperunt, magnum conſilium vocãt. in eo primo poſt interitum Ducis conuentu, ea ratione comitiorum quàm ſuprà narrauimus, quinque ciues creantur, qui defuncti Principis res geſtas diligẽter ſcrutari debeant; ac de conſilii ſententia, ſi quid ab eo cõtra leges ac decreta ſit factum, reſcindant. ſi à quopiam etiam munus acceperit, ac ſtatutæ pepercerit impenſę, ea quinque hiſce referentibus itrogatur hęredibus à conſilio mulcta, quam leges iuſſerint. Pecuniaria ea eſt. eaque ſumma æris de hæreditate Principis publicatur, atque in ærarium refertur. Eiſdem comitiis eliguntur quinq; alii ciues, qui eodem momento quo renunciati ſunt, recipiunt ſe in conclaue comitio adiunctum: neque inde diſcedunt antequam inter eos re conſultata, ſtatuãt quid ipſis de poteſtate Principis detrahendum, aut addendũ videatur. Re inter eos diſcuſſa, iterum cogitur conſilium, quo coacto egrediuntur illi è conclaui, (nam prius non licet) ac ſuam quiſque ſententiam ad conſilium refert de Principis iure, atq; vniuerſis ciuibus diſceptãtibus ſuffragiis decernitur, id quod maximè reipublicæ vſui fore viſum fuerit. Id decretum inter leges, quas Principes ſeruare debeant, ſtatim refertur. conſtituta Principis poteſtate, poſtridie initur perplexa illa comitiorum ratio, quibus Princeps creari ſolet. cõueniunt ciues omnes, qui triginta annos exceſſerint. nam

iunio-

iuniores eaque ætate minores veteri Reipublicæ inſtituto ad ea comitia non admittuntur. numerantur deinde vniuerſi ciues, ac totidem globuli in vrnam coniiciuntur, quot ciues fuerint. ex his triginta ſunt aurei, cæteri omnes argentei ea vrna ſtatuitur ante ſuggeſtum comitii, vbi Conſiliarii conſident. adſtat vrnæ puerulus, qui ſortes educat. ſubſella ciuium vocantur. ad eam vrnam accedũt omnes eo, quo ſederunt, ordine, nullus tamen quod in aliis comitiis fieri conſueuit, in vrnam manum imponit, ſed puer qui aſtat, pro ſingulo quoque globulum vnum educit. Ii, quibus argenteus obtigerit, ſtatim egrediuntur è comitio. at is cui ſors fauerit, educto aureo globulo, à ſcriba alta voce pronunciatur. Continuo ille in certum conclaue ſecedit: eius verò gentiles & conſanguinei omnes arcta neceſſitudine coniuncti ex ſuo quiſque loco aſſurgit: vniuerſiq; in partem atrii concedunt. numerantur ibidem, ac totidem globuli argentei ex vrna eſtrahuntur: excedúntque hi ex comitio, hoc pacto triginta, quibus ſortis beneficio aureus globulus obtigerit, deliguntur ex vniuerſo ciuium cœtu. quo peracto conſilium dimittitur. Poſtquam omnes diſceſſere, triginta illi è conclaui egrediuntur, ac coram Conſiliariis denuo ſortem ſubeunt, ita vt nouem quibus ſors fauerit electores fiant, cæteriſq; dimiſſis in conclaue ſecedunt, huic muneri deſtinatum: ibiq. ſoli concluduntur, nullo prorſus, ne miniſtro quidem admiſſo: nulli copia fit eos alloquendi, neque inde diſcedere poſſunt, priuſquam quadraginta viros elegerint: nulluſq. referri poteſt ab eis electus, niſi ſex ſuffragia tulerit. quo fit, vt quatuor refragantibus nullus electus pronunciari queat. quum primum quadraginta hoſce viros

ros elegerint, per internuncium cuſtodem ac ianitorem publicum certiores Conſiliarios faciunt ſe munus ſuum obiiſſe. eueſtigio Conſiliarii, niſi hora diei fuerit valde intempeſtiua, conſilium magnum vocant. Poſtquam ciues omnes in curiam conuenere profertur ſyngrapha ex con claui, in qua nomina deſcripta ſunt ciuinm electorum. Ac ſcriba primus aſcenſo ſuggeſtu magna voce pronunciat quadraginta deſignatos ciues. horum quiſque ſi interfuerit, cum primum audierit ſe pronunciari, à loco vbi conſe derat ſu rgit, & ad ſuggeſtum Conſiliariorum, indeque in conclaue deſtinatum concedit. ſin autem eorum quiſpiã abſens fuerit confeſtim ab vno ex Conſiliariis, item ex qua draginta virum præfectis, vel per totam vrbem conquiritur. Iuuentus primum ab iiſdem magiſtratibus in comitium, deinde in conclaue ad collegas deducitur, nulla interim aliquem conueniendi aut alloquendi data facultate, ne vlla ambitioni occaſio, aut aditus in his comitiis conce datur, quæ ſanctiſſima omnium maiores noſtri eſſe voluerunt. hac ratione quadraginta ciues deſignati de improuiſo conueniunt, vbi conuenerint, eueſtigio dimittitur cõſilium. tunc quadraginta hi egrediuntur è conclaui, atq; in atrium comitii ampliſſimum Conſiliarios adeunt: ibiq; eodem ſortium modo, quem ſuprà oſtendimus, duodecim ex ipſis decernuntur, viginti & octo qui ſuperſunt ex quadraginta viris repudiatis. hi duodecim viginti quinq; viros eligunt, quorum quiſque neceſſe eſt, vt octo ſuffragia ferat, paucioribus nanque nullus eligi poteſt. re expedita Conſiliarios per internuncium admonent. hi ſi tempeſtiua hora fuerit, conſilium cogunt, eodemq. modo uiginti quinque illi de improuiſo coguntur. ac dimiſſo

conſilio eodem genere ſortis nouem eliguntur, ſexdecim reliqui diſcedunt. nouem hi quadraginta quinque creant, ſenis item ſuffragiis: qui pari pacto coacto conſilio à ſcriba pronunciantur, & in conclaue coguntur. ii ſortis eiuſdem beneficio rediguntur ad undecim, qui eligunt quadraginta & unum, omnes uiros ex primariis Senatoribus. qui ſubito ut pronunciati fuerint, ſecedunt in atriũ deſtinatum: hique Ducis deligendi facultatem obtinent. non tamen duos eiuſdem familiæ, aut arcta neceſſitudine coniunctos in hanc electorum claſſem admitti leges ſinũt, qui mos perpetuus eſt apud Venetos in omnibus magiſtratibus. Tam perplexam & multiplicem eorum comitiorum rationem maiores noſtri uiri ſapientiſſimi, atque optimi homines eſſe uoluerunt, ne ciuium multitudo omnino expers eſſet poteſtatis Ducis creandi. Nam primi ordinis electores ſorte fiunt, quæ omnibus ciuibus communis eſt. poſt eum ordinem miſcuere ſorti electionem, ita tamen ut electio ſortem antecelleret. nulli enim fauere ſors poteſt, niſi iudicio prioris ordinis fuerit comprobatus. at in poſtremo ordine à ſorte receſſerunt. ſtatuerubt enim, qui Principem electuri eſſent, non eſſe omnes ſortium temeritati committendos. ideoq́ue neque multitudo omnino expers eſt huiuſce auctoritatis, neq. etiam prorſus ius hoc multitudini imperitæ tributum eſt, apud quam plerunque plus inanis quædam aura, quàm optimorum ac ſapientiſſimorum hominum iudicium ualet. Præterea cum nulli certi ſint Principis electores, ſed res omnis ex eorum ſententia pendeat, qui ſortis beneficio uſi ſint, nullus ambitioni locus relinquitur. nam fieri facile poteſt, ut hi nullum ius ſint habituri, quos tu egregiè ambieris. Nunc ad

rem

rem redeo. Peracta tandem ratione comitiorum, ubi iam creati fuerint xxxxi uiri Principis electores, ſtatim omnes, nullo interea ciuium ſalutato, nedum compellato, conueniunt in eam curiam, in quam cogi Senatus ſolet. ibi Primum omnium ſanctè ac pie diuina myſteria celebrantur, uniuerſique tactis altaribus iureiurando Deo Optimo, ac Reipublicæ pollicentur, eum ſeſe Ducem electuros, quē ſanctitate, in patriam charitate, ſolertia, ac prudentia aliis præſtantiorem eſſe duxerint. amotis deinde ſacerdotibus, ſoli in curia concluduntur, neque famulo, neque quopiam alio miniſtro accito. tunc tres, qui cæteros ætate anteceſſerint, ueluti præfecti, reſident ad paratam menſam quandam ad hoc munus: ſuper qua urna quædam eſt conſtituta: hinc unuſquiſque elector notat in ſyngrapha nomen eius, quem Ducem pronunciat, ac notatam ſyngrapham in urnam iacit. iniectis omnium ſyngraphis una educitur, quæ ſorte in manum uenerit extrahentis. lecta à præfectis ſyngrapha, is, cuius nomen exierit, ſi præſens adſit, ut plerunque contingit, continuò egreditur è curia. tunc ſi quis eorum exiſtimauerit eum ciuem minus idoneum, qui tam magnam dignitatem ſuſtineat, aut ob quampiam aliam cauſam, non fore è Republica eum Ducem eſſe, conſurgit, ac primo modeſte præfatus ingenuè profert, quid de eo ciue ſentiat, & quamobrem putet non eſſe in rem patriæ, eum Ducem fieri. ubi finem is dicendi fecerit, præfecti nuncupatum adhibent: atque ex his maior natu omnia illi compendio repetit, quę ei obiiciuntur, auctore tamen ſuppreſſo. nam ſacramento antea omnes perpetuo ſilentio ſe obſtrinxere. refellit ille obiecta ut libuerit. Deinde iterum recedit è curia. quod ſi prior aut

quiſpiam nouis rationibus adhuc arguere & accuſare hominem uelit, poteſtatem habet. rurſus accerſitus ille reſpondet, ſicque uiciſſim res tractatur, donec accuſatoribus nihil amplius relictum ſit. tum demum in ſuffragia itur. ante hæc tempora, ſi is uigintiquinque ſuffragia tuliſſet, nulla amplius aliorum ratio habebatur, ſed ſtatim ille Dux renunciabatur. noſtra tempeſtate in comitiis, quibus Andreas Grittus, ampliſſimus Senator, creatus eſt Dux, hæc ratio immutata eſt. nam, tametſi nullus electus Princeps habeatur, niſi ſuffragia uigintiquinque tulerit; res tamen in eo non conſiſtit, qui primus eum numerum ſuffragiorum expleuerit, ut antea fieri ſolebat: ſed progreditur ad alios, ut, ſi quiſpiam eum numerum ſuffragiorum exceſſerit, non ille prior, ſed hic Dux renuncietur. Poſtquam itum eſt in ſuffragia pro eo, cuius nomen primum exierat, alia item ſyngrapha ex urna educitur, atque omnia eodem, quo antea, modo adminiſtrantur. ſic in tertio, quarto, ac omnibus deinceps. quòd ſi nullus ad eam ſummam ſuffragiorum peruenerit, niſi hora diei fuerit intempeſtiua, iterum eadem ratione comitia repetuntur: ne multa, electoribus non prius exeundi, conueniendi, alloquendi aliquem, qui aliunde adueniat, poteſtas ſit, quàm uigintiquinque eorum in Principe eligendo conuenerint: quo renunciato confeſtim Conſiliarii in curiam uocantur: hi omnium primi nouum Ducem ſalutant, ac uenerantur. Poſt id fama per urbem uagatur, ubique diſcurritur. ciues omnes gaudere, à Deo Optimo Maximo ſupplices petere, ut reipublicæ felix fauſtumque id ſit. familiares ac conſanguinei Ducis in curiam properant, nouo Duci gratulantur. eodem tempo-

ris ueſtigio nummi cuduntur, inſcripto nomine Principis, atque imagine expreſſa: parantur omnia, quibus ad pompam opus eſt. interea Dux, electoreſque omnes ibidem operiuntur. inſtructis omnibus, deſcendunt è curia, ædemque D. Marci ei loco propinquam adeunt, auguſtũ templum, magniſque opibus ornatum: Deum immortalem primò religioſè venerantur, & ſuggeſtum, ex porphyritide lapide confectum, omnes aſcendunt. ex electoribus qui cæteros ætate anteit, is verba ad populum facit. denunciat creationem noui Ducis, eumque modeſtè laudat. Poſt illum item Dux orationem habet, ac pauca de ſe prudenter præfatus, ſeruaturum ſe pollicetur omnia, quæ bonum Principem deceant, bonoque reipublicæ, nullius priuati commodi habita ratione conſulturum, in primis iuſtitiæ munus ſanctè obiturum, daturumque operam, vt æquum ius omnibus adminiſtretur: non rei familiari, non labori vlli, non denique vitæ parſurum, ſi reipublicæ ſuis incommodis proſpici poſſit. demũ Deum Optimum Maximum, D. Marcum (ſub cuius numine ciuitas Veneta eſt) atque diuos omnes precatur, vt ſibi faueant aſpirentque læti, in tam magni muneris functione obeunda. Verba Ducis vniuerſus populus magno plauſu excipit. Poſtquam Dux perorauit, omnes ex eo ſuggeſtu deſcendunt, Ducemque ante aram maximam templi ſtatuunt. ibi tactis euangeliis iureiurando Deo immortali ac reipublicæ fidem ſuam aſtringit, ſe nil eorum omiſſurum quæ legibus Dux Venetus præſtare teneatur. His actis electores, qui eatenus cum Duce perſtiterunt, diſcedunt omnes: at ipſe ligneum pulpitum conſcendit, adſcito ex conſanguineis eo, quem omnium habet cariſſimum.

Nau-

Nautæ, qui in pretio habentur, pulpitum humeris attollunt, magnoque plauſu inſidentem Ducem per totum forum D. Marci deferunt. Dux verò ex pulpito pecuniam ſuo nomine excuſam iacit. ſumma nulla certa ſtatuta eſt pecuniæ effundendæ, ſed is modus tenetur, quem rei familiaris copia, anguſtiave, aut ipſius Ducis ingenium ſtatuerit. iactam plebs ſtudioſe colligit. tandem circumluſtrato foro cum ad ſcalas ædium publicarum Principis ventum eſt, pulpitum ſiſtunt, è quo deſcendit Princeps. mos inualuit, vt veſtes, quibus Dux eſt indutus, vaſque argenteum, in quod populo effundenda pecunia congeſta fuerat, nautis, qui pulpitum humeris ſublatum geſtauerunt, dono dentur. Dux ſcalis aſcenſis excipitur à Conſiliariis, qui ibidem operiebantur. & capitio, quod Principis iſigne ſup. eſſe diximus coronat̄. hæc ſeries eſt totius pompæ. Poſtridie Senatu in curiam coacto Dux orationem habet, Deo, ac patribus gratias agit, quod ad id munus atque ad eum honorem euectus ſit, ſimulq; operam ſuam pollicetur nulli reipublicæ commodo defuturam. eiuſmodi ferè orationem habet coram vniuerſis ciuibus, primis ſtatim comitiis, quæ poſt ſe creatum Ducem fiunt. Hactenus de Principe, ſeu Duce reipublicæ noſtræ dictū ſit. Illud proximum eſt, vt de Conſiliariis pauca perſtringamus, quæ tamen ſatis exploratam facient omnem illius magiſtratus auctoritatem. aſſident Principi Conſiliarii ſex, quod ſuprà quoque diximus, ſinguli inquam ex vnaquaque vrbis regione. in ſex enim regiones, ſiue tribus diuiſa eſt vniuerſa ciuitas. harum tres ſunt citra magnum riuum, qui mediam vrbem diuidit, tres verò aliæ vltra. ex vnaquaque vrbis regione Conſiliarius vnus eligitur

gitur

gitur eadem comitiorum ratione, qua omnes magiſtratus creari ſuprà abunde ſatis explicuimus. eſt magiſtratus iſte octimeſtris, ſimulque cum Principe omnium rerum, quæ ad rempublicam ſpectant, curam habet. verùm inſtituto admodum veteri vniuerſa comitiorum ratio Conſiliariis potiſſimum incumbit. ſi qua etiam de re ad magnum conſilium referendum, eiusque auctoritate ſanciendum ſit, res tota Conſiliariis referentibus decernitur, vtpote qui ſoli id iuris obtineant. his tamen interdum adiunguntur quadraginta virum præfecti, quibus tamen ſolis referendi ius non eſſet. nulli præterea magiſtratui (Ducem ſemper excipio) conceſſa eſt ea poteſtas. poſſunt etiam ſi eis libeat de re omni, & ad Senatum, & ad decem viros referre. Cæterum præconſultoribus ea præcipue cura demandata eſt, vt & Senatum cogant, & ad Senatum referant: quemadmodum & decem virum præfectorum officium eſt, & decem viros cogendi, & ad eos referendi: de quibus à nobis infrà tractabitur. At Conſiliarii ampliori auctoritate ſunt præditi, vtpote qui in Senatu par ius habeant cum præconſultoribus, & in Collegio decem virum cum illius collegii præfectis. Octo menſibus Duci aſſident, eoq. munere funguntur, quod iam explicui. Quatuor vero menſes interſunt, vel potius præſunt, quadraginta viris, quibus capitis grauiores cauſæ ſunt demandatæ, eisq. decernentibus iudicantur, de quibus ſuo quoque loco dicetur. Nunc, poſtquam de magno conſilio, quod popularem ſtatum in hac Republica refert, & de Principe, qui regiam perſonam gerit, ſi minus eleganter, diligencer quidem tractatum eſt: inſtitutum opus poſce-

ſcere videtur, vt de reliquis partibus huiuſce gubernationis referamus, quæ optimatium regimen repræſentant: huiuſmodi enim gubernatio in Veneta ciuitate cæteris facile præſtat, quam ſequenti volumine Deo annuente integre explicabimus.

Liber Tertius.

OMNIS hominum inſtitutio, quę quidem rectè ſe habitura ſit, naturam optimam rerum omnium parẽtem imitari debet: quæ totius mundi vim, rationemq. omnem ita diſpoſuit, vt res ſenſus intellectusq. expertes, ab iis, quæ mente præditæ ſunt, gubernentur. idem igitur ſeruandum eſt in hoc hominum cœtu, quem ciuitatem appellamus: ſenes enim iunioribus prudentia antecellunt, perturbationibus animi nõ æquè obnoxii atque illi, & rerum plurimarum, quas in longiori vita experti ſunt, vſu præditi. quare ſapientiſſimè Ariſtoteles in Politicis ait. In vnaquaque Republica, quæ naturę ſolertiam & ſapientiam æmulari voluerit, ſenes præficiendi ſunt ſummæ rerum: iuuenum vero officium eſſe debet, ea facere quæcunque iuſſerint ſenes. neque, quando hoc inſtitutum maximè ſecundum naturam eſt, ſeniorum imperium iuniores detrectare poſſunt, aut ob hanc rem ſeditionem vllam concitare, quoniã in diſcrimine hoc, quod ætas facit, nullus inuidiæ locus eſt, nullaque querela eſſe poteſt, quandoquidem iuniores certò ſperent ſibi à minoribus vicem repenſum iri. Hanc Ariſtotelis ſententiam comprobant omnes Reſpublicæ, quæ quidem alicuius

nominis fuerunt: in iis enim gubetnationi ciuitatis, rerumque omnium publicarum, ſeniorum conſilium præfectum eſt, quem Senatũ etiam à ſenioribus nominarunt. hoc loco leges atque inſtituta Romanorum proferrem; etiam Athenienſium, & Lacedæmoniorum, & Carthaginienſium, plurimarumque aliarum ciuitatum leges, ni res notior eſſet, quàm vt teſtibus indigeat. Pari igitur ratione in noſtra Republica inſtitutus fuit Senatus ac Decemuirum conſilium, qui in Veneta ciuitate (cuius Rempub. miſtam eſſe dixi ex regio ſtatu, populari, & optimatium) referunt optimatium ſtatum, ac media quædam ſunt, quibus extremæ partes. ſtatus ſcilicet popularis, magnum conſilium, ac Princeps, qui regis perſonam gerit, inuicem vinciuntur. Sic inquit Plato in Timæo extrema elementa, terram ac ignem mediis elementis vinciri: ſic in diapaſon conſonantia, extremæ voces mediis diateſſaron ac dia pente vocibus, inuicem nectuntur. Vt ergo cœptum iter peragamus, Senatus Venetus centum & viginti legitimos Senatores habet: multi tamen præterea magiſtratus obtinent ius ſenatorium, adeò vt noſtra tempeſtate ducenti & viginti, & amplius ius habeant ferendi ſuffragium in Se natu. Senatores legitimi ſingulis annis ab vniuerſo ciuium cœtu (quem magnum conſilium nominari ſæpius eſt repetitum) creantur. Nec tamen hic honos vacationem vllam habet, quemadmodum omnes alii magiſtratus. ſed iidem, ſi ita ſors tulerit, & magno conſilio viſum fuerit, quod plerunque fit, ſingulis quibuſque annis in eo munere verſari queunt. Modus & ratio electionis ſupra à nobis expoſita eſt, cum formam omnem comitiorũ explicaremus. Eo igitur pacto, Auguſto ac Septembri menſe ſin-

ſe ſin-

ſe ſingulis comitiis ſex Senatores eliguntur, quæ decies repetita, ſummam ſexaginta electorum explent. ſexaginta reliqui adiuncti, ſeu adſcripti ſunt prioribus, omnesq; hi ſimul propriis quibuſdam comitiis eliguntur. nam ad tertium Calendas Octobris cogitur Senatus, atque vnuſquiſque Senatorum & quiuis alius, cui ſuffragii ius eſt, in Senatu vnum ciuem nuncupat. Poſtridie illius diei mane ad horam diei tertiam conueniunt vniuerſi ciues in comitium: prælectisque à ſcriba magno omnium ciuium nominibus, quos pridie Senatores nominauerint, coniecta in vrnam omnium nomina ſorte educuntur. mox in ſuffragia pro vnoquoque itur, ex omnibus his ſexaginta, qui plura ſuffragia tulerint quàm cæteri, dummodo etiam dimidia exceſſerint, eo anno adſcripti Senatui ſunt, ea tamē lege, ne plures, quàm duo eiuſdem gentis in eorum numero ſint. ſic in numero legitimorum Senatorū tres tantum ex eadem gente eſſe queunt: qua lege optime conſultum fuiſſe Reipub. exiſtimari debet. nam nulla pernicioſior peſtis in Rempublicam obrepſerit, quàm ſi quæpiam eius pars cæteris præualuerit. vbi enim æquum ius non ſeruatur, fieri non poteſt, vt ſocietas vlla concors inter ciues conſiſtat. quod vſu euenire ſolet, vbicunque plura Reip. munera in vnum conueniunt. ſic ſoluitur miſtū, ſi quodpiam elementorum, ex quibus corpus conſtat, alia ſuperauerit: ſic omnis conſonantia diſſonans fit, ſi fidem vnam ſeu vocem plus intenderis, quàm par ſit. Non impari ratione, ſi ciuitatem aut Rempublicam conſtare volueris, neceſſe eſt in primis ſeruari, ne qua pars aliis efficiatur potentior, ſed omnes, quoad fieri poſſit, publicæ poteſtatis participes ſint. Quocirca perquam egregie maiores

iores noſtri ſancitum eſſe voluere perpetuum hoc ius in Republica noſtra, non modo in Senatu, ſed neque in aliis magiſtratibus pluribus gentilibus locum eſſe, quàm ad ſeruandam æqualitatem opus eſſe videatur. Nec minus prudens inſtitutio eligendi Senatus habenda eſt, vt ſcilicet ſexaginta Senatores more comitiorum ſolito, ſorte inquã electioni ac iudicio admiſta, eligerentur, ſexaginta verò adiuncti ratione diuerſa, in qua ſcilicet nil eſſet ſortis. Etenim ſi in omnibus par ſorti locus eſſet, facilè accidere poſſet, vt aliquando præcipuorum ciuium ratio non haberetur, atque in eligendo Senatu præterirentur non ſiue Reipublicæ detrimento. Iccircò ſexaginta patres aſcriptos nulla ſorte, ſingulis tamen annis eligi placuit. Senatus igitur primum ex hiſce centum ac viginti conſtat, quorũ ſexaginta proprio vocabulo Senatores, reliqui adiuncti appellantur, quorum comitiis integra dies conſumitur. præter hos centum & viginti legitimos Senatores pari iure in Senatum cum Senatoribus veniunt, (vt Ducem & Couſiliarios præteream) decem viri, quadraginta viri iudices capitalium cauſarum & criminum grauiorum, ſalis & annonæ frumentariæ præfecti, diui Marci Procuratores, multique præterea magiſtratus, adeò vt noſtris temporibus ſumma omnium ducentos ac viginti excedat. hi omnes ius Senatorum obtinent. vniuerſa gubernandæ Reipublicæ ratio ad Senatum pertinet. quicquid Senatus auctoritate decretum fuerit, id ſanctum & ratum habetur. eo diſcrepante & decernente & paces fiunt, & bella ſuſcipiuntur. pecunia Reipublicæ, eius iuſſu exigitur, & impenditur. ſi res poſtulat, noua etiam tributa & decumæ, ex decreto tamen Senatus, tum imponuntur ciuibus, tũ

etiam

etiam exiguntur. ſi quando etiam viſum ſit è Repub. eſſe, vt nouus quiſpiam magiſtratus pro tempore inſtituatur, is à Senatu eligitur. Præterea Senatus quibuſcunq; temporibus perpetuum ius obtinuit eligẽdi oratores, qui ad Principes exteros à Republica deſtinantur, eorum etiam collegium creandi, qui ius habent & cogendi Senatum, & ad ipſum referendi. hos Ariſtoteles præconſultores nominat, noſtri homines Sapientes, arrogantiore vocabulo vocant: quo interdum nobis quoque vtendum eſſe duxià mus, ne à communi loquendi conſuetudine penitus abhorrere videamur. Comitia tamen hæc Senatus, quibus & oratores & præconſultores eliguntur, minus habent ſortis, quàm ea quæ ſupra deſcripſi, magni ſcilicet conſilii, vniuerſique ciuium cœtus. vnuſquiſque enim Senatorum nominat quem voluerit, deinde pro ſingulis in ſuffragia itur: isq. cui plura contigerint quàm reliquis, dummodo dimidium totius ſummæ excedant, electus renunciatur. Quòd ſi quandoque neceſſitas & vſus Reipublicæ popoſcerit, vt inuito cuipiam munus aliquod publicũ iniungatur, vnuſquiſque Senatorum clàm in ſyngrapha eius nomen notat, quem maxime idoneum duxerit: deinde in vrnam ad id paratam ſchedulam eã iacit. inde à ſcriba extrahuntur, palamq. leguntur omnes, ac demum pro quolibet itur in ſuffragia: isq. pronunciatur electus, cui plures ſuffragati fuerint, dummodo etiam ſint plures dimidiis. Hic ſchedularum modus inuentus eſt, ne quiſpiã veritus inimicitias ſibi alterius ciuis, aut odium parare, illum ad aliquod munus vocando, quod probè quidem ſuſtinere ille poſſit, ſed tamen imponi ſibi iniquo animo ferat, abſtineat ab eo nominando: ſicq. priuati commodi

gratia Reſpublica detrimento afficiatur. Nunc modus nobis recenſendus eſt, quo Senatus conſulitur, eaq́ue decernit & ſancit, quæ facienda ſunt: & quo Senatuſconſulta fieri conſueuerunt. Non latuit maiores noſtros, ſi vnuſquiſque Senator promiſcuè tum referre ad Senatum, tum ſententiam dicere poſſet, atque hoc officium proprium nullius eſſet, magnam ſemper in Senatu turbationem fore. Præterea ita vſu compertum eſſe, vt id, quod omnes pariter curant, omnes etiam pariter negligant. Ideo legibus noſtris ſtatutũ eſt, vt à Senatu ſexdecim ciues eligantur, quos vulgus, propterea quòd maxime omnium ſapere videantur, Sapientes appellat. nos Ariſtotelem imitati eo quòd præconſultant illa, de quibus conſulendus eſt Senatus, Præconſultores merito appellare poſſumus. hi ius habent & cogendi Senatum, & ad Senatũ referendi. magiſtratus hic ſemeſtris eſt. Cæterum hi Sapientes in tres ordines ſunt diſtributi, qui longiſſimo interuallo inter ſe differunt. In primo enim ordine ſex ſunt Senatores, primarii ciues, qui cum vſu rerum, tum dignitate, atque exiſtimatione alios facilè antecellunt. horum præcipuũ munus eſt, vt de adminiſtranda Republica, de bello, de pace, atque aliis maioribus negotiis præconſultent, atque Senatum conſulant. In ſecundo autem ordine quinque ſunt ciues, qui tametſi parem auctoritatem referendi ad Senatum habeant de rebus omnibus cum illis, qui ſunt primi ordinis, nihilominus ſunt dignitate atque exiſtimatione ſuperioribus longe inferiores. ad eos pertinet in primis, cura militum, qui Reipublicæ ſtipendio aluntur, & merent ſub Venetarum copiarum Imperatore. Tertii quoque ordinis quinque ſunt, quibus demandata eſt rei maritimæ

ritimæ cura, neque iis prætere a ius eſt vlla de re ad Senatum referendi. hic ordo apud maiores noſtros in pretio habebatur, quo tempore apud Venetos res maritimæ florebant. Verum re maritima diminuta, noſtrorumq. ſtudiis ad continentis imperium conuerſis, cœpit hic quoq; magiſtratus non magni æſtimari: adeò vt ætate noſtra adoleſcentes, ac vix puberes ad eum ordinem eligantur. hi ergo ciues ſexdecim, quorũ cõuentus apud Venetos proprio vocabulo Collegiũ appellari conſueuit, ſummo mane conueniunt cum Principe ac Conſiliariis: primumq. ad tertiam vſque diei horam priuatos homines audiunt, quibus aliquid rei eſt, aut cum Republica, aut cum aliquo magiſtratu; easq. cauſas decernunt omnes ſimul, vel, ſi ita res poſcere videatur, ad Senatum de illis referunt. ſub tertiam diei horam omnes priuati è curia dimittuntur, confeſtimq. ab aliquo ſcribarum, qui à ſecretis Reipublicæ ſit leguntur omnes epiſtolæ ad Senatum miſſæ: poſtmodũ, niſi ab oratore alicuius Principis, qui ad Ducem & Collegium admitti velit, aut à quopiam maioris momenti negotio, quàm vt in aliud tempus differri poſſit, interpelletur, ſecedunt hi Sapientes, ſiue præconſultores in certũ conclaue conſultaturi de publicis negotiis. Poſtquam conuentum eſt, & conſederunt omnes, is qui præfectus eſt (nam eorum vnuſquiſque ſeptenos dies viciſſim rerũ adminiſtrandarum primum locum obtinet) rem proponit, de qua ſit conſilium ineundum. Deinde ſingulos ſententiam rogat, eo ſeruato ordine, vt primæ claſſis præconſultores, primarii ciues, primi etiam ſententiam rogentur, dicantque poſt eos quinque illi, quos in ſecundo ordine cõſtituimus. Poſtremi, ſi res propoſita maritima ſit, ſententiam

tiam dicunt tertiæ claſſis præconſultores, quibus earũ rerum cura demandata eſt. Quòd ſi ea res, quæ in conſultationem venit, non ſpectet ad rem maritimam, hi poſtremi ſilent. in vnaquaque verò claſſe primus ſententiam dicit, qui ſeptem proximis diebus præfuit. deinde is qui natu maximus, deinceps alii prout ætate præſtiterint. poſtremus omnium, qui alios rogat, remq́ue deliberandam propoſuit, quiq́ue per eos ſeptem dies præfectus fuerit, ſententiam dicit. Re tandem inter ipſos propè diſcuſſa ac deliberata, ſiue omnes in eandem ſententiam conuenerint, ſiue in duas aut tres diuerſas, vt varia ſunt hominum ingenia, diuiſi fuerint, Principem & Conſiliarios conueniunt, priuſquam ſenatum cogant. Ibiq́ue omnium ſententiæ recitantur: quibus ſi Princeps, aut Conſiliarius quiſpiã aſſentiri voluerit, ſuaq́ue auctoritate fauere, aut aliam nouam inuenerint, re iterum inter eos deliberata, tandẽ omnium ſententiæ ſcriptis mandantur. id muneris ad eos ſpectat, qui vniuſcuiuſque horum trium ordinum ſunt ſcribæ. ſic negotiis, quæ ſenatus auctoritate decernenda ſunt conſultatis, ſenatum cogunt. vbi ſenatores in curiam cõuenerint, primum recitantur omnes literæ, quæ alicuius ſint momenti, quæve poſt dimiſſum proximum ſenatum Principi & præconſultoribus redditæ fuerint. poſtea de his rebus, quæ à collegio præconſultorum deliberatę fuerint, primum ſententiæ leguntur, ſiue illæ concordes ſint, ſiue inter ſe diuerſæ, eodem ferè pacto, quo Plato ſignificare videtur, apud Athenienſes rogationes populi fieri ſolitas fuiſſe. Nullus verò præter eos, quos à Venetis ſapiẽtes vocari admonui, referendi ad ſenatum ius habet, ſuãq; ſententiam illius ordinis auctoritate confirmandi & ſanciendi.

ciendi. Ducem tamen, & Conſiliarios, & quadraginta virum præfectos, de quibus infra dicemus, excipio. Lectis in ſenatu omnium ſententiis, primi ordinis ſapientũ hebdomadæ præfectus, ſi voluerit, ſurgit. ſin minus, natu maximus, aut is, cui dicere volenti, alii conceſſerint. is elatiorem ſuggeſtum ad id factum conſcendens, verba ad Senatum facit: rationes omnes, quibus ſententiam ſuam confirmet, diſſidentesq́ue refellat, in medium affert: modeſtè tamen & grauiter, vt Senatorii ordinis virum decet. poſtquam is perorauit, ſurgit præconſultor alius, qui à priori diſſentiat, ſuamq́ue ipſe ſententiam confirmat, priorem verò confutat, aliasq́ue, ſi quæ ſunt præter priorem, quæ à ſua diſcrepent. ſurgit deinde tertius, ſi tot ſententiæ fuerint, eaque in medium adducit, quæ ſecum facere videntur: ſicq́ue deinceps res inter eos diſcutitur, quoad nullus eorũ reliquus ſit, qui verba facere velit: nulli enim ſenatori locus dicendi datur, quouſque præconſultores omnes, qui id muneris ſubire voluerint, dicendi finem fecerint. ſed, poſtquam vltro citroq́ue quantum viſum fuerit, & orationibus & argumentis hi contenderint, aliis quoque Senatoribus dicendi facultas datur. quòd ſi ſenatorum aliquis cuipiam ex dictis ſententiis contradicere, aut earum quampiam tueri, ſiue nouam afferre velit, dicẽdi copiam habet. nullus tamen ſenatorum de ea ſententia cuius ipſe eſt auctor, ius ad ſenatum referendi habet: ſed plerunque contingit, ſi conſilium eius ſenatoris è Republica eſſe videatur, vt aliquis ex Collegio ſiue Cõſiliarius, ſiue quadraginta virum præfectus, de ea ſententia ad ſenatum referat. Hoc ergo pacto re bene diſcuſſa & deliberata, ſuffragiis omnium, qui ſunt eius ordinis, ſenatus decer-

nit, quam nam ſententiam potiſſimum probet. non tamē pedibus in ſententiam eunt, aut in contrariam partem diſcedunt, quem morem Romanos ſeruaſſe memoriæ proditum eſt, neque palàm ſententiam dicunt: ſed vrnis ac ſuffragiis rem decernunt, nō diſſimili ratione ab ea, quam in comitiis ſeruari ſuprà docuimus. Scribæ, qui à ſecretis ſenatui ſunt, ferunt totidem vrnas, quot fuerint ſententiæ, de quibus conſulitur Senatus: vnamque viridem, quæ eorum ſuffragia excipiat, qui ſententias eas omnes repudiāt. præterea vnam rubei coloris, in quam iaciunt ſuffragia ſenatores, quibus nondum liqueat. vnuſquiſque autem ſenatorum ſuffragium in eius vrnam demittit, cuius ſententiam præ aliis probat. ſi vero omnes reiiciat, in viridem vrnam. quòd ſi nondum liqueat, atque ambigatur, vrna rubea præſto eſt. Conſiliarii ſuffragia numerant. id vero pro decreto habetur, cui plures, quàm dimidia Senatorū pars fuerint ſuffragati. quòd ſi nullius ſententia dimidiū ſummæ exceſſerit, primum ea reiicitur, cui pauciſſimi fuerint aſſenſi: de cæteris repetuntur ſuffragia, eodem modo poſtrema ſemper reiecta, controuerſia ad duas deducitur: quarum altera neceſſe eſt, vt plura dimidiis ferat ſuffragia; in quam ſenatuſconſultum factum fuiſſe pronunciatur. re vna expedita de aliis refertur, niſi hora diei intempeſtiua fuerit, idem in omnibus aliis modus ſeruatur. Si verò cuiuſpiam Principis orator ad Rempublicam Venetam acceſſerit, à Principe, Conſiliariis, vniuerſo Collegio excipitur, auditurque ab eis: deinde conſultandi tempus petunt. quo dimiſſo, reque à præconſultoribus eo, quem ſuprà diximus, modo deliberata, Senatus conſulitur. Princeps primum Senatui narrat, quæ petierit orator. deinde

omnium,

omnium, qui ius referendi ad Senatum habent, ſententiæ leguntur, eadem ratione fit Senatuſconſultum, quo petitioni oratoris reſpondetur. quo accito legitur ei Senatus decretum, ſicque dimittitur. Hæc eſt ferè ſumma eorum, quæ tum ad Senatuſconſulta, tum ad uniuerſam rationem atque ordinem conſulendi ad Senatum pertinere uidentur. Atque hactenus quidem à nobis explanata ſunt cuncta membra, quæ maioris conſilii ſunt: quod in Veneta ciuitate formam habet ſtatus popularis: tum ea, quæ ad Ducem ſpectant, qui quodammodo ſpeciem quandam regiam in hac Republica præſefert: ac demum uniuerſa tatio habendi Senatus, de decemuiris deinceps dicendum uidetur. Decemuirum hoc collegium apud Venetos ſummæ eſt auctoritatis, & à quo non immeritò quis aſſerat Reipub. incolumitatem pręſtari: cuius origo, ut eius magiſtratus ratio omnis facilius intelligi poſſit, longius à nobis eſt repetenda. Diuina quadam animi prouidentia maiores noſtri perſpexere, quemadmodum in corpore humano, putreſcente humore quopiam, innumeri ac periculoſiſſimi plerunque morbi accidunt, qui ſæpe etiam interitum afferunt: ita etiam in Rebuſpublicis exiſtere interdum improbos ciues, qui negotium Reipub. faceſſant, dum potius praue imperare uolunt, quàm legibus parere, ſiue adducti ambitione ac regnandi cupiditate, ſiue ære alieno oppreſſi, ſeu etiam ſcelerum conſcii, pœnæque ne à ſe exigantur, metuentes: quales Romæ legimus fuiſſe, Catilinam, Syllam, Marium, ac demum Iulium Cæſarem, qui tyrannide potitus Rempub. penitus euertit. In Græcorum etiam Rebuſpublicis & quidem illuſtribus, eiuſmodi ciues nonnullos extitiſſe memoriæ

proditum eſt. Noſtris uero temporibus compertum eſt, omnes ferè ciuitates Italiæ, quæ populari ſtatu, aut etiam optimatium utebantur, tandem in cuiuſpiam ſuorum ciuium tyrannidem deueniſſe. Quamobrem omnibus uiribus maiores noſtri ſibi nitendum ſtatuere, ne pulcherrime inſtituta Reſpubl. optimiſque legibus confirmata, à quopiam huiuſmodi monſtro uexaretur. Nihil enim magis ſibi metuendum eſſe duxerunt, quàm inteſtinum hoſtem & ciuium inter ſe ſimultatem. quare cum animaduertiſſent in Republica Lacedæmoniorum Ephoros ſummæ auctoritatis fuiſſe, Athenis Areopagitas, Romæ decẽ uiros, qui etiam leges condiderunt; operæpretium ſe quoque facturos crediderunt, ſi, horum exemplum imitari, in diſpari tamen cauſa, magiſtratum ſummæ poteſtatis in hac noſtra ciuitate inſtituerent; cui prouidendi præcipuè cura eſſet, ne qua inter ciues diſcordia, quæ ſeditionem faceret, oriretur: ne qua factio, aut ne quis pernicioſus ciuis Reipublicæ inſidias moliretur. quod ſi quiſpiam huiuſmodi morbus malo fato in ciuitatem obreperet furtim, ſummam haberet auctoritatem in eos animaduertendi, ac procurandi, ne quid Reſpublica detrimenti pateretur. tam magna uerò poteſtas, neque pauciſſimis ſine periculo committi poterat, neque formidabilis, ſi multis committeretur, furta erat. quocirca, ut ab utroque incommodo cauerent, hoc inſtituerunt decemuirale Collegium. annuum hi gerunt magiſtratum, eamque uacationem habent, ut is, qui uel per diem in eo magiſtratu fuerit, non tantùm eo anno, ſed futuro etiam eius muneris uacationem habeat, neque fas ſit eius in comitiis decemuiralibus rationem haberi. quibus decemuiris Principem

quoque & Conſiliarios adiunxere: ita ut uniuerſum Collegium ſummam decem & ſeptem ciuium expleret, quibus hæc ſumma poteſtas tributa ſit. ex decem uiris, ſingulis menſibus tres dicuntur ab illis, quibus ſors obtigerit: hi Principes Collegii ſunt, maternaque lingua Capita decem uirum appellari conſueuerunt. ius habent cogendi decemuirale Collegium, atque ad illud referendi; certum conclaue habent, in quod quotidie conueniunt: certos etiam miniſtros, ianitores, apparitores, ac ſtipatores; adeò ut nullius magiſtratus ſubſellia cum maiori obſeruantia adeas. adeunt uero omnes quibus cum decemuiris negotium eſt. literas quoque ad Collegium ſcriptas legunt, & de illis ad idem referunt. ne tamen temere Senatus ille conſulatur, non vnus tantùm ex his Principibus referendi ius habet, ſed duo ſint, opus eſt, qui referre de eadem re velint, ſeu quatuor Conſiliarii. ob eandem etiã cauſam, ne quid temere à pauciſſimis ciuibus immutari poſſit, illud inſtitutum eſt, ne, ſi quippiam, quod iam ſancitũ ſit, abrogare velint, id habeatur pro rato atque decreto, niſi duæ Collegii partes ſuffragatæ ſint. illum quoq; morem obſeruant, ne reum, cum de eo iudicium laturi ſunt, in Collegium admittant, neque cognitorem, aut oratorẽ quempiam, qui eius cauſam agat: quod tamen ius, cum apud alium magiſtratum cauſam dicunt, reis conceſſum eſt. ratio autem, quam in iudiciis exercendis ſeruãt, hęc eſt. à Principibus Collegii reus auditur, eiusq; dicta omnia ſcriptis mandantur. Cùm autem cauſa ad Collegium defertur, ipſi Collegii Principes, aliique iudices, qui interſunt, & accuſatoris & rei vicem agunt: resque decernitur maxima ſemper adhibita iudicii moderatione. Initio decemuiri

cemuiri huic tantum rei operam impendebant, ne quid exiſteret, quod Reipublicæ ciuiliq́ue concordiæ poſſet officere. poſtea vero grauiſſima quædã crimina & enormia facinora huiuſce iudicii ſeueritati ac cenſuræ commiſſa fuere, vt ſi qui rei facti eſſent, vel quòd numos adulterinos cudiſſent, vel quòd venere maſcula vſi eſſent. noſtra etiã tempeſtate additum fuit, vt ab his iudicibus cõſtitueretur multa, ac iudicium exerceretur in quoſdam ſceleſtiſſimos homines, qui maledictis Deum optimum vel Beatam Virginem inceſſere auſi eſſent, nonnulla etiam, quæ maxime arcana eſſent, & ad ſummam Reipub. pertinerent, vt ad decemuiros deferrentur, inſtitutum eſt, qui tamen nihil, quod maioris momenti ſit, niſi de ſentẽtia totius Senatus, decernunt. res quoque pecuniariæ ab ipſis pleræque administrantur. quocirca ne de tot, tamq́ue arduis negotiis poteſtas paucioribus, quàm par eſſet, ciuibus permitteretur, accerſiti ſunt in hoc Collegium Sapientes primi ac ſecundi ordinis, Aduocatores quoq; & Procuratores ſancti Marci, qui magiſtratus ſummæ eſt venerationis: ſuntq́ue præter hos huic Collegio aſcripti quindecim Senatores, quos adiunctos vocant, vniuerſi tamen hi ius ſuffragii non habent, ſed tantummodo decem & ſeptem priores, & quindecim his adiuncti, adeò vt omnes ſummam expleant xxxii. ſuffragantium. Cæteri etſi omnibus negotiis interſunt, hoc iure priuati ſunt. adiuncti quindecim neque à Senatu, neque comitiis magni conſilii eligi ſolebant: ſed decemuiri, quos voluiſſent, Senatores quindecim collegas ſibi adiungere conſueuerant, qui tamen neque gentiles eorum, neque arcta neceſſitudine coniuncti fuiſſent. nunc verò comitiis magni conſilii eliguntur hi

quin-

quindecim adiuncti. Maximam ex decemuirali Collegio Reipub. Venetæ vtilitatem extitiſſe, ipſa experientia rerum omnium magiſtra compertum eſt. nam anno ab hinc decimo ſupra ducenteſimũ, Marinus Faletrus Dux, qui tyrannidem moliebatur, magnamq. Reipublicæ turbationem allaturus fuerat, continuo decemuirum auctoritate ac prudentia oppreſſus, temeritatis ſimul & ſceleris pœnas dedit: diſceptanteq. hoc Collegio capite mulctatus eſt vnà cum pleriſque nobiliſſimis ciuibus, qui cum eo in perniciem libertatis conſpirauerant, perpetuaq. ignominiæ nota fuit affectus. in ea enim curiæ parte, in qua pictę ſunt imagines omnium Principum cum elogiis rerum quas optimè pro Republica geſſerint, Marini Faletri ſedes, imagine vacua, verſiculis quibuſdã inſcripta eſt, quibus declaratur eum Ducem pro criminibus, (vt nihil immutem) ſecuri percuſſum fuiſſe. Pernicioſiſſima certe, & quæ facile perniciem & exitum Reipublicæ allatura fuerat conſpiratio, ni decemuiralis Collegii auctoritate ſtatim oppreſſa fuiſſet. Nonnulli quoque ciues, qui ambitione ducti periculoſas quaſdam leges promulgauerant, vt auram popularem aucuparentur, continuo decemuirũ ſeueritate oppreſſi pœnas temeritatis, atque immodicæ ambitionis Reipublicæ dederunt. Qua ratione effectum eſt Deo Optimo fauente, vt nullus huiuſmodi morbus noſtram in ciuitatem auctoritate huius Collegii confirmata inuaderet. Iam præcipuæ Reipub. Venetæ partes, quibus vniuerſa ferè gubernatio continetur, à nobis expoſitæ ſunt. Verum, vt omni ex parte inſtitutum à nobis opus perfectum ſit, de reliquis quoque magiſtratibus dicemus, à quibus tum iura dicuntur, tum pecuniæ publicæ

admi-

adminiſtrantur : necnon de gubernatoribus ciuitatũ, quę ſub Veneta ditione ſunt, deq. claſſium, exercituumq. pręfectis. Poſtremò nonnulla inſtituta exponam, quibus optimè meo quidem iudicio cautum eſt, ne populus & plebs minutior ægre ferat nullam ſibi in hac Republica gubernationis partem eſſe. Docebimus item haud quaquã omiſſam fuiſſe, vt plerique exiſtimant, publicam ad rem bellicã iuuentutis inſtitutionem. Verum, antequam ad hanc rerum inſtitutionem explicãdam veniam, non ab re eſſe exiſtimo, ſi lectorem admonuero, in ea ratione, qua ſupra dixi Senatum conſuli ſolere, ipſumq. decem virum Collegium, apparere perſpicue miſtionem, quãdam legum popularis ſtatus, & Reipublicæ optimatium. Nam quòd nihil poſſit Senatus decernere, niſi de eo prius ad ipſum Senatum à præconſultoribus relatum ſit, ſtatus optimatium eſt. Quòd vero præconſultores nullam habeant poteſtatem, niſi conſulant Senatum, eorumq. ſententia illius auctoritate confirmata ſit, profectò eſt popularis gubernationis inſtitutum. Itaque non modò in vniuerſa hac noſtra Republica, verumetiam in quacunque eius parte, qui recte perpendet, inueniet hanc, quam dixi, miſtionem & temperiem, qua rectæ illæ gubernandi rationes, in vnam formam atq; ſpeciem Reipublicæ noſtræ coaluerint. Sed illuc, vnde egreſſa eſt, noſtra reuertatur oratio. Omniũ ergo prima ea pars nobis exponenda eſt, quæ ad ius dicẽdum pertinet. Vniuerſum igitur ius, quod à magiſtratibus reddi ſolet, bifariam diuiſum eſt. Nam aut in ſuppliciis conſiſtit, quæ ſumẽda ſunt de hominibus facinoroſis, qui patriam aut ciuem aliquam inſigni iniuria affecerint, vel in deos immortales impii extiterint; aut poſitum eſt in

cauſis forenſibus iudicandis. Iccircò etiam Venetiis duo genera iudicum ſunt. horum alterum cauſis forenſibus, alterum verò iudiciis rerum capitalium præficitur. Primũ itaque de criminoſorum hominum iudicibus, mox de forenſibus dicemus. ex delictis quædam minutiora, vel ſuapte natura, vel peccantium hominum conditione habentur. nonnulla grauiora & maioris momenti, aut genere ipſo peccati, aut peccantium nobilitate. qua de cauſa duplices quoque ſunt capitalium rerum magiſtratus inſtituti. ad horum alteros grauiores cauſæ & inſigniora crimina deferuntur, ad alteros verò leuiora. In Republica quidem Veneta iudicia vniuerſa ad eam rationem, quam propoſuimus, perquam egregie diuiſa atque conſtituta reperientur. nos de inſignioribus primo: mox de aliis dicemus. Præter delicta, quæ decem virum cenſuræ commiſſa eſſe ſupra diximus, grauiora omnia crimina Aduocatoribus referentibus, collegioque quadraginta virali diſceptante, diſcerni ſolent iiſque pro crimine pœna conſtitui, qui in eis deprehenſi fuerint. quadraginta hi viri, qui criminum cauſis præfecti ſunt, criminales vulgò appellari cõſueuerunt. De vtriſque tractandum, ſed primo de Aduocatoribus. Aduocatorius magiſtratus priſcis tẽporibus magnæ fuit auctoritatis incredibiliſque exiſtimationis. præcipuum eius munus eſt, legum cuſtodia, ne aliqua ſcilicet in parte legibus officiatur. Quamobrem quilibet eorum, qui in eo ſunt magiſtratu, eã propè intercedendi poteſtatem habet, quam apud Romanos Tribuni plebis obtinebant: ſed illi vt tuerentur libertatem plebis Romanæ, noſtri verò vt vim legum tueantur: quare non immeritò Tribuni legum vocari poſſent. Nos verò, ne perſpicui-

tati, cui præcipue operam damus, vlla in parte officiamus à communi vſitatoque vocabulo non recedemus. Illi ad populum ſeu plebem referebãt, noſtri vero Aduocatores ad quadraginta viros quidem de leuioribus cauſis, de maioribus ad Senatum, de maximis interdum, ſi ita eis viſum fuerit, ad maius conſilium referunt. Quamobrem antiquitus magna erat huius magiſtratus auctoritas. Nunc verò, quoniam decem virum poteſtas latius ſe dilatauit, ideo Aduocatorum auctoritas diminuta, exiſtimatio obſcurata eſt. Ceterum, quum is magiſtratus tam amplam obtineat intercedendi poteſtatem, legumque cuſtodia ad eum potiſſimum pertineat, qui autem facinus aliquod perpetrarint, maximè contra leges feciſſe videantur, illuſtres præſertim ciues, ad quos præter alios attinet, Reipublicæ conſeruandæ operam dare: iccircò peculiari quodã modo huiuſmodi delicta cenſura Aduocatorum viſa ſunt eſſe corrigenda, licet ipſi nullam habeant poteſtatem quippiã contra reos ſtatuendi, præter quam in paruis quibuſdam cauſis, cætera omnia de conſilii ſententia ſtatuuntur. Hoc in loco non ab re futurum duco, ſi omnem iudiciorum capitalium rationem explicuero, quæ Aduocatoribus referentibus fiunt: quandoquidem nullibi, quod ſciam, modus hic ſeruari ſoleat: ſimulque (vt arbitror) perſpicuum faciemus, quam nam auctoritatem habeat hic Aduocatorius magiſtratus. Quum crimen aliquod ad Aduocatores delatum fuerit, ſi res digna cenſeatur eorum cenſura, confeſtim vel ab omnibus, vel etiam ab vno tantum (nam tres ei muneri præfecti ſunt) interceditur, ideſt reus efficitur ille, cuius nomen delatum ſit. deinde ab interceſſore refertur de eo crimine ad conſilium illud, quod maluerit

Aduo-

Aduocator, qui interceſſerit, quamuis plerunque conſulatur quadraginta virale Collegium, quod iudiciis capitalium criminum præfectum eſt. Ibique cauſa recitata, de conſilii ſententia decernitur, an reus ſit in carcerem coniiciendus, & quæſtioni adhibendus, an potius ſolutus cauſam dicere debeat. reus poſtea ex conſilii decreto accerſitur, vel ab apparitoribus magiſtratus Aduocatorum clàm deprehenditur. cauſam dicit vel ſolutus, vel ex vinculis: de crimine interrogatur: reſpondet, teſtes vtrinque citantur: quæcunque ille dixerit, ſiue ſponte, ſiue tormentis coactus, tum quæ teſtes adducti coram magiſtratu ſe ſcire faſſi fuerint, ſiue pro reo, ſiue contra reum, omnia ſcriptis mandantur. Hac ratione tota cauſa in codicem publicũ relata, omnium, quæ ſcriptis mandata ſunt, reo fit copia: conſtituiturque tempus, quo docere cauſam poſſit Aduocatos atque oratores, quos ſibi adhibuerit, illique poſſint omnia diligenter perſpicere, quæ reo patrocinentur, & meditari quo pacto obiectum crimen, teſtimoniaq. reo aduerſantia diluere poſſint. tandem cauſa incipit agitari. Hac in parte non eſt reticendus mos maiorum ad noſtra vſque tempora perductus. ſi enim fortè quiſpiam reus factus tam tenui rei familiari fuerit, vt ſumptum facere nequeat in conducendis aduocatis, qui partes ſuas tueantur, duo oratores, qui Reipub. ſtipendio conducti, id muneris habent, ſuſcipiunt inopis illius rei partes tuendas. ſic enim lege cautum eſt, ne vllus indicta cauſa puniatur. Poſtquam verò ſatisfactum fuiſſe reo videtur, neq; ad eius defenſionem quippiam amplius requiri, Aduocatores conſilium indicunt, diemq. reo conſtituunt, quo cauſam dicturus ſit. Conſilio coacto magiſtratus hic Aduocatorius

accuſatoris vice fungitur: eosq. qui in eo ſunt magiſtratu maxime decet, vt accuſatores acerrimos agant, qualis (dũ modo id aſſequi poſſunt) fuit Cicero in Verrem & in M. Antonium, ita tamen vt maledicta caueant, neque extra cauſam maledicendo vagentur. Nam is, qui maledictis indulget, potius inimici & praui hominis officium facere, quàm Reipublicæ cauſam agere videtur. Hac enim in parte apud Venetos longe ſecus res ſe habet, quàm apud Romanos. Olim Romæ quiuis ciuis alteri diem dicere poterat, eumq. quàm acerrimè accuſabat apud iudices. Venetiis verò nemo priuatus hoc munus obire poteſt, ſed ex Reipublicæ lege officium illud eſt Aduocatorii magiſtratus. Qua in re magis naturam rerum imitati, ſapientiuſque concordiæ ciuium conſuluiſſe maiores noſtri videri debent, quàm Romani. Nam quoniam qui facinus aliquod perpetrauit, maxime leges & Rempublicam læſit, ideoq. præcipuè Reipublicæ pœnas dare debet, iure magiſtratus is, qui tuendis legibus præeſt, à facinoroſo homine pœnas poſcere, atque ad id omni ſtudio eniti debet. Contrà priuati officium eſt illatas ſibi iniurias obliuiſci, facileq. reo concedere. Præterea nullus priuatus ciuis poteſt accuſatoris perſonam ſibi ſumere abſque maxima inuidia & incredibili odio eius, cui diem dixerit: ex qua re facilè ſeditiones oriuntur inter ciues. hoc igitur incõmodum à nobis perquam egregiè vitatum eſt, vniuerſo hoc accuſandi munere magiſtratui demandato, qui non priuata ſimultate ductus, ſed ex legis præſcripto id agat. quo effectum eſt, vt nunquam ferè auditum ſit Aduocatorum cuipiam vicio datum fuiſſe, quòd vehementius in reum ſit intectus, aut nimis acrem accuſatorem ſe geſſerit. immò,

qui

qui acriter in hoc officio verſatur, magnam ſibi laudem comparat apud vniuerſos ciues. Sed ad incœptam iudiciorum rationem redeamus. Agit ergo coacto conſilio Aduocator partes accuſatoris, orationemq́ue in reum habet acerrimam. crimina & facinora obiicit primum, deinde teſtibus obiecta confirmat, ac veriſimilibus coniecturis corroborat. Poſtquam dicendi finem fecerit, agitur cauſa rei ab eo patrono, quem ſibi aſciuerit. deinde ſi Aduocatorum quiſpiam antequam iudices ſententias rogentur adhuc vrgere reum voluerit, locum dicendi habet: ſimiliter aduocati rei reſpondendi, & obiecta crimina diluẽdi facultatem habent: eaque ratione cauſa vtrinque agitatur, donec alter eorum, ſiue reus, ſiue Aduocator, cui dicendi locus incumbit, ſe amplius dicere nolle pronunciauerit. Perorata cauſa reus eiusq́; patroni diſcedunt è curia iudicum. cum iudicibus clauduntur in conclaui Aduocatores eorumq́ue ſcribæ, præterea nullus. Aduocatores primum de puniendo reo ad iudices referunt, ſententiaſq́ue rogant, an puniendus videatur, nulla tamen adhuc conſtituta certa pœna; quem morem Atheniẽſes ferè ſeruabãt. Athenis enim iudices duplices ſententias ferebãt. primis aut abſoluebant reum, aut condemnabant: ſecundis, ſi prioribus condemnatus fuiſſet, pœna conſtituebatur, vt ex Apologia Socratis apud Platonem perſpicue intueri licet. cõſimili iudiciorum ordine, & propè pari nos quoque vtimur ratione. Refertur igitur primum ab Aduocatoribus de condemnando reo. iudices in ſuffragia eunt. omnia enim conſilia apud Venetos res omnes ſuffragiis decernunt. tres vrnæ deferuntur, quarũ vna reus condemnatur, altera abſoluitur penitus abſque mulcta,

tertia

tertia colliguntur ſuffragia eorum, quibus nódum liquet, vtrum ſit ſtatuendũ. Prima vrna qua condemnatur reus, albi coloris eſt; ſecunda, qua abſoluitur, viridis; tertia, rubei. vnuſquiſque iudicum, ſiue cauſa diſceptantibus quadraginta viris (vt plerunque) agatur, ſiue Senatus conſulatur, quod raro accidit, in grauioribuſque cauſis tantum fieri ſolet, ſiue ad magnum conſilium ab Aduocatoribus relatum ſit, quod rariſſime accidit, grauiſſimiſque in cauſis fieri conſueuit, ne quis ſuffragium ſuum perſpiciat, pilulam linteam in eam vrnam, quam maluerit, demittit. Poſtea à præfectis conſilii ſuffragia numerãtur. Quòd ſi plures dimidiis reum abſoluerint, cõfeſtim pronunciatur abſolutus: eſtque Aduocatorum rogatio repudiata. ſin plures dimidiis damnauerint, illico pronunciat damnatum. At ſi neutri dimidium excedant, quòd multi ſint iudicum quibus nondum liqueat, pronunciant reum comperendinatum fuiſſe, iudiceſq; cauſam amplius diſcuti velle. ſi abſoluitur, nihil amplius negotii habet, ſed eueſtigio liber dimittitur. ſi comperendinatur iudicibus, & reo dies ſtatuitur, qua denuo cauſa, Aduocatoribus accuſantibus, patroniſq. obiecta crimina diluentibus agatur. Poſt dictã & peroratam cauſam iudicum ſuffragia repetuntur. Quod ſi etiam tum nihil decernatur, quòd ſuffragia, quæ neutrã in partem venerint, dimidium ſummæ non excedant, iterum pronunciant reum comperendinatum, & tertio conſilium indicitur. Conſtituta die, qua tertio quoque cauſa eodem modo repetatur, demum in ſuffragia itur, nec tamen amplius ratio vlla eorum habetur, quibus nondum liqueat. Iccirco, niſi paria fuerint ſuffragia, neceſſe eſt reũ vel damnari, vel abſolui. ſi abſoluatur, nihil amplius ei ne-

gotii eſt, vt dixi. ſi pronuncietur damnatus, decernitur qua nam pœna in eum ſit animaduertendum. de genere pœnæ referunt, tum Aduocatores, tũ præfecti Collegio iudicum. mos tamen eſt, vt Aduocatores eam pœnã proponant, quæ pro genere criminis videatur acerbiſſima: etenim huius magiſtratus officium eſt, vt ad ſeueritatẽ inclinet. Alii verò, Conſiliarii, inquã, ac præfecti quadraginta virum, quibus ius eſt ad id conſilium iudicum referendi, leuiores pœnas proponere conſueuerunt, niſi crimen fuerit adeò atrox, vt clementiæ nullus ſit locus, ſeu Aduocatores lenius egerint, quàm eum magiſtratum deceat. propoſitis omnium ſententiis eodem fermè modo decernitur pœna, qua reus ille ſit afficiendus, quo ſuprà diximus Senatuſconſultum fieri ſolere, vbi præconſultorum ſententiæ variant. quam rationem ſi hoc in loco repetere vellem, importuneque tædio afficere lectorem; merito ineptus haberi poſſem. hoc tamen dixiſſe ſatis eſt, eã ſententiam iudicum pronunciari, quæ reiectis aliis plura dimidiis ſuffragia tulerit. Hoc in loco mihi videor nõ ab re facturus, ſi bina inſtituta annotauero prudentiſſimè à maioribus nobis tradita. Primum eſt, quòd nullius rei, ſeu iudicii quempiam magiſtratum ne dũ ciuem ſine prouocatione arbitrum eſſe voluerunt, ſed omni in re ſummum ius atque arbitrium eſſe Conſiliis, ſeu Collegiis tributum. Alterum verò ſuperiore illo non minus vtile eſt, idque eſt tale, quòd voluere iudices non ore ſententias dicere, aut palàm ſtatuere quidnam ſentiant, ſed clàm ſuffragiis decernere quod maluerint. vtrumque ſanè meo iudicio, prudentiſſime. nam, quod ſumma auctoritas nulli magiſtratui conceſſa ſit, recte ſe habet. etenim, præter

quam

quam quod periculoſum eſt, ſummam alicuius rei, quæcunque ea ſit, committere paucis ciuibus: tum illud caueatur, ne, ſi fortè res deliberata male ceſſerit, ciuitas de paucis ciuibus queri poſſit. Vt verò clàm decreta iudiciaque fiant, non minore prudentia ſancitum eſt. iudices enim, huiuſmodi ſuffragiorum inſtituta ratione, liberius iudicãt quàm ſi palam atque ore ſentẽtiam ferrent. ex quo interdum, vel propter ambitionem ab æquitate abducerentur vel amici ac bene de ſe meriti ciuis offenſionem vererẽtur, vel potentioris indignationẽ extimeſcerent. Illud quoq; prouiſum eſt, vt quiſq; iudicũ iudiciũ ſuum ſequatur, nec ab alterius iudicis auctoritatis pendeat: quod facilè accidere poſſet, ſi ille qui prior dixiſſet ſententiam prudentiſſimus, ac ſcientiſſimus haberetur. quocirca nec etiã ab excellẽtiſſimis philoſophis genus hoc iudiciorum omiſſum eſt. ſed ad rem redeo. Poſtquam omnis iudiciorum ratio à nobis expoſita eſt, ad quadraginta capitalium cauſarum iudices, de quibus dicendum inſtitueram, reuertar. Horum collegium à ciuitate noſtra, ad quod Aduocatores de cauſis capitalibus referãt, eoq. deliberante ſontes puniantur, inſtitutum eſt. Ideoq. non niſi in cauſis grauiſſimis, vbi etiam Reipublicę interſit, in vtram partem iudicium ceſſerit, Aduocatores Senatum conſulunt, rariſſime verò maius conſilium. Verùm omnes capitales cauſæ ad hoc quadraginta virale Collegium deferuntur: cuius ſententia rata eſt, nullusq. ab ea amplius eſt prouocationi locus. gerunt hi magiſtratum octimeſtrem, poſt quã ſedecim menſes expleuerint in forenſibus cauſis iudicandis. Tria nanque Collegio in Republica Veneta ſunt, quodlibet ex quadraginta iudicibus conſtat. duo forenſibus

ſibus cauſis iudicandis præfecta ſunt, tertium, de quo agitur, capitalibus. hac tamen diſtributa ratione ſunt, vt cũ primum functi fuerint magiſtratu capitales hi iudices, in ordine ipſi redigantur, aliique quadraginta viri magni cõſilii comitiis ſufficiantur. Non tamen hi ſuffecti confeſtim ad iudicandas capitales cauſas accedunt, ſed Collegiũ illud quadraginta virale, quod vrbanis cauſis decernẽdis octimeſtri eo temporis ſpatio præfectum fuit, ſubit in locum capitalium, qui iam defuncti ſunt magiſtratu. his verò forenſibus atque vrbanis iudicibus ſuccedũt tertii quadraginta viri, qui item eo octimeſtri interuallo exterorum cauſas iudicarunt, in eorumque locum illi nuper ſuffecti ſubeunt. ſicque per vices iidem iudices, & de forenſibus cauſis tũ vrbanis tum exteris, & de capitalibus decernũt, ac totum biennium in his iudiciis verſantur. Tria hæc Collegia iudicum proprias habent appellationes. primum, ad quod exteræ cauſæ deferuntur, nouum nominatur. ſecundum, quod vrbanis præficitur, vetus dicitur. tertium, quod de capite ſontium iudicat, criminale à criminibus nuncupatur. hi quadraginta viri criminales nuncupati, præterquam quòd in cauſis criminalibus, ſiue capitalibus ſummam iudiciorum habent, admittuntur etiam in Senatum, & ius ſuffragii in eo ordine obtinent. Habent præterea triumuiros ex ſuo ordine, qui ſinguli binis quibuſq; menſibus ſorte educuntur, ac per vices ſemper aſſidẽt Duci & Conſiliariis, paremque illis auctoritatem ad Senatum referendi de quacunque re voluerint, habent; itemq; ad magnum conſilium, eo tamen modo quem ſuprà tetigi. nec abſq; rõne quadraginta hi iuniores viri Senatoribus, qui plerunque ſenes eſſe ſolent, commiſti ſunt, vt ſcilicet

naturalis ſenum frigiditas iuuenũ calore temperetur. Non tamen iuniores hi ſenibus numero pares ſunt, ſed longe pauciores; tot tamen, vt aliquod caloris veſtigium in Senatuſconſultis apparere, atque in eſſe queat: quod quandoque in rebus agendis, perquam neceſſarium eſt. accedit etiam illud, quòd ſenatoria auctoritate his quadraginta viris conceſſa, Reipublicæ adminiſtratio aliqua ex parte inferioris notæ ciuibus cõmunicata videri poteſt, quales plerunque hi ſunt, qui quadraginta viratum gerunt, in quo ordine populari quadam lege maiores noſtri vſi ſunt. Nam tribus his quadraginta virum Collegiis ſingulis quibuſque diebus, quibus conueniunt, certum ex ærario ſtipendium conſtitutum eſt. Ideoq́ue raro admodum diuites ciues hunc magiſtratum petunt, facileq́ue, ſi petierint, repulſam ferunt. verùm egenis ciuibus, probis tamen hominibus, facilis eſt ad hunc honorem acceſſus. Qua ratione tum inopiæ proborum ciuium aliqua ex parte conſulitur: tum etiam Reipublicæ adminiſtratio non ſolũ diuitibus & inſignioribus ciuibus, quod optimatium eſt ſtatus, & paucorum potentiæ commiſſa eſt: verùm etiam aliqua ex parte, mediocri tamen, ciues inferioris ordinis ad Rempublicam acceſſum habent: qui mos pertinet ad popularem ſtatum. Ex his cuilibet compertum eſſe poteſt, in omni parte Reipublicæ Venetæ temperationem illam apparere, cui plurimum ſtuduiſſe maiores noſtros, in huius opuſculi exordio diximus, vt ſcilicet popularis ſtatus ratio optimatium gubernationi permiſta eſſet: eo tamen temperamento adhibito, vt plures optimatium partes eſſent. ſatis itaque iam à nobis tum de Aduocatoribus, tum de quadraginta viris cauſarum capitalium iudicibus dictũ

arbi-

arbitror, qui ideo inſtituti ſunt, vt in crimina, ſeu genere peccati, ſeu conditione peccantium inſigniora, animaduerterent. Nunc tempus poſtulat, vt de nonnullis inferioribus magiſtratibus, qui minutioribus, & genere ipſo & hominum fortuna vlciſcendis delictis & maleficiis pręſunt, pauca quædam perſtringamus. Hi quoque duplices ſunt. alteri ius capitis habent, alteri non habent: quorum poteſtas eo tantum extenditur, vt in viliſſimos homines, atque in meretrices animaduertat: quos vel virgis cędi iubent, vel in carcerem coniici, prout quemque peccaſſe conſtiterit. Potior verò ille magiſtratus, qui capitis iudicium ferre poteſt, rurſus bipartitus eſt. Nam non iidem iudices quærunt de crimine, & quęſtioni reum adhibent, ac ſententiam ferunt: ſed priores, noctis ſcilicet præfecti, totam prius cauſam reorum agitant, ac ſcriptis mādant, quę teſtes dixerint, quæque rei vel ſponte, vel coacti tormentis confeſſi fuerint: demum omnem cauſam ad iudices proptietatum deferunt. diuerſus à priori hic eſt magiſtratus, hiq; ſententiam ferunt, vbi de cauſa capitis agitur. quòd ſi leuius fuerit delictum, vt tantum virgis cædendus, aut carcere aliquot menſes coercendus reus eſſe videatur, noctis præfecti totam cauſam expediunt, neque Collegium quadragintauirale conſulunt, ſiue coniicere quempiam in carcerem voluerint, ſiue quæſtioni adhibere. quod ipſum ius tamen Aduocatorius magiſtratus non habet, verum opus eſt, vt prius Collegium conſulat, atque auctoritate decreti illius Collegii nitatur. neque ſine magna ratione hoc ita inſtitutum videtur fuiſſe. Nam ſi pro quolibet crimine & pro iis reis, qui homines nullius pretii ſunt, conſilium conſulendum eſſet, incredibile negotium Reipubli-

eæ adminiſtrationi conflaretur: ſontibus etiam viris maior peccandi licentia tribueretur ſpe impunitatis maiore propoſita. Vt ergo iudicia huiuſmodi expeditiora eſſent ac breuiora, Præfecti nobis etiam auctoritatem, qua Aduocatores priuati ſunt, obtinent. Hi noctis præfecti ſex ſunt: ſex item in minimo eo magiſtratu, cui infimos tantum homines, leuibusq. in criminibus ius eſt. Capita tribuum ciuitatis appellantur hi, qui eum magiſtratum gerunt. quoniam ex vnaquaque tribu (in ſex enim tribus tota ciuitas diuiſa eſt) tum præfectus noctis, tum caput tribus eligitur: quo more etiam in Conſiliariis eligendis vti ſolemus, quod ſuperius à nobis minime omiſſum fuit. Vtriuſque præterea magiſtratus officium eſt, vt nocturnas excubias per ſuas tribus agant alternis noctibus, ac viciſſim modo præfectus noctis, modo caput rribus, ſuam tribum circumeant ad gallicinium vſque, cum publicis ſtipatoribus & apparitoribus armati, prouideantq. ne per nocturnas tenebras, quæ maiorem licentiam præſtare hominibus ſceleſtis ſolent, cuipiam fiat iniuria: neve fur clàm domum quampiam fodiat, aut ne latro vllas per vias graſſetur in quenquam. in primis Venetæ vrbis originibus vterque hic magiſtratus magnæ exiſtimationis erat, poſtmodum adiunctis nouis Reip. magiſtratibus, prout ratio temporum & commoditas exigebat, horum dignitas & auctoritas eſt obſcurata: ſummaq. poteſtate ad nouos magiſtratus translata, parua quædam & viliora negotia veluti feces in eorum ſubſelliis reſedere. Hactenus de magiſtratibus, qui capitales cauſas decernunt, dixiſſe ſufficiat. De forenſibus in ſequenti volumine dicetur.

Liber Quartus.

VOS ille in Repub. Veneta perpetuus ſemper fuit, ne quiſquam magiſtratus in maioribus cauſis ſummam auctoritatem haberet: ſed ſummum illud ius Collegiorum ſeu Conſiliorum, vt vſitatius loquar, eſſe voluerunt. Ideo in forenſibus quoque cauſis, quæ ſummam quinquagintaquinq; nummorum aureorum exceſſerint, nullius magiſtratus iudicium eſt, à quo non ſit prouocatio ad Auditores vrbanarum cauſarũ, qui lingua vernacula veteres appellantur, & ad Collegia quadraginta virum, de quibus ſuprà commemorãuimus. Sed, vt perſpicue tota hæc iudiciorum forenſium ratio intelligatur, ab auditoribus, qui quidem duplices ſunt, ordiemur. noui enim ſiue recentes, atque veteres ſunt. Veteres à vetuſtatè nomen ſortiti, quòd hic magiſtratus apud Venetos multo vetuſtior ſit, quàm alter: qui non prius in hanc Rempublicam inductus eſt, quàm continentis imperium habuerit, multis ſeculis poſt vrbem conditam. Veteres hi auditores eandem fere auctoritatem obtinent in iudiciis cauſarum forenſium, quę vrbanis iudicibus diſceptantibus diiudicantur, quam Aduocatores in pleriſque omnibus rebus, ſi qua in parte legibus officere videntur, intercedendi, in-

di, inquam, poteſtatem habent. cum ergo à iudicibus vrbanis contra aliquem ſententia lata fuerit, licet illi ab eorum iudicio ad auditores prouocare. Cauſa ad eorum ſubſellia deducta, & vltro citroq. agitata ab his, inter quos controuerſia fuerit, niſi ſummam excedat quinquaginta aureorum nummum, omnesque iudices in eandem ſententiam conuenerint, poſſunt ipſi abſque quadraginta virum Collegio rem decernere. quòd ſi inter ſe diſſenſerint vel vnus eorum poteſt intercedere: cauſaque illa apud minimum quoddam Collegium agitatur, in quod vterque auditorum magiſtratus, tresque alii iudices conueniunt, qui præfecti ſunt iudiciis de inuentis rebus: ibique minores hæ cauſæ diiudicantur. Quod ſi vniuerſa cauſa eam ſummam excedebat, ante noſtram ætatem non poterat, ad quadraginta virum Collegium res deduci, niſi aliquis auditorum latæ à iudicibus ſententiæ interceſſiſſet, de eaque ad quadraginta viros retuliſſet. Noſtra verò tempeſtate lata lex eſt, qua conceditur illi, contra quem priores iudices ſententiam pronunciauerint, vt poſt tres exactos menſes, quamuis nullus auditorum interceſſerit, poſſit diē aduerſario dicere, & ad Collegium prouocare. qua lege auditorum auctoritas valde eſt imminuta; quæ tamen, cum intercedunt, nonnihil ad cauſam obtinendam valet. nam neque tres menſes operiri oportet, eorumq. interceſſio velut prærogatiua iudicii videtur eſſe. Si auditor interceſſerit prioribus iudicibus diem dicit, Collegium quadraginta virum aditur. Ante noſtram ætatem vterq; magiſtratus orabat coram Collegio, ſententiamque vterque ſuam tuebatur. paulatim verò ſegnitie quadam factū eſt, vt priores iudices, quorum ſententiæ interceſſum ſit, non

modo

modo orent, ſed ne interſint quidem, cum apud quadraginta viros cauſa agitatur, dictaq; illis per tabellionē die, vt id, quod ius poſtulat, ſtatuatur, reſpondeant. mos verò ille, vt auditores primũ referrent ad Collegium de cauſa, cui interceſſiſſent, orationemque haberent, ad noſtra vſque tempora deductus eſt. Nunc verò penitus intercedit, ſed patroni tantum eorum, inter quos controuerſia fuerit, hoc munus defunguntur, tuenturque ſuorum cliētum cauſas: quibus rebus effectum eſt, vt dignitas auditorii magiſtratus, quæ diu illuſtris fuit, noſtris temporibus obſcura admodum & imminuta ſit. Quadraginta hi vrbanarum cauſarum iudices eundem ferè morem ſeruant in iudicando, quem à iudicibus quadraginta capitalium cauſarum ſeruari ſolere diximus. hoc tantum diſcrimen eſt, quod in cauſis, in quibus de capite agitur, & fortunis reorum, nullum certum orandi tempus ſtatutum eſt. In his verò vrbanis litibus præſcriptum eſt temporis interuallum, vltra quod orationem protendere non poſſunt: hora enim cum dimidia tantum cuilibet oranti conceſſa eſt. neque in forenſibus iis cauſis iudicandis variæ referuntur ſententiæ, vt eam Collegium eligat, quam maluerit, quemadmodum in ſumendis pœnis de nocentibus & parui pretii hominibus fieri ſolere ſuperius dictum eſt: ſed tantum refertur, an lata prius à iudicibus ſententia confirmanda ſit, vel potius abroganda. de abrogatione refertur, ſi auditor quis interceſſerit. quod ſi non fuerit interceſſum, ſed ſine interceſſore cauſa ad Collegium fuerit deducta, præfecti Collegii perorata vtrinque cauſa non de abroganda, ſed de confirmanda lata ſententia referunt. iurati iudices omnes in ſuffragia eunt. Tres item vrnæ deferun-

feruntur. viridi abrogatur id, de quo relatum fuerit: candida approbatur: rubea verò eis deſtinata eſt, quibus nōdum liqueat, ſed velint cauſam ampliari. nihil autem decretum habetur, niſi plures quàm dimidii abrogauerint, aut approbauerint, quod ſi iudicibus nondum liqueat, & in neutram partem iudicium factū ſit, cauſa ampliata pronunciatur ad alteram diem, qua eadem ferè repetuntur. quòd ſi etiam eadem die iudicium pendeat, tertio cogitur Collegium, cauſa repetitur. qua perorata vtrinque itur in ſuffragia, neque amplius vlla eorum iudicum, quibus nōdum liqueat, habetur ratio. quare niſi paria fuerint ſuffragia, in alteram partem fit decretum, ſiue de abrogāda, ſiue de confirmanda ſententia lata. Abrogata ſententia nequaquam adimitur poteſtas actori, quin de eadem re iudicium repetere poſſit. nihil enim abrogatione ſtatuitur, ſed tantum lata ſententia antiquatur. confirmatione verò & approbatione rata fit ſententia, quam priores iudices pronunciauerunt, neque amplius prouocationi eſt locus, neque iudicium repeti poteſt ſuper eadem re, niſi cauſæ quippiam noui accedat. Atque ſatis hactenus de auditoribus veteribus dictum ſit: nunc pauca de recentioribus perſtringamus. Hic magiſtratus in noſtra republica non fuit prius inſtitutus, quàm in continentem æſtuariis hiſce finitimam Venetum imperium extendi cœpit. Ad hos à prætorum iudiciis prouocatio eſt, aliorumque magiſtratuum, qui extra vrbem populis, qui in noſtram venerunt ſocietatem, ius dicunt. Veteres enim auditores vtriſque cauſis vrbanis ſcilicet & exteris, haudquaquam ſatisfacere poterant. Quamobrem eam appellationem etiam ſortitus eſt, vt nouorum ſiue recentium diceretur. Nam poſt

conſti-

conſtitutam rempublicam imperium Venetum extendi cœpit in Venetiã oram, quæ ad veteres dominos, veluti quodam poſtliminio volens ac libens rediit. Etenim, vt in exordio operis oſtendimus, nobiliſſimi quique prouinciæ Venetiæ barbarorum impetum, Italiæque totius deuaſtationem fugientes ſe in noſtra æſtuaria receperunt, vrbemque hanc opulentiſſimam condidere. Cui etiam nomen Venetiæ indiderunt multitudinis numero: vt poſteris teſtatum eſſet, florem nobilitatis omnium ciuitatum Venetiæ regionis eò conueniſſe. Igitur cum breui imperium Venetum creuiſſet in immenſum, vnus haudquaquam magiſtratus vrbanis & exteris cauſis ſatis eſſe poterat. Iccirco nouus hic inſtitutus eſt, nouumque quadraginta virale Collegium. Prouocatio quoque, quæ ab aliis, qui foris ius dicunt, fit, ad horum ſubſellia defertur. atque hoc demum Collegio diſceptante omnes eiuſmodi cauſæ diſcernuntur. eadem in omnibus ratio eſt, parque modus huius magiſtratus & Collegii, quẽ paulo ante docuimus, ab auditoribus veteribus & Collegio quadraginta virali, vrbanarum cauſarum iudice, ſeruari ſolere. illud tantum ius auditoribus recentibus additum eſt, quòd in cauſis, quæ ſummam quadraginta nummorum aureorum nõ exceſſerint latam ſententiam, de qua ad eos ſit prouocatum, moderari queunt, eiuſque partem, ſi ita ipſis videatur, abrogare, partem verò comprobare, dum modo omnes in eandem ſententiam conueniant. quod ea de cauſa inſtitutum eſt, vt exteri homines & aduenæ, quorum præcipue rationem haberi debere ſummi philoſophi tradidere, moleſtia leuarentur, & ſine magno rei familiaris diſpendio litium exitum inuenirent. Hoc iure veteres priuati ſunt.

neceſſe enim illis eſt, vt aut totam ſententiam approbent, aut totam reſcindant, atque irritam faciant. Si noui parti intercedere poſſunt reliquis non intercedere: at veteres contrà: aut enim toti intercedunt, aut vniuerſam integrã dimittunt. Hocque pacto exterorum lites breuiori ſpatio dirimuntur, quàm cauſæ vrbanæ: quamuis patronorum & iuriſconſultorum verſutia, quæ nihil contra fas intactum relinquit, in immenſum quæuis lites protrahuntur, quod vbique gentium fieri ſolet, vbi non temere, ſed ſtatuto ordine iudicia fiunt. Explicata ferè à nobis eſt iudiciorum ratio. ſupereſt, vt paucis perſtringamus eos magiſtratus, qui primi in cauſis vrbanis ius dicunt, à quibus ad veteres auditores prouocationes fiunt, & ad Collegiũ quadraginta virorum, quorum iudicum ſex ſunt ſubſellia pro qualitate cauſarum & perſonarum diſtributa, nã aut lites ſunt de mercatura rebusque ad negotiatores ſpectantibus, vel de ædibus & fundis, quæ intra æſtuaria fuerint: aut de poſſeſſionibus & agris, quæ in continenti ſunt, aut de quibuſuis aliis cõtractibus ſtipulationibusq;: perſonę autem, quæ lites inter ſe conferunt, aut ſunt ciues, aut exteri, iiq. aut alterutri inter ſe, aut alteri cum alteris experiũtur: denique vel cum pupillis res habetur, aut agunt viduæ fœminæ poſt obitum mariti de dotibus recuperãdis. ne ergo inter tot diuerſorum generũ iudicia turbatio eſſet, neve aliud alii impedimentum afferret, plura inſtituta fuere iudicum ſubſellia: ita vt quantum fieri poſſet vnuſquiſque pro ratione negotii, & litis ſuos iudices cognoſceret. quæ enim lites ad ædes ſiue fundos intra fines Venetiarum, ideſt in æſtuariis poſitos pertinent, hæ omnes à iudicibus, qui proprietatũ nominantur diiudicãtur, quos

etiam

etiam adeunt viduæ ab hæredibus maritorum defunctorum, dotes repetere uolentes. Hancque appellationem habuerunt, quòd maiores noſtri ea tantum ciuium ſuorum propria exiſtimarunt, quæ in æſtuariis ſita eſſent, ut pote quę ad alienos dominos nō facile transferri poſſent. Cætera uerò in continenti exiſtentia ſiue agri ſiue domus fuiſſent, ut quæ facile inuitis dominis poſſent auferri, iniuriæque magis expoſita eſſent, mobilia dici uoluerunt. quòd ſi de fundis continentis oræ controuerſia fuerit, iudices procuratorum ſunt adeundi. iiſdem iudicibus cum pupillis, qui adhuc tutores habent, contenditur. qua ex re ipſi iudices nomen obtinuerunt: nam apud Venetos curatores & tutores, & procuratores appellari conſueuerunt. Si item lis de mercimoniis inciderit, & ad mercaturam ſpectet, ſubſellia iudicum adeuntur, qui ex ea re iudices, ſeu Conſules mercatorum nominātur. hi maiori quodam compendio iudicant, quàm alii forenſes magiſtratus: quod ea ratione inſtitutum eſt, ne lōgioribus litibus impedimentum morave fieret negotiis mercatorum, quę aſſiduam quandam operam exigunt. At ſi inter exteros homines lis fuerit, uel quiſpiam ciuium hoſpiti diem dixerit, opus eſt ad eos iudices accedat, qui ab aduenis nomen habent. Cæterę uerò omnes cauſæ contractus ac ſtipulati, ex quibus quiſpiam ab alieno ſibi aliquid deberi contendat, idq. iudicio petat, iudicibus ueniunt, qui petitionum nuncupantur: hiq. prætoris vrbani vicem gerunt. Sunt præterea minimæ quædam, quibus diiudicandis præfecti ſunt iudices mobilium dicti. Eſt & præter hos magiſtratus alius, qui ſi quid inuentum fuerit, aut olim reconditū aut nuper amiſſum, num ad ærarium, aut ad priuatū quē-

piã, aũt ad eum qui repetit, res ea pertineat, decernit, omneſq. huiuſmodi controuerſias diiudicat. Expedita vniuerſa iudiciorum ratione ad eos magiſtratus tranſeũdum eſt, qui ærarii curam habent, quibusve pecuniæ publicæ adminiſtratio commiſſa eſt. Hi fortaſſe plures, quam par ſit alicui, eſſe videbuntur, cũ pauciores vniuerſæ rei pecuniariæ ſatisfacere poſſent. Verum hoc loco animaduertendum eſt patres noſtros ſummam diligentiam adhibuiſſe, ne in adminiſtrandis pecuniis publicis aliqua fraus fieret. arbitrati enim ſunt, ex ærario veluti alimentũ vniuerſis reipublicæ partibus ſuppeditari, quo deficiente ſeu imminuto deficere quoq; rempublicam, aut minui opus eſſe. Quocirca lege ſanxerũt, vt ſi quis ciuis peculatus dãnatus fuerit, perpetua ignominiæ nota ſingulo quoq; anno repetita inureretur. Maiori enim conſilio coacto in concione ciuium omnium ſtatuta die ab Aduocatore omnes illo crimine damnati pronunciantur: vt, qui tantũ ſcelus auſi ſunt, perpetuæ ignominiæ pœnas luant. Sed, ne ab inſtituto longius digrediamur, magiſtratus, qui ærarii curam habent, duorum veluti generum ſunt. Qua ratione publicæ quoq; pecuniæ diuiſæ ſunt. nam, vel ex publicis, vel ex vectigalibus in ærarium conferuntur: vel interdũ, cum reditus reipublicæ impenſis videtur ſatisfacere non poſſe, à ciuibus pro cuiuſq; cenſu exigũtur. id quod non raro fieri neceſſe eſt, bellis, quibus ciuitas noſtra frequenter vexari ſolet aut mari, aut terra ingruentibus, vel cum Turcæ in noſtram ditionem irruunt, quorum impetum non ſine maximo detrimento complures annos ſuſtinuimus, acerbiſſimumq. hoſtem in vniuerſam rempublicam Chriſtianam ſæuientem continuimus, vel cũ Princi-

pes

pes Chriſtiani, quibus imperii Veneti amplitudo quando que officit, in perniciem noſtram conſpirant: quemadmo dum anno ab hinc xv. accidit, cum omnes ferè Chriſtiani Principes inito inter ſe fœdere in exitium imperii noſtri conſpirarunt. ſed diis bene iuuantibus omnes eorum impetus ſunt repreſſi, resque pene collapſa in integrum reſti tuta eſt. Duplex ergo cum ſit publicæ pecuniæ genus, duplices quoque magiſtratus ei rei ſunt præfecti. Quidam enim pecuniæ ex cenſu ciuium collatæ præficiuntur: alii verò reditibus & vectigalibus reipublicę. Vectigalia quidem exiguntur ex iis, quę exportantur ex vrbe, aut in eam importantur. Quædam verò ex ciuitatibus, quę in ſocie tatem imperii Veneti ſunt adſcitæ. Vrbana porrò vectigalia, cum propter maximum mercium copiam mercato rumque conuentum, tum ob ingentem hominum multitudinem, qui hanc ciuitatem incolunt, omni omnium opi nione maiora ſunt. ac mercium quidem, rerumq. vrbana rum varia ſunt genera: ideo diuerſi quoque magiſtratus ſunt inſtituti, prout ſcilicet commodum viſum fuit iis, qui his locandis atque exigendis vectigalibus præſunt: quos ſingulos enumerare ſanè putidum eſt, faſtidiumq; potius afferret, quàm voluptatem. quam ob cauſam illos etiã ma giſtratus, qui perpetui non ſunt, ſed cum res poſtulat, tũ denique creantur, prætermittendos eſſe duco. In ſumma, horum omnium magiſtratum officium illud eſt, vt caueant, ne per dolum aliquid pecuniæ publicæ auertatur, aut per inertiam pereat. omnes quoque controuerſias, quæ ad id genus pecuniæ pertinent, ipſi diiudicant. pecu niam verò omnem, quam exegerint, continuo ad Gubernatores redituum publicorum deferunt. eam enim appel-

latio-

lationem is magiſtratus obtinuit, qui huic rei præfectus eſt. Sed ea procuratio, quoniam magna, atque ampla eſt, non niſi inſignioribus ciuibus deferri ſolet. qui, vt libentius hoc munus ſibi depoſcerent, neve demandatum reiicerent, oneri magno atque graui magnum emolumẽtum adiunctum eſt, ſumma quoque tributa eſt auctoritas. hi enim apparitores, viatores, lictores, omneq. id genus miniſtrorum reipublicæ creant, quibus omnibus ex ære publico ſtipendium perſoluitur. id verò, quod reliquum fuerit ad quæſtores vrbanos defertur, ad quem deniq; magiſtratum peruenit omnis ſumma æris publici, à quibuſcunque quęſtoribus ſiue magiſtratibus, ſeu illi extra vrbem, ſeu in vrbe pecuniæ publicæ exigendæ curã habeant, allata fuerit. at vrbani hi quæſtores eam pecuniam ex Senatus decreto in vſus publicos impendunt, eamq. in codices accepti & expenſi referunt. quod munus quum operoſum ſit, laboriſq. non exigui, ideo ciuibus iunioribus committi conſueuit: qui tamen, tum nobilitate generis, tum innocentia vitæ clari ſint, ne ſcilicet æs publicum vllo pacto in rem priuatam auertatur. Quocirca vrbanis quæſtoribus ius ſenatorium eſt, idem propemodum, quod legitimi Senatores habẽt. pecunia verò, quæ in reipublicæ anguſtiis ex cenſu à ciuibus confertur, quamuis tandem ad quæſtores vrbanos omnis confluat, proprios tamen quoſdã magiſtratus habet. Interdum enim de conferenda ex cenſu pecunia ea ratione fit Senatuſconſultum, vt nulla mentio habeatur, neque de reſtituendo eo ęre, nec de aliquo emolumento ciuibus erogando, qui ex ſua re priuata eam pecuniam contulerint. Quod tamen raro admodum fieri conſueuit: nam plerunq;, immò potius ſemper, niſi res

contra-

contrarium poſtulet, Senatus reipublicæ ita conſultū eſſe vult, vt priuatorem res non negligantur. Promulgato igitur Senatuſconſulto, de pecunia ex cenſu conferenda facto, temporeque, quod commodum viſum fuerit conſtituto, vnuſquiſque ciuium intra id tempus eam ſummam perſoluit, quam ex cenſu debet. exigunt autem Gubernatores redituum, deferuntq. ad quæſtores vrbanos. at multo ſæpius eiuſmodi Senatuſconſultum fit de pecunia ex cē ſu conferenda, vt poſt certum temporis ſpatium ciuibus, qui eam perſoluerint, reſtitui incipiat, aliquo etiam emolumento adiuncto: certaq. in eam rem delegantur vectigalia. Interdum verò Senatuſconſultum de collatitia ex cenſu pecunia ante noſtram tempeſtatem, ita fieri ſolebat, vt de reddenda nulla fieret mentio, neque vllum certū tempus conſtitueretur, niſi id commodum reipublicæ fuiſſet. ſed magiſtratus, qui pręfectus mutuis dicebatur, quod nomen adhuc quoque retinet, acceptam ab vno quoq; ciuiū eam vim pecuniæ in codices referebat: interimq. donec reſtitueretur, ſingulo quoq; anno quini nummi aurei pro centenis collatis, veluti vectigalis loco, ciuibus creditoribus numerabantur: quem in vſum multa vectigalia erant aſſignata. Qua ratione priſcis bellis facilis erat pecuniæ exactio, quæ ex cenſu ſoluebatur. neque verò iniquū exiſtimari debet, ciuibus, qui rem familiarem temporibus reipublicæ neceſſariis cōſumpſerant, aut magna ex parte imminuerant, viciſſim aliquid impēdi ex reditibus publicis. Nam, quemadmodum partes totius incolumitati conſulere debent, ita natura comparatum eſt, vt totum curam habeat, ne partes magnum incommodum patiantur, ſed pro viribus prouideat, vt incolumes perdurent, alimentaq. illis pa-

lis pa-

lis parata ſint, quibus reficiantur, & conſeruentur. Verùm noſtra ætate hoc æs alienum reipublicæ adeò ingens erat, vt in illud emolumentum, quod diximus ciuibus erogari, trecenta ferè nummorum aureorum millia ſingulis quibuſque annis impenderentur. Quorum ſolutio proximis annis propter anguſtiſſima reipublicæ tempora quũ intermiſſa fuiſſet, tandem quarto ab hinc anno, referentibus Dominico Triuiſano Senatore ampliſſimo, atque Andrea Gritto, cuius Ducis auſpiciis nunc Reſpublica Veneta regitur, ſapientiſſimo atque integerrimo Senatore, factum eſt Senatuſconſultum, vt nulla amplius emolumenti erogandi mentio fieret, neque in codicibus publicis poſt id tempus id æris acceptum à ciuibus referretur. verũ, ne omnino à republica fraudati eſſe viderentur, capitis reſtitutioni, necnõ etiam emolumenti, quod ad eam diem eis debeatur, cum multa vectigalia aſſignata ſunt, tum reipublicæ poſſeſſiones omnes in agro Rodigienſi poſitæ, ſunt diſtributæ. Cuius muneris maxima parte nos functi ſumus, qui illo tempore magiſtratum gerebamus, qui ante noſtra tempora inſtitutus præcipue fuerat ad huiuſmodi æs alienũ reipublicę minuendum, aut ſi fieri poſſet extinguendum: de quo pauca infrà dicemus. ſicq. magna pars ingentis, atq; incredibilis ferè publici æris alieni imminuta fuit, necnon priuatorum ciuium facultatibus ſatis commode conſultum, ita tamen, vt prior ac potior ſemper fuerit reipublicæ ratio, quàm priuati commodi. quod inſtitntum à maioribus noſtris ad hæc vſq; tempora per manus deductum eſt. Vt ergo redeamus, vnde diuertit oratio; Præfecti mutuis eam pecuniam exigunt, quæ à priuatis ex cenſu in reipublicæ vſus neceſſarios confertur:

acceptamq. in ſuos codices referunt, ac demnm vrbanis qnæſtoribus numerant. Iidemq́; præfecti curam habent exigendi à quæſtoribus vrbanis eam ſummam pecuniæ, quæ quotannis erogari ſolebat in vicẽ reditus ciuibus priuatis: eamq́; & acceptam, & expenſam in ſuos codices referebant. Pecunia verò, quæ ea lege ex Senatuſconſulto erogatur, à priuatis, vt certo tempore reſtitui debeat, à proprio quodam magiſtratu & exigi, & reſtitui ſolebat. nunc vniuerſum hoc munus Gubernatoribus reditus demandatum eſt. Alius etiã præter hos eſt pecuniarius magiſtratus minime prætereundus, qui in eam curam incumbit, vt ciues ærarios factos, eosq́ue, qui conſtitutam non perſoluerunt pecuniam, quam ex cenſu debent, inueſtiget: eorumq́; bona publicet, & tandem ſub haſta vendat. Nonnulli ſunt præterea magiſtratus pecuniarii, à quibus ærarii ciues inueſtigantur: rationesq́ue in publicis codicibus priuatorum, ac reipublicæ diligenter inſpiciuntur, ne qua fraus publicis reditibus atque ærario fieri poſſit: quos conſulto prætereo, ne tædio lectorem afficiã. neque enim momenti quippiam habent ad eam, quam potiſſimũ hoc opere mihi exponendam reipublicæ gubernationem inſtitui. Præter hos magiſtratus nonnulli etiam ſunt, qui ad ciuitatis commodum, & ad bene, beateq́; viuendũ plurimum valent, ideoq́; à nobis minime ſunt omittendi. Primi nobis ſe offerunt monetæ aureę, argenteæq́; præſides, qua cum externis hominibus ciuium commercia, & ipſorum inter ſe maximè continentur: deinde annonæ triticeæ præfecti, itemq. ſalubritati Venetæ ciuitatis præfecti, ſine quibus vita conſtare non poteſt, præterea ampliſſimi Naualis præſides, Aediles quoque, qui viarum & pontiũ,

N &hu-

& huiuſmodi rerum reſarciendarum curam habent, qui perquam neceſſarii ſunt: poſtremo ampliſſimus magiſtratus, quem Procuratorum Veneti appellāt, ciuitati noſtræ longè opportuniſſimus. De præfectis monetæ nihil eſt, quod plura dicamus. eius magiſtratus illa cura eſt, ne argentum aut aurum imperfectius, aut impurius cudatur, quàm lex ſtatuit: neve nūmi ſint minores pondere, quàm lex iubet. quod ſanctiſſime apud nos obſeruatum fuit. quamobrem maximo in pretio apud omnes nationes barbaras, nedum apud Chriſtianos, Veneti nummi ſemper fuerunt, hodieque ſunt. Cæteri nanque Principes pleriq; omnes impurius aliquanto argentum & aurum cuderūt, ut facilius impenſis ſatisfacere poſſent. At noſtri conſtantiſſime ſemper hac in re dignitatem à maioribus acceptā retinuere. Magiſtratus uerò, qui annonæ triticeæ pręfectus eſt, ciuitati Venetæ perquam neceſſarius eſt. etenim, cum nulla propè frumenti uis ex agro Veneto colligatur, quod omni ex parte urbs æſtuariis ampliſſimis continetur, ciuitasque hominum multitudine abundat, opus eſt rei frumentariæ magnam haberi curam: nequando populus, cuius commodo maiores noſtri maximè conſultū eſſe uoluerunt, rei frumentariæ inopia laboret, nimiaq. annonæ charitate prematur. Iccirco rei frumentariæ tres ſunt præfecti, qui XVI menſibus magiſtratum gerunt. horum eſt officium prouidere, ne ciuitas unquam frumenti inopia laboret. quæ ſi quando timeatur, Principem, Sapientumque Collegium adeunt, req. inter eos diſcuſſa decernunt, quæ ad frumenti copiam comparandam uſui eſſe uidentur. Quandoque etiam ſolet certa merces ex ærario his conſtitui, qui ex longinquioribus prouinciis

fru-

frumentum Venetias aduexerint. Interdum ære publico triticum mercantur à negotiatoribus, qui polliceantur certam uim frumenti ſtatuto tempore, atq; ex certis etiã prouinciis ſe Venetias delaturos: quod niſi præſtent, pecuniaria multa plectuntur: quod autem Reſpublica magno pretio emerit, uili uendit, ut commodo populi atque inopiæ conſulatur: qua in re magnam interdum iacturam ærarium facit. De re frumentaria præterea plurimæ ſunt leges pulcherrimaque inſtituta: quæ ſi in præſentia recenſerem, longius quàm par ſit, ab inſtituto digrederer. ſequitur magiſtratus is, cui urbis ſalubritas eſt curæ. huius præcipuum munus eſt, prouidere ne aliquo pacto ex contagione tabes in ciuitatem ſerpat. quòd, ſi clàm quandoque obrepſerit, ut nonnunquam ſolet accidere, ſedulo operam dat, ne longius uagetur. Quare ædes publicæ ampliſſimæ in ęſtuariis ędificatę ſunt, interuallo trium millium paſſuum ab urbe: quibus finitimi ſunt horti lętiſſimi. eas in ędes, ſi quis ex plebe eo morbo ęgrotare cœperit, confeſtim cum tota familia defertur. hi uerò, qui cum ęgrotante conſuetudinem aliquam habuerant, opus eſt, ne alios inficiant, ut proprios lares deſerant, concedantq. ad alias ędes publicas, itidem extra urbem in eum uſum conditas, regione à prioribus longe diuerſa; ibique xxxx dies detinentur: in quibus ſi ſani perſtiterint, ciuitati ac domeſticis laribus reſtituuntur. ſupellectilis quoque magna cura habetur, ne eius contagione quiſpiam inficiatur. hic quoque magiſtratus prouidet, ne quid putridum, aut quod incolumitati ciuitatis officere poſſit, uendatur: demum id ſedulò curat, ut quàm ſaluberrime Venetiis degatur. atque hoc pręfectorum genus non multo

ante noſtram tempeſtatem inſtitutum fuit: cum quidem antea creberrime urbs peſtilentia laboraret, adeò, ut plerique omnes ui tabis ſęuiente proprios quandoque lares deſererent, & in continentem proximam ſecederent. ſed, poſtquam nouo huic magiſtratui hęc cura demandata eſt, numine diuino fauente, nulla penè peſtilentia fuit. interdum quidem, quod in magna hominum undique con fluentium frequentia uitari non poteſt, nonnullæ domus infectę fuerunt, cura uero huius magiſtratus, Deique au xilio, latius uagari malum non potuit. Nunc de ampliſſimi Naualis prępectis dicendum eſt: quod certè non ſolùm Venetę urbi magno eſt ornamento, ſed etiam uniuerſę Italię non mediocrem dignitatem affert. immenſum opus eſt & admiratione digniſſimum, in ea urbis regione, quę prępter alias mari vicina eſt, & præterea maxime cõmoda, ędificatum, ac in tres ſinus, ſeu, ſi malueris, receſſus ex cauatum: intra quos mare recipitur vnico tantùm oſtio tam lato, vt etiam ſatis ſit ad maximas triremes capiundas. Munirum eſt oſtium duabus turribus ex vtraque parte, ſuntque hę ponte ſublicio iunctæ, portisq. cancellatis; quę nũ quam reſerãtur, niſi quum opus ſit triremes educere, ſeu in Nauale inducere. nullibi etiam aditus ad interiora Naualis patet, pręterquam hoc vno oſtio ingredientibus. primus occurrit omnium quidem minimus, ſed amplus tamen ſinus, tectis circum ac contignationibus in modum fornicis vndique extructus: huc ſubducuntur è mari triremes, ibiq. ab omni ventorum ac pluuiarum iniuria tutę, ſi ita acciderit, vt illis vtendum non ſit, multos annos incolumes & illęſę permanent. Nouas item ſub eiſdem tectis ędificant, veteres ſubducunt & reſarciunt: magnum ſanè

opus,

opus, & maximi ornamenti, & ad naues fabricandas vtiliſſimum. Poſt hunc ſinum alius eſt interior ampliſſimus, omni ex parte circum eiuſmodi tectis, vt dixi, inſtructus: nec vllum ex eis inſpicias triremibus vacuum, ſed aut binis plenum, ſi tecta fuerint latiora; aut ſingulis, ſi anguſtiora. Tertius verò non minor ſecundo, paulò ante noſtram ętatem ſuperioribus additus fuit, isq́; mœnibus pulcherrimis circunſeptus, in eo autem plura ſunt tecta ædificata, quamuis non ſint omni adhuc ex parte perfecta: verum ſumma cum diligentia opera datur, vt illi ædificationi manus imponatur extrema. Tres hi receſſus inuicem ſunt peruii, atque vnico muro ambiuntur nonnullis turribus diſtincto, in quibus vigiles excubias noctu agunt; ne quid detrimenti tam inſigne opus vi ignis iniecti, ſeu dolo facinoroſi cuiuſpiam, ſeu caſu quopiam, vt interdum euenire ſolet, accipiat. Intra mœnia tabernæ ſunt armamentorum ampliſſimæ, vniuerſæq́ue nauticæ ſupellectilis fabri ſuas ibi omnis generis rerum, quod ad rem Naualem pertineat, officinas habent. Ibi funditur æs ad tormenta conficienda: magnaq́; in vſum tormentorum vis pulueris conficitnr. vt totum in pauca conferam, nihil ad rem nauticā pertinet, quod non in eo Nauali reperiatur. ibi videre licet ingentem fabrorum multitudinem, quorum quiſque ſuo munere fungitur. Sunt præterea nonnulla atria bene ampla, in quibus ingens armorum copia, tormentorū ſcilicet ac telorum, ad vſus bellicos ſeruatur; ingens etiā velorum, remorum, armentorumq. omnium, in ſuis quæque cellis condita eſt: vt cum Senatus armandam claſſem decreuerit, omnia, quæ requiruntur ad eam rem, prompta, atque parata habeantur. His rebus, officiisq. omnibus

nibus præfectus eſt magiſtratus, de quo dicere inſtitueră, cuius conſilio ac diligentia omnia, quæ ad Nauale pertinent, adminiſtrantur. is fabros deligit, cum lignarios, tũ ærarios, cæterosq. opifices, qui ad opus faciundum admitti debent, ac ne quiſpiam deſit officio ſuo, diligẽtiſſime curat. Huic magiſtratui pecunia ex ærario ad ſuſtinẽdos ſumptus Naualis numeratur, Collegio tamen prius conſulto, rationibusq. apud illos patres relatis. Apud maiores noſtros, penes quos res maritimæ magno in pretio erăt, hic honos magnus habebatur: temporibus tamen noſtris magiſtratus huius dignitas eſt imminuta, ac penè cecidit. itaque, ſi quando aliqua re extiterit, quam diligentius adminiſtrare oporteat, alios ciues ac Senatores, ſummę dignitatis homines, Senatus Nauali præficit, qui ius in priores habeant, eisq. veluti miniſtris vtantur. Poſtremo loco ſunt à nobis recenſendi D. Marci Procuratores, ampliſſimus omnium præter Ducem magiſtratus: quippe, qui præfinitum tempus non habeat, ſed vnà cum vita terminetur. Huic honori coniuncta eſt perpetua Senatorii ordinis dignitas, ac ius ſuffragii ferendi æquum cum legitimis Senatoribus. illud etiam præ aliis omnibus magiſtratibus obtinuerunt. nam, cum cæteris à ſenioribus ciuibus non cedatur, niſi certis locis, certisque ſubſelliis, Procuratoribus vbique idem honor præſtatur. quocunque enim loco ſedeatur, illis ſemper ceditur, digniori q. ſede ſemper honeſtantur: non ſecus, ac ſi quouis in loco ſui magiſtratus munere fungerentur. horum officium eſt tutelam pupillorũ habere, quibus propter ætatem tutela indigentibus, nullus defuncto parente ex teſtamento tutor eſt inſtitutus. veluti ergo publici quidam tutores à Republica ſunt inſti-

tuti.

tuti. hi D. Marci Procuratores dicuntur, quod munus cũ egregiam fidem, ac ſanctitatem vitæ pręcipuam requirat, hi ciues huic officio delegantur, qui iam publicis fere omnibus muneribus defuncti, ſpectatęque ſunt probitatis; in quo verſantes tanquam milites emeriti perpetuam obtinent Reipublicæ adminiſtrationem. Priſcis temporibus tam magna fuit non tantum Venetiis, verum etiam apud exteras nationes, huius magiſtratus exiſtimatio, vt pleriq; exteri homines, nedum indigenæ, teſtamento ſuo hoſce Procuratores hæredum ſuorum tutores, ac totius rei domeſticæ curatores inſtituerint. eorum fidei magna pecuniæ vis pauperibus eroganda commiſſa eſt. adeo, vt noſtris quoq; temporibus ingentes opes ab hoc magiſtratu adminiſtrentur, ac pro eorum arbitrio in vſum pauperum diſtribuantur. hic magiſtratus initio inſtitutus fuit, ne hæreditates ciuium, qni pro tuenda, ſeu etiam pro amplificãda Republica apud exteras nationes decederent, aut ſtudio rei familiaris negotiis, ac mercimoniis occupati peregrè morerentur, nullo condito teſtamento, per fraudem quampiam ab hæredibus pupillis auerterentur. Qua de cauſa effectum eſt, vt ciuibus illis publice ea cura demandetur, de quorum probitate omnibus compertum ſit. Principio tres fuere. deinde aucta ciuitate tres alii additi, hac tamen ratione diſtributi, vt veteres pupillorum, qui citra riuum magnum, qui vrbem mediam interfluit, habitant, curam habeant: tres item curent eos, qui vltra riuum magnum proprios habent lares: dimidiam vrbem alteri, itẽ dimidiam poſteriores curẽt. Tres verò præter hos patroni ſunt ampliſſimi, atque auguſtiſſimi tẽpli, quod D. Marco Euangeliſtę dicatum eſt, ſub cuius numine Veneta Re-

ſpublica

ſpub. bonis legibus aucta eſt, in ditionemq. imperii creuit. ab his poſtremis tanquam à nobilioribus nomen in omnes deductum eſt, vt D. Marci Procuratores appellentur. De huius templi ſtructura, de marmorum, columnarumq. copia, de porphyritide ac praſio lapide, de opere teſſelato atque aurato, quo tum laquearia, omnesq. fornices confecti, tum vniuerſum pauimẽtum ſtratum eſt, quia nemo ferè mortalium eſt, quin vel viſu cognouerit, vel fama perceperit, nihil mihi ſtatui eſſe dicendum. huic inſtaurando templo, ſi qua in parte labaſcit, eiusque ſacerdotibus, tres hi Procuratores præſunt, operamq. dant, vt pro ciuitatis dignitate, & pro amplitudine patroni D. Marci Euangeliſtæ Deus optimus in eo templo pie, atque magnifice colatur. hi ſunt, qui præter cęteros magiſtratus meo iudicio perquam neceſſarii videri debent ad bene, beateq. viuendum. Nam, & monetæ cudendæ cura nequaquam negligenda eſt, qua omnium commercia ciuium continẽtur, annonæq. triticeæ copia ſedulo procuranda. nec minor bonæ valetudinis ciuium cura habenda, minimeque omittenda viarum ac pontium, idq. genus ędificiorum inſtauratio. hæc communia cuiq; ciuitati. iſta verò ad Venetias magis attinent, rei ſcilicet maritimæ procuratio ac pupillorum tutela, cum multi ciuium tum propter publica negotia, tum propter mercaturæ induſtriam peregrè profecti diem obeant. iccircò magiſtratus, qui his muneribus incumbant publicè, inſtituti ſunt, vt nulla in parte maiores noſtri communi bono defuiſſe videantur, ſi quis diligenter omnem huius Reipublicæ inſtitutionem animaduertat.

Liber

Liber Quintus.

POSTQVAM omnis fere ratio guber nationis Reipublicæ à nobis expoſita eſt, omneſque recenſiti magiſtratus vrbani, non importunam, alienamve ab opere rem facturus videbor, ſi de magiſtratibus exteris verba fecero: iis ſcilicet, quibus ciuitates, quæ in noſtram venerunt ſocietatem, regi ſoleant: poſtea de militaribus imperiis, ac demum de muneribus aliorum ciuium, qui patriri non ſunt ordinis. His etenim expoſitis, extrema manus commode operi inſtituto impoſita videri poterit. Inſignioribus ciuitatibus, quæ in Veneti imperii ſocietatem venerunt, quatuor magiſtratus præficiuntur. prætor vnus omnibus ius dicit, & forenſes lites diiudicat, atque in ſontes animaduertit. habet is prætor in iudiciis proferendis aſſeſſores homines iuriſperitos, quorum conſilio vtitur. licet apud prætorem ſit omnis auctoritas. præter hunc eſt præfectus, qui militibus præeſt, qui urbem uel agros urbis coluerint. in hos prætori nullum eſt ius, ſed præfectus tantum ius in eos habet. Arcis præterea, mœnium portarumque cura præfecto eſt demandata, uectigalium etiam ac redituum omnium tum urbis, tum agri totius. præter hos quæſtor unus, ac

duo. hic magiſtratus pecuniam publicam adminiſtrat, impendit, & exigit, habetque codices rationum publicarum. nihil tamen ferè agit, niſi ex mandato præfecti. ac interdum utriuſque, ſcilicet prætoris & præfecti. Ea enim ratio adminiſtrandæ utilior uiſa eſt, quàm ſi penes eundem eſſet, & auctoritas & adminiſtratio ærarii. facilius nanque liceret per fraudem ærarium peculari. id uero pecuniæ, quod reliquum fuerit ab impenſis, Venetias ad quæſtores urbanos defertur, ad quos, ut ſuprà diximus, undique pecuniæ publicæ conferuntur. Quartus, qui in unaquaque urbium magiſtratum obtineat, eſt cuſtos arcium. alibi unus, alibi plures ſunt: hique militibus præſident, qui arcem tuentur, curamque habent armorum, commeatus, & tormentorum, quæ ad munitionem contra hoſtes in arce poſita ſunt. neque tamen cuſtos ita præeſt arci, quin præfecti imperio ſubiectus ſit: cui quidem omne ius, omniſque poteſtas in huius generis rebus curandis tributum eſt. In minoribus uerò ciuitatibus, ſeu urbibus nullus eſt præfectus, ſed prætor utriuſque partes agit. in oppidis quoque, quæ in agris maiorum urbium frequentia ſunt, ſolus prætor eſt, qui ius oppidanis dicat, nullus præterea magiſtratus. nam quæſtores ac præfecti Principum urbium in uniuerſo quoque agro ius obtinent. A prætoribus omnibus ad auditores nouos prouocatio eſt. Aduocatores etiam quandoque ſententiis capitalibus prætorum intercedere ſolebant: ſed, quoniam uſu plerunque euenire ſolitum erat, ut iudicia protraherentur, neque ſontes criminum, ac ſcelerum pœnas darent: lata fuit lex à decemuirum collegio, minime id iuris Aduocatoribus

am-

amplius in ſententiis eſſe, quæ à prætoribus aſſidentibus iuriſperitis, quos ſecum comites ducunt, ut ſuprà dixi, pronunciatæ eſſent. Et hactenus quidem ſatis de magiſtratibus, quibus Reſpublica tum domi tum foris adminiſtratur. Verum, quoniam non tantùm pacis, ſed etiam belli gerendi ratio habenda eſt, quam vniuerſam qui neglexere, vt inquit Plato in Politico, libertatem diutius tueri nequiuerunt: ideo qui recte Reipub. inſtitutionem poſteris tradiderunt, illud in primis admonuerunt, ut ciues inſtituantur ad vtrunque munus, vt ſcilicet bello gerendo idonei ſint, & domi in pace legibus ſubiecti, inſtitutiſque patriis in præclara aliqua functione viuant, ita vtramque rem amplectentes, vt virtutes arteſque bellicæ referant ad ſtudia pacis, tanquam ad potiora. vnaquæque etenim res eam habet à natura inſitam vim, vt primum bonum ſibi quiſque conueniens appetat: deinde vt contrario obſiſtat, nitaturque quantum poſſit à ſe iniuriam propulſare: quæ res in animante natura omnium perfectiſſima, dilucidius dignoſcuntur. Nam vnicuique animali tributa eſt vis appetendi, qua proſequatur id, quod naturæ ſuæ conſentaneum fuerit. præter hanc vnicuique adiecta fuit vis iraſcendi, quam Plato in corde atque in præcordiis collocauit, vt ſcilicet animal quodcunque, eius virtutis ſtimulis actum, contrarium naturæq. repugnans repelleret. Vtriuſque igitur partis virtutes, quarum ſemina in animis hominum natura indidit, ciuilem virum fouere oportet, & ad frugem perducere, ſicq. & belli & pacis gerendæ rationem habere. Quæ ratio à maioribus noſtris non fuit neglecta, vt quibuſdam videri ſolet: ſed, quoniam initio in mari æ-

dificata ciuitas, quæ multis annis imperium contempſit continentis, terreſtris belli ſtudiis detineri non potuit, vniuerſam ſe ad maritimum bellum conuertit: in quo egregie operam nauauit, & pro tuenda libertate & in hoſtibus vlciſcendis: multaq. præclara Venetorum geſta priſcis monumentis memoriæ prodita ſunt, plurimique triumphi ex deuictis hoſtibus, & eorum claſſibus ſuperatis reportati: ex quibus facile quiuis intellexerit Venetos in re maritima longe præſtitiſſe. Victa tandem poſt longum tempus ſuperioris conſilii ſententia precibus finitimorum populorum, quorum quiſque ſui reguli tyrannidem, quam diutius paſſus fuit, amplius tolerare poterat, adhibuit animum Senatus ad continentis imperium vniuerſamque Venetiæ regionem pulſis tyrannis, ac paſſim ciuibus deditionem facientibus, veluti poſtliminio recuperauit: quæ libenti animo redibat ad veteres incolas, eiectis tyrannis exteris, quæ ex reliquiis barbarorum in tota regione conſederant, duriſſimaque ſeruitute victos eos populos premebant. Prolato igitur imperio in continentem, præterquam quod bonis legibus, & pacis ſtudiis ii populi erant recreandi, qui nuper venerant in noſtram ſocietatem, danda etiam opera fuit, vt tueri libertatem poſſent, in quam ſe aſſeruerant. Cæterùm Venetæ vrbis ſitus, vtpote, quæ condita eſt in mediis æſtuariis, minime patiebatur noſtros ciues impenſius operam dare bello terreſtri, illiusve ſtudio diutius detineri, ſine magno periculo ſeditionis ciuilis. nam ciues illos, qui terreſtris belli ſtudiis ſe dediſſent, maiorem anni partem agere in continenti, ibique & equos alere, & terreſtribus certaminibus ſe exercere opus fuiſſet: quin vt peritiores

rei

rei militaris fierent, opus fuerat, ſi quando domi otium ab armis fuiſſet, externa bella audiuiſſent, in iiſque animum pariter & corpora duraſſent, vt in ea functione cum laude verſari poſſent, & patriæ prodeſſe: ſecus autem ſi feciſſent, inepti profecto non tantùm Imperatores, verum etiam milites fuiſſent. Hæc vero frequens conſuetudo continentis, vrbanæque intermiſſio factionem quandam ciuium facile peperiſſet ab aliis ciuibus diſiunctam. quapropter proculdubio res Veneta breui ad factiones, ac bella ciuilia deducta fuiſſet. Omitto interim quàm magnos ſpiritus animi ciuium concepiſſent, cum plurimum armis potuiſſent, habuiſſentque frequentes aſſectatores: vt hominum natura ſemper ad malitiam pronior eſt. quæ res, vt ex priſcorum monumentis facile intelligi poteſt, ſemper Romanam Rempublicam vexauit, contumaceſque non paucos Romanos ciues Reipublicæ legibus & Senatus decretis reddidit, ac demum Iulium Cæſarem tyrannum Romani imperii fecit. Ne ergo huiuſmodi quiſpiam morbus in Venetam ciuitatem obreperet, ſatius maiores noſtri eſſe ſtatuerunt, vt continentis imperium externo potius, ac conducto milite quàm Veneto defenderetur. ſtipendium verò illis ſtatuit ex vectigalibus totius prouinciæ. æquum enim erat eius regionis impenſis militem viuere, qui ad eam tuendam accerſitus fuerat. in hanc militiam plurimi ſocii ditionis noſtræ adſcripti ſunt: quorum nonnulli ad ſummam imperii in noſtro exercitu deuenere, atque ob res egregie geſtas Veneta ciuitate, patricioq. iure donati ſunt. Viget adhuc noſtra ætate nomen Bartholomæi Coleonii Bergomenſis, viri illuſtriſſimi & ſummi Imperatoris, qui multa præclara bella confecit, ac Venetam

netam ditionem auxit: quapropter equeſtri ſtatua in celebri vrbis loco à Republica honeſtatus fuit. Ciues igitur Veneti ea de cauſa, quam retuli, terreſtris militiæ gloria priuati ſunt, eaque ad exteros delata eſt. ſiquidem lege cautum erat, nullum patricium Venetum pluribus quàm xxv militibus præeſſe poſſe. hæc tamen lex noſtra tempeſtate ob bella frequentia, quibus vexati fuimus, vi conſuetudinis tanquam abrogata eſt. Cùm autem terreſtre bellum ingruit, nonnulli patricii ordinis ciues in exercitum mittuntur, qui, dum bellum vrget, temporarium magiſtratum gerunt. quæſtores hi ſunt, item legati, qui Imperatori exercitus externo homini ſemper adſtant. neque ei quidquam aut facere, aut decernere licet, niſi ex legatorum conſilio. Bello finito vtrique magiſtratus domum reuertuntur, ac in ordinem rediguntur, nec quidquam amplius iuris habent. hæcque eſt belli, terreſtrisve militiæ ratio apud Venetos. Bello verò maritimo, ac nauali noſtra ciuitas natura magis idonea eſt, cuius ſtudiis ſemper Veneti ſtuduere. nam vrbs in mari condita parum timere poterat terreſtres copias, quæ ei negotium faceſſerent: ac non modo iniquum, ſed etiam valde incommodum erat, comparare exercitum ex ciuibus, quem in continentem traiicerent, ac finitimos populos bello laceſſerent. Verum à mari quoniam iniuria timenda erat, quodque illatam propulſare non erat difficile, ideo vniuerſa ciuitas ad ſtudia rei maritimæ conuerſa eſt, eoque iuuentutem legibus inſtituit, ac totius vitæ conſuetudine firmauit. hic enim mos inſtituendi patricios homines ſemper fuit, vt à teneris annis vſque ad pubertatem ſub pædagogi diſciplina degerent, ac Latinis literis imbuerentur pro

cuiuſ-

cuiuſque captu: ab ea ætate, præter paucos quoſdam, qui literarum ſtudiis ſe manciparant genio naturaque ducti, omnes ferè rei maritimæ, ac familiari operam darent, ac alii quidem nauigabant ad longinquas oras, vbi mercaturæ induſtria rem domeſticam augebant, ſimulque efficiebantur periti morum ac conſuetudinis, legumq; multorum hominum. plurimi conſcendebant triremes armatas, atque à teneris annis & corpus laboribus firmabant, & animum excolebant rei maritimæ diſciplina, ac naualis belli peritia: quibus artibus ſemper Veneti excelluere. Quin lege cautum fuit, quæ vſque ad noſtra tempora peruenit, vt in vnaquaque triremi armata ſtipendium ex ære publico non exiguum duobus adoleſcentibus daretur ordinis patricii: quorum officium nullum aliud eſſet, præterquam imbui diſciplina rei maritimæ: vtque id facilius aſſequerentur, quædam illis aſſignantur exigua munera, quibus curandis ſe exercentes proficiunt, & ad maiora capeſſenda idonei fiunt: grauibus vero triremibus, ſiue ad claſſem, & rem bellicam inſtructæ fuerint, ſiue priuatim ciuibus locatæ ad mercaturam, octoni cuique iuuenes patricii quandoque attribuuntur: nec mediocre eis ſtipendium conſtituitur, vel ex pecunia publica, vel ex ære priuato, ſi ad mercaturas locentur, qui nauticis ac bellicis ſtudiis in eis aſſueſcant. Quin etiam priuatorum nauibus hoc onus legibus impoſitum eſt ad publicam vtilitatem, vt ex ære domini priuati hominis, vni ſeu duobus, ſi nauis maior fuerit, patriciis adoleſcentibus ſtipendium ſoluatur, quorum aliud nullum officium ſit, præterquam exerceri muniis nauticis. Conceſſa quoque ab his adoleſcentibus facultas eſt, vt in triremibus onerariis, ac in na-

uibus

uibus priuatorum, quibus adſcripti ſunt, ferre queant certam mercium ſummam nullo naulo ſoluto: quam ſi non habeant, ius hoc ſuum aliis concedunt, ac locant. Qua lege conſultum fuit non ſolùm exercitationi iuuentutis, verum etiam vtilitati tenuiorum ciuium, qui anguſtia rei familiaris premerentur. Quare facile intelligi poteſt, rationem inſtituendæ iuuentutis minime à maioribus noſtris neglectam fuiſſe, vt nonnullis videtur: immò in ea nauium triremium copia ducenti, & amplius nobiles adoleſcentes, legis iſtius beneficio, alienis impenſis ad rē nauticam inſtruebantur: præterquam quod ciuili conſuetudine, ac more patrio quilibet patricius iuuenis, aut literis, aut ſtudiis rei maritimæ operam dabat: in qua exercitatione tum ſibi plurimum, tum rei domeſticæ nonnihil conſulebat, ac proderat. Hæ priſcæ leges, & huiuſmodi inſtituta etiam noſtra tempeſtate perdurant, licet pleriq; adoleſcentes ambitione, aut luxu poſt ampliatum imperium corrupti patrias inſtitutiones neglexerint: ac ciuiū copia adeo creuit, vt noſtra ætate ingruentibus bellis, ac rerum domeſticarum diſpendiis longe plures effecti ſint pauperes, quàm, vt ſatis conſuli illis queat iſtius legis beneficio. Ita namque natura comparatum eſt, vt nihil inter homines perpetuum eſſe poſſit: verum cuncta, quamuis initio perfecte conſtituta eſſe videantur, poſt aliquot annos natura in deterius labente inſtauratione indigent: adeò, vt quemadmodum corpus prandio ſaturatum diutius incolumitatem ſeruare non poteſt, niſi poſt aliquot horas cœna ſucceſſerit: ſic in vnaquaq; re opitulari oporteat naturæ ad interitum labenti, atq; inſtaurationem adhibere. Huiuſmodi rationem nos quoque Deo bene iu-

uis

uante imitabimur, ac aliquod remedium excogitabimus. quo fit, vt hac etiam in parte nihil ſit in noſtra Republica deſiderandum. ſed de his hactenus. Nunc à nobis recenſendi ſunt magiſtratus, qui præficiuntur rei maritimæ. Vnaquæque triremis ad bellũ inſtructa præfectum habet virum patritium, qui in ea triremi omnium poteſtatẽ obtinet, præterquam vltimi ſupplicii inferendi. veluti in terreſtri militia Centurio, ſeu aciei præfectus eorum curam habent, qui fuerint in ſua acie. Hic triremis præfectus nautas, cunctaque, quæ in ſua triremi ſunt, & quæ ad eius apparatum faciunt, diligenter curat. Quotannis quamuis nulla neceſſitas, Veneti aliquot triremes armant, quæ reddant mare tutum nauigantibus, ſecuramque nauigationem compreſſis piratis præſtent uiris bonis, qui res ſuas agunt ſine alicuius iniuria. Præter triremium præſides eſt totius claſſis legatus, qui imperium habet in uniuerſam claſſem, & in cunctos triremium præfectos. hic ueluti legatus exercitus, niſi adſit Imperator, ius habet & capite mulctandi, quos uelit, & dirigendi claſſem, quò maluerit. hic quoque magiſtratus ſemper ferè etiam pacis tempore creatur, præficiturque his triremibus, quæ armatæ ſunt. Quòd ſi tempora Reipublicæ ita poſtulent, ut magna claſſis paranda ſit, tunc uniuerſæ claſſi præficiunt Imperatorem, qui tum in claſſe, tum in cunctis prouinciis maritimis ampliſſimam poteſtatem habet; ac eam propè, quam olim in Romana Republica Dictator, retinebat; niſi quod omnibus in rebus paret auctoritati Senatus, & Reipublicæ decretis. ſummum tamen illi ius tributum eſt, cum in claſſem, præfectos, legatosve claſſis, tum in prætores ac

magiſtratus omnes, qui cum imperio ſunt in locis inſuliſque maritimis, ac munus publicum exercent: adeò ut, cũ claſſis Imperator ad aliquam ciuitatem acceſſerit, continuò ei ſacerdotum clerus obuiam prodeat, claues portarum & arcium ei dentur, iura prætorum ſileant, ab omnibus magiſtratibus ad Imperatorem liceat prouocare. Quin, ſi ita ei libuerit, poteſt ſolus ius dicere, ſolus adminiſtrare pecuniam publicam, ac deniq; ſolus omnium poteſtatem habet. nullus eſt apud Venetos magiſtratus maioris auctoritatis, iccircò raro admodum claſſi Imperator præficitur. Non enim temere, niſi rerum neceſſitas ita exigat, alicui cõceditur tam magna poteſtas, ut omnia unius ciuis arbitrio pendeant. Hoc in loco ea lex non eſt à nobis prætermittenda, Imperatorem, Legatum, præfectumve claſſis ullum non poſſe cum triremibus armatis ingredi Venetam urbem, neque etiam tunc cum in patriam redit: ſed cum primum Iſtriam peruenerit, quæ prouincia centum ferè milibus paſſuum ab urbe diſtat, ſtipendium nautis ex legis decretis ſolui debet, ibique omnes dimitti: deinde triremes à paucis Venetias deduci ſolebant, ac in nauale ſubuehi ſub tecta in eum uſum ædificata, ubi tutæ ſeruantur à uentorum & pluuiarum iniuria: nunc lex hæc non ita omni ex parte ſeruatur, quemadmodum patrum noſtrorum temporibus ſeruabatur. Recenſiti à nobis ſunt omnes ferè magiſtratus, quibus, veluti coronam & apicem maiores noſtri impoſuere eos, quos vernaculo vocabulo à Græca appellatione deducto, ſyndicos dicere cõſueuimus. nos eos appellamus recognitores, nouo fortaſſe nomine, ſed ſatis idoneo ad id munus explicandum. Hi poſt quatuor, quinqueve annos creari ſolent, ac mitti

tum

tum in continentis oram noſtræ ditionis, tum in regiones maritimas ac inſulas: recognoſcuntque geſta omniũ prætorum atque aliorum, qui foris publicam poteſtatem habuerint. In quos animaduertunt ea propemodum auctoritate, quæ Aduocatoribus tributa eſt. Nam, vt ſapienter Ariſtoteles inquit, hi, qui in poteſtate ſunt, niſi ex aliis pẽdeant, ægrè in officio perſiſtunt propter ingenitam cuiq; malitiam. Peregimus iam omnes patritiorum hominum magiſtratus, quibus Reſpublica Veneta domi foriſq; adminiſtratur: reliquũ eſt, vt ea ratio à nobis referatur, qua prudẽtiſſimi homines maiores noſtri ſemper in officio plebem, ac vniuerſum populum continuerunt, rem certè ſuprà omnium fidem, tot annos populũ gubernationis publicæ expertem nunquam patritiorum imperium detrectaſſe aut ægrè tuliſſe, nec quippiam vnquam molitum eſſe, vt mutata Reipublicæ forma ipſe quoque ad ius publicum admitteretur, immò ſemper amantiſſimum atq; obſequentiſſimum nobilitatis ſe præſtitiſſe. Verum, ſi quis præter ſitus opportunitatem valde commodi ad Rempublicam tuendam, moderationem noſtram in regendo animaduertit, comperiet populum non omnino repudiatũ fuiſſe: ſed ad ea munera fuiſſe admiſſum, quæ ei committi poterant abſque rei communis detrimento. Ideoq. facile perſpicere poterit id in hac Republica temperamẽtum extitiſſe, quod cæteris hominibus tum priſcis, tum iunioribus ſemper defuit. Quamobrem eueniſſe etiam comperiet, vt in cunctis aliis tumultus populares frequenter fuerint excitati, qui tandem omnes Reſpublicas euerterint. contra in noſtra ciuitate ob eam cauſam nullum vnquam tumultum popularem, aut ſeditionem extitiſſe. etenim

neceſſe fuit, vt in exordio operis dixi, ſi recte Reſpublica inſtituenda erat, populum à gubernatione Reipub. excludi. qua in parte maiores noſtri non tantùm auctoritatem ſummorum philoſophorum ac rationem ſecuti ſunt, verumetiam imitati ſunt Seſoſtrim, antiquiſſimũ Aegyptiorum legislatorem. qui, vt in Politicis Ariſtoteles perhibet genere diſtinctos voluit eſſe eos, qui armis regionem tuerentur, quive de bono publico cõſultarent, ac iudicia exercerent, ab agricolis mechanicasq. artes exercentibus, mercenariam operam locantibus. Verum inſtitutum hoc facile euertere rempublicam poterat, niſi temperatio ea adhibita fuiſſet, quam maiores noſtri ſapientiſſimi homines adhibuere. Primum ergo apud Venetos conſtantiſſime hoc obſeruatum fuit, vt omnibus æquum ius eſſet, neq; vlli impunè liceret quenquam, ne de plebe quidem vel infima, iniuria afficere: patricium verò hominem contumeliam facere plebeio pro ſacrilegio, ac ſcelere maximo ſemper habitũ fuit. Quòd ſi quis temerarius huiuſmodi quippiam perpetrare auſus vnquam fuit, is ſenſit ſe impunè nõ abiiſſe: tantoq. grauiores pœnas dedit, quanto maioris exiſtimationis, dignitatisve fuit. Præterea diligenter à Senatu conſulitur, tum annonæ triticeæ, tum omnium rerũ copiæ, quæ faciunt ad victum ciuium, & ad incolumitatẽ totius populi: adeò, vt magna interdum diſpendia faciat publicum ærarium, ne ciuitas penuria laboret. quod cuilibet exploratum eſſe poteſt ex his, quæ ſuprà à nobis dicta ſunt, cum de præfectis annonæ triticeæ, ac de curatoribus publicę ſalubritatis ageremus. Ac populi quidem hæc duo potiſſimum requirunt à rectoribus ciuitatum, vt ſcilicet commode viuant in rerum copia, neque obnoxii ſint iniu-

iniuriæ potentiſſimorum ciuium: quę cùm aſſecuti fuerint, res ſuas agunt cæterorum ſecuri. Nihil verò à maioribus noſtris omiſſum fuit, quod ad ea duo pertineret. quin potius multa præterea addita ſunt, quibus mirifice conſulitur populi commodo, atq; eorum hominum inopiæ, qui in ſtudiis honeſtis Reipublicæ vtilibus verſantur aut olim verſati ſunt, nec amplius per ætatem aut imbecillitatem valetudinis id muneris obire queunt. Nam Venetiis innumeræ domus ædificatæ ſunt ſatis idoneæ, aptæq. rei domeſticæ, quæ hominibus iiſce gratis conceduntur, in quibus cum familia degant quoad vixerint ſine rei familiaris diſpendio. His adde, quòd in Nauali ampliſſimo, quod vicem oppidi obtinet, conſtitutum ſtipendium eſt non mediocri hominũ multitudini: qui tamen nil agunt, ſeu propter ſenium, ſeu ob incommodum acceptum; cũ tamen tunc cum in florenti ætate eſſent, ſuum munus in ędificandis triremibus, aut in huiuſmodi quopiam munere Reipub. vtili obierint. Præterea veteri inſtituto in contractibus emptionis, venditionisq. mercium pretioſarum alteruter, emptor ſcilicet aut venditor. certum quippiam ſoluunt pro ſumma mercium: quod pauperibus nautis impartitur, qui amplius ei officio ſatisfacere minime poſſint propter ætatem, quam tamen in ea functione cõſumpſerint. Cæterum præter hæc optima inſtituta ad continendam plebem in officio Reipublicæ nonnullas alias leges recenſebimus, quæ ſapientiſſime mihi à maioribus noſtris inuentæ videri ſolent, vt pro eorum hominum conditione ſatisfactum pulcherrime ſit ambitioni & honoris cupiditati, quæ in cunctorum animis natura inſita eſt, nec tamen propterea gubernatio nobilitatis vlla in parte perturbetur.

turbetur. Vniuerſus populus in duo genera eſt diſtributus. nam quidam honeſtioris ſunt generis, alii vero ex infima plebe, vt artifices, & id genus hominum, quod ab Ariſtotele in Politicis ſeruorum publicorũ eſſe perhibetur. vtriſque meo iudicio conſultum eſt, nec incommodè, nec iniquè. Nam plebeiis hominibus, qui ſuapte natura parùm honori ſtudent, ſed potius rei familiaris ſtudio inſeruiunt, ſua quædam iura conceſſa ſunt, ſuique honores. in tot enim claſſes diſtributi ſunt, quot ſunt artificia, in quibus degunt, ac vnicuiq; claſſi propriæ quædam datæ ſunt leges, ſub quibus ſua quiſque exercet officia. His præficiuntur totius claſſis ſuffragiis ex eorum numero nonnulli, qui nõ incommodè artificii illius præfecti appellari poſſunt. horum iuſſu multa præſcribuntur, nonnullæq; leuiores lites horum arbitrio dirimuntur. Quo fit, vt plerique omnes artifices cum eius honoris compotes fuerint facti, in eo munere ſibi placeant, putentq. ſe non parũ dignitatis eſſe aſſequutos, cum eò peruenerint, vt à ſui ordinis hominibus ea præfectura digni habiti fuerint. Sunt pręterea in vnaquaque claſſe quidam pręfectis inferiores, qui tamen nonnullius exiſtimationis ſunt. hoc igitur modo magna in parte ſatis fit honoris cupiditati, quæ indita eſſe videtur animis etiam plebeiorum hominum, atq; infimæ plebis. Alterum populi genus honeſtius in Veneta ciuitate honoratiorem quoque locum habet, cui priuata quædam, ac propria munera ſunt conſtituta decora atque honeſta, quibus patritii ordinis viri priuati ſunt, nec ad ea vlla ratione acceſſum habent. quorum multa ſunt, vt nec patricium hominem, tum propter emolumentum, tum honoris titulum eorum pęnitere poſſit. Scribarum ordo honeſtiſ-

neſtiſſimus eſt, qui magiſtratibus quibuſque aſſidēt. id munus plebeiis tātum hominibus datur, patricio nulli: quod quamuis illuſtre non ſit, eſt tamen honeſtum. eorum namque fidei & ſolertiæ codices, ſcriptaq. publica, quibus res omnis priuata & publica continetur, commiſſa ſunt. qua prouincia atque munere, qui dignus habetur, is iure optimo & probi viri & induſtrii nomen habet, commendationemq́ue apud homines non mediocrem. id autem eorum pleriſque ſtipendium conſtitutum eſt, vt rei domeſticę nō tantum tuendæ, ſed etiam amplificandæ ſatis ſit. Illi autē, qui ſunt à ſecretis Senatus, omnes ex populo ſunt, patricius nullus. Hic ordo ſuperiore honeſtior eſt, iccirco illi ex populo, qui nobiliori genere orti ſunt, eo munere fungi ſolent. reditus habent ex ære publico non mediocres, neque vllum Senatuſconſultum hos latet. ſemper nanq; interſunt & Collegii & Senatus conſultationibus; ex qua re in magno pretio ab omnibus habentur. Ex his nonnulli ſeliguntur, qui decemuiris miniſtrant, eorumq. acta in codices referūt, ac conſcii omnium ſunt, quæ à Collegio aguntur: quo in honore verſantur quoad vixerint, nō per vices, quemadmodum patricii viri in ſuis magiſtratibus, quorum nullus præter Procuratorium perpetuus eſt. Horum qui à ſecretis Senatus ſunt, vnus primas partes tenet ac Cancellarius Venetiarum nominatur, qui in maximo eſt honore. Nam à quouis patricio ei loco ceditur, præterquam à Procuratoribus. nullum is Reipublicæ ignorat arcanum: magni quoque ſunt ei reditus ex ære Reipublicæ conſtituti: ac cum diem obierit, funebri oratione honeſtatur: quæ dignitas nulli in Veneta ciuitate deferri cōſueuit, præterquam Duci, aut cuipiam ciui qui ſit extra

alcam,

laeam, vt dici ſolet, præterea nemini, quaſi Cancellarius Ducem ex populo referat. hic vnus creatur comitiis magni conſilii. cęteri omnes qui à ſecretis ſunt, à decemuiris eliguntur, atque ſubduntur eorũ cenſuræ, ſi quid in functione publica, quam habent, deliquerint. Omnes etiam populares cętus, vt artificum claſſes & cuiuſque artificii præfecti, nonnulliq. alii, de quibus infrà dicemus, ex arbitrio decemuirum pendent, atque eorum ditioni ſubiecti ſunt: illiusque Collegii auctoritate & initio conſtituti fuere, & nunc continentur. quod ſapientiſſime inſtitutũ fuit, vt is magiſtratus prouideat, ne huiuſmodi cętus, qui ad bonum publicum ſunt inſtituti, quandoque ſimulatione officii aliquid in Rempublicam moliantur: qui ad eius morbi cautionem initio creatus fuit, ne qua ſcilicet malorum ciuium conſpiratio faceſſeret negotium Reipub. Sũt præterea Venetiis quinque ſocietates initæ ſub diuorum quorundam nomine & religione, in quibus innumeri homines ſunt, & plebeii & patricii ordinis. Harum ſuas quęque veſtes habent ſuaq. inſignia, quibus tamen non ſemper ac paſſim vtantur, ſed cum ſimul coacti prodeunt, aut ad honeſtandum cuiuſpiam funus, aut ad ſacrum quodpiam munus. Feſtis diebus ſtatutis cuncti ferè in ſuam ſocietatem coguntur. ibi ſacris primum interſunt. deinde inuiſunt templa deorum immortalium, deumq. optimũ ſupplicationibus, pompaq. ſolenni venerantur. harum quæque ſocietatum propriam ædem habent, in qua amplum atrium ædificatum eſt, quò ſtatutis diebus conueniunt, vt exhibeant officium religioni, quod debent. Etenim celebrant quandoque ſacra myſteria, interdum ſimul coacti templum cuiuſpiam diui inuiſunt, ſæpius exequias ac fu-

ac funus fratris exornant, cum eorum quiſpiam diem extremum clauſerit: cuius etiam delicta expiant ſacrificio, ac precibus identidem repetitis. Præter ampliſſima illa atria ſingulę deſtinatum conclaue habent, in quod coguntur ſocietatum præfecti. qui magiſtratus eſt annuus, atq; inter plebeios non mediocris dignitatis. hi ſimul congregati de agendis conſultant, dantq; operam, ne qua in parte deſint bono ſocietatis. eorum quoque fidei magna vis pecuniæ pauperibus erogandæ commiſſa eſt. nam priſcis temporibus tam ingentis fuerunt exiſtimationis hæ ſocietates, vt plurimi, qui rem ſuam teſtamento legauerant in vſum pauperum diſtribuendam, hos potiſſimum tutores fecerint, quorum arbitrio ea pecunia erogaretur. quo effectum eſt, vt harum ſocietatum aliquæ copia facultatum, quæ in hos vſus quotannis erogandæ ſunt, Procuratoribus D. Marci minime concedant: qui magiſtratus patricius ampliſſimus eſt. Ad hunc honorem, præfecturam ſcilicet iſtam ſocietatum, patriciis viris nullus eſt acceſſus, quamuis ſint è numero fratrum, ſed plebeii tantum homines illius dignitatis compotes eſſe queunt, vt hac etiam in parte populus nobilitatem æmularetur. hi enim ſocietatũ præfecti quodammodo in populo referunt Procuratoriã dignitatem. Verum, ne qua ratione huiuſmodi ſocietates, atque hi præfecti Reipublicæ officerent, omnes ſub poteſtate decemuirum continentur, vt ne quid immutare queant, aut in vnum cogi præter tempora ſtatuta, niſi ex eorum arbitrio atque auctoritate. Huiuſmodi honores in noſtra Republica viris plebeiis vtriuſque ordinis conſtituti ſunt, vt omnino expertes non eſſent iuris publici ac ciuilium munerum, ſed ſuæ honorum cupiditati ambitio-

nive hac ratione ſatisfacerent, neq; ſtatum nobilium aut odio haberent, aut perturbarent. Quo gubernationis temperamento Reſpublica noſtra id conſecuta eſt, quod priſcarum nulla alioquin illuſtrium. nam à primis initiis vſque ad hæc tempora mille, ac ducentis annis tuta permanſit, non tantum ab exterorum hominum dominatu, verumetiam à ciuili ſeditione, quæ fuerit alicuius momenti. quod adepta eſt non vi vlla, aut armatis ſatellitibus, ſeu munita arce, ſed æqua, ac temperata ratione regẽdi: adeò vt populus libenti animo pareat nobilitati: neque vllam mutationem rerum optet, quin potius egregie ſit affectus erga nobiles. Quæ res noſtra tempeſtate potuit eſſe compertiſſima. Nam, cum omnes Chriſtiani Principes conſpiraſſent in perniciem atque exitium nominis Veneti, fuſusque noſter exercitus fuiſſet à Ludouico Gallorum rege iuxtà Caſſanum oppidum agri Cremonenſis ingenti clade, imminerentq. inde Germani, hinc Iulius Romanus Pontifex, atque vniuerſa penè continentis ora ab imperio Veneto deſciuiſſet: ea rerum anguſtia perturbatus Venetus populus, adeò nihil in nobilitatem eſt molitus, vt lachrymantes omnes ſe, ſuaque obtulerint ad Reipub. defenſionem, req. ipſa præſtiterint. Nam Patauio vrbe propter incolarum animum erga nos egregie propẽſum nullo negotio recuperata, cum Maximilianus Imperator vndique contractis auxiliis ingenti exercitu eam vrbem obſediſſet, quàm plurimi non tantum patricii, verumetiam plebeii ordinis ſponte cum militibus ſtipendio eorum priuato conductis ad tuendam illam ciuitatem profecti ſunt, egregiamque in ea expeditione operam nauarunt: adeò vt Imperator coactus fuerit reducere exercitum expugnatione

tione

tione vrbis non tentata. nec maiore negotio aliæ quoque ciuitates recuperatæ ſunt, maximo populorum omnium fauore ex alieno imperio ad Venetum, veluti ad portum tutiſſimum, confugientium. clariſſimum certè argumentum iuſtę dominationis, cum volentibus imperatur. quod non abſque ratione contigiſſe, ſi quis bene attenderit, facilè comperiet. Cuique enim ciuitati, quæ in ſocietatem Veneti imperii venit, municipales leges relictæ ſunt, multiſque honoribus ciues in ſua quiſque ciuitate potiuntur: oppida autem non pauca in agris vrbium ſita à ciuibus ipſarum vrbium ibi magiſtratum gerentibus gubernantur. His adde, quòd prætoribus ciuitatum, qui illuſtres ſunt, aſſident cum ius populo dicunt homines iuriſperiti: quibuſcum conſultant, antequam quippiam decernant. qui honos eſt non exiguus, nec modicum inde emolumentum ad eos venit. huius generis magiſtratibus fungi patricii Veneti non poſſunt, ſed vel ex Veneto populo, vel, vt plerunque, ex ſociis ciuitatibus deliguntur. Ex quibus facilè quiuis intelliget, eam adhibitam fuiſſe in hac Republica moderationem, quæ maximè videatur rerum naturam imitari. Nam in animantis corpore videndi officium, reſpiciendiq́ue munus ſolis oculis eſt attributum. reliqua verò munera ignobiliora cæteris membris relicta ſunt, quæ vſu videndi careant, ſed pareant, nec aliquo pacto obaudiant iis, quæ ab oculis ita eſſe nunciata fuerint, neve aliò ferantur, quàm quò oculi ea direxerint: ſicq; optime vniuerſum corpus conſiſtit & conſeruatur. Non diſſimili ratione in Republica Veneta ſumma rerum gubernatio patritio ordini eſt demandata, veluti quibuſdam oculis ciuitatis; ignobiliora officia cæteris ex populo: ſicq́ue

que tanquam bene compactum corpus Veneti fælicisſime viuunt, cum oculi Reipublicæ non ſibi tantum, ſed vniuerſis membris perſpiciant: cæteræ verò ciuitatis partes, non tantum ſui habeant rationem, verùm etiam hiſce oculis, veluti potioribus membris Reipub. libentisſime obtemperent. Quòd ſi in quapiam Republica eò inſaniæ venerint ciues, quod in pleriſque contingit, vt populus videndi munere fungi velit, atq; oculorum officium vſurpet, continuo vniuerſam Rempublicam euerti neceſſe eſt. Quòd ſi etiam patricii ciues ſibi tantum proſpexerint, alia verò ciuitatis membra contempſerint, irritato populo ad perniciem nobilitatis proculdubio male cum Republica, atque adeò peſſime agetur. noſtri maiores naturam imitati vtrique incommodo prouidere, illamque præſtitere moderationem, vt nullus, niſi inuidus, locum habeat obtrectandi tam rectæ, tamque legitimæ inſtitutioni. Quam Deum optimum precamur diu ſeruet incolumem. ſi enim quippiam boni à Deo immortali hominibus prouenire eſt credibile, hoc præcipue diuinitus Venetæ vrbi obtigiſſe perſuaſisſimum eſſe debet.

FINIS.

Aldine
539
C759c